

Színház

Mi is az a színház? Ahol emberek játszanak embereknek. Úgy tesznek, mintha. A színház tehát a mintha művészete. És ha ezt a minthát minél jobban elhiszik az emberek, annál inkább működik ez a színháznak nevezett forma. A színház tehát a hiszékenyek és elhithetők találkozási helye. Nem véletlen, hogy a reformációban nem engedték a színházakat működni, aki hitet, az hazudik, aki hazudik, az tisztességtelen ember, aki tisztességtelen ember, mert hazudik, nem lehet jó keresztyén. Hogy csak Debrecent említsük föl. A reneszánsznak is volt színháza, a barokknak is, a felvilágosodásnak is – nálunk csak a felvilágosodás első szakaszának végén indul meg a színház mint működés, akkor is inkább a németek nyomják az előadásokat.

A színház, nagyrészt, az a forma, amely úgy néz ki, hogy én előtte ülök valaminek, és nézek, fönt meg, a színpadnak nevezett dobogón, a csepűrágók ágálnak, én meg vagy nevetek, vagy sírok azon, amit csinálnak.

De mi a színház hátulról? Egy más világ, mondhatni, másvilág. Szerkentyűk, függönyök, vásznak, lámpák és elfedő magas paravánok, oldalt várakozó emberek, akik mindjárt bemennek, hogy Lear királyok vagy Opheliák legyenek, egyik almát rágcsál, a másik a mobiltelefonján suttog valamit a szeretőjének, a harmadik csak vár, távolban elmerült tekintettel, neki biztos hamar és rossz vége lesz a színpadon. Még hátrébb az öltözők a jellegzetes festék- és verejtékszaggal, egy-egy kivillanó bugyi, cigarettázó, festett arcú emberek, odébb a büfé, ahol ismerős és ismeretlen emberek isznak vagy vágyakoznak inni, de a szerepük szerint még nem voltak színpadon, így nem is tehetik meg, hogy bedobják a felest egy sörrel, az udvaron hatalmas díszleteket cipelnek nagydarab emberek, a folyosóra visszatérve fodrászok igazgatják a színészek elcsúszott vagy még föl sem rakott parókáját, az öltöztetők utolsókat simogatnak a gyönyörű vagy éppen elhízott testeken, a sminkesek fáradhatatlanul pamacsolják a színészek újra meg újra megizzadó arcát, az ügyelő hangja halkán duruzsol a hangszórókból, X művész urat kérem a jobb oldali járáshoz, Y művésznőt kérem a bal oldali járáshoz, zsong az egész színpadi háttér, hihetetlen zűrzavarnak látszik minden, és mégis, minden a helyén van abban a pillanatban, amikor a színészek a színpadra lépnek, és felhangzanak a híres mondatok: *Szavald a beszédet, kérlek, amint én ejtém előtted: lebegve a nyelven; mert ha oly teli szájjal mondod, mint sok színész, akár a város dobosa kiáltaná ki verseimet. Ne is fűrészed nagyon a levegőt kezeddél, így; hanem jártasd egészen finomul: mert a szenvedély valódi zuhataga, szélvesze, s mondhatnám, forgószele közepett is bizonyos mérsékletre kell törekedned és szert tenned, mi annak simaságot adjon. Ó, a lelkem facsarodik belé, ha egy tagbaszakadt, parókás fejű fickót hallok, hogyan tépi foszlánnyá, csupa rongyokká a szenvedélyt, csak hogy a földszinten állók füleit megrepessze, kiknek legnagyobb részét semmi egyéb nem érdekli, mint kimagyarázhatatlan némajáték és zaj. Én az ilyen fickót megcsapatnám, amiért a dühöncöt is túlozza és heródesebb Heródesnél. Kerüld azt, kérlek.*

Csakhogy aztán fölötte jámbor se légy, hanem menj saját ép érzésed vezérelte után. Illeszd a cselekvényt a szóhoz, a szót a cselekvényhez, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágd: mert minden olyas túlzott dolog távol esik a színjáték céljától, melynek föladata most és eleitől fogva az volt és az marad, hogy tükröt

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XII. évfolyam 4. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (próza), **Elek Szilvia** (zene), **Király Farkas** (vers), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (dokumentum), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Vincze Ferenc** (műbírálat), **Wegner Tibor** (művészet).

Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Terjesztés: **Németh Lóránt**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gazdag Dávid, Gráfik Imre, Hankiss Elemér, Dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Konrad SutarSKI** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. mfz. 29. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor: Színház borítóbelső

Előter

Hubay Miklós: Kalapot emelek a fiatalok előtt. . . 3

Évgyűrűk

Kocsis István: Királyfi voltam-e? 5

Pozsgai Zsolt: Láttelel. 15

Duga Boglárka: Mesterségversek;

Ünnepi versek 21

Hétfvári Andrea: Fanni naplója; Alkony;

Szunnyadó; A lét zsoldtárai;

Zsoldtár az ikrek havához; Finale 25

Pruzsinszky Sándor: A festészet veszélyei . . . 29

Tárlat

BMZ (Baji Miklós Zoltán) alkotásai
(színes melléklet)

Baji Miklós Zoltán: Misztikum és mágia
című performansz. 49

Csáji László Koppány: Bérért halnék 51

Gyimesi László: Sógort Jupiternek! 54

Hangszóló

Koczka Ferenc: A dramaturgia
zenei intonációja 57

Hetedhét

Gunnar Wærness: Teremj világ!

(Kovács katáng Ferenc fordítása) 67

Björn Kuhlígl: Pécsi rapszódia 69

Monika Rinck: Vége volt

(Mohai Szilvia fordításai) 69

George F. Walker: Szerelmes bűnözők

(Szaffkó Péter fordítása) 70

Edoardo Sanguineti: Négy haiku; Dupla haiku

(Terebess Gábor fordításai) 80

Nádasdi Éva: Variációk II.; Variációk III. 81

Varga Borbála versei 82

Kirilla Teréz: A kék bánatfonat;

A fehér bánatfonat 84

Szigeti Jenő: Üdvözlőlapok Bibionéból. 86

Hegedűs János: Vers Áginak 88

Ablak

Borbély András: Szöveg – dráma – lidérc
(Tompá Gábor) 89

Dömötör Vilmos: Miért Istendráma?
(Háy János: A Gézagyerek) 97

Deres Péter: Bontani! (Madárezredes) 102

Kántás Balázs: Nyelvek a végtelenhez
– véges terjedelemben
(Bedecs László: Nyelvek a végtelenhez) . 106

Téka

Németh Péter Mykola: Az ember tragédiája
színről színre a géniuszok rendszerében 109

Szabó Roland: „Színház” 114

Szóvár

Balázs Géza: A magyar nyelv változásai
a rendszerváltás óta 122

Illusztrációk

BMZ (Baji Miklós Zoltán) alkotásai
22, 48, 53, 83, 96, 101, 105, 108

E számunk szerzői. hátsó borítóbelső

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 44.

Suhai Pál: Külön körön
(Versek)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XII. évfolyam 4. szám

Színre szín

A Napkút Kiadó könyvheti kiadványai

Ádám Tamás: *Apám pornója*

Batári Gábor: *Pustula moderna*

Báthori Csaba: *A hangsúly keresése*
Ezer magyar haiku

Fazekas István: *Szavak tüntetése*

Hubay Miklós: *„Aztán mivégre az egész
teremtés?”*

Kelemen Lajos: *Föltett igaz*
Menni, menni, muszáj menni

Mirtse Zsuzsa: *Idő és mérték*
*Nemzeti művelődés – egységesülő vi-
lág*

Noth Zsuzsánna: *Rozmárregések*

Öregasszony a Holdon

P. Papp Zoltán: *Prózaíge*

Palágyi László: *Határon innen*

Prágai Tamás: *Kivezetés a költészetből*
Szabó Magda-album

Szentmártoni Szabó Géza: *Parthenope*
veszedelme

Toldalaghy Pál: *Hajh, ifjúság!*

Utassy József: *Ezüst rablánc*
Vándorvirágok

Verrasztó Gábor: *Vendéglő az Ország-
úton*

Vörös István: *Ördögcsáj*

Hubay Miklós

Kalapot emelek a fiatalok előtt

Drámaírókat mutat be ebben a számában a Napút. És izgalmas tanulmányokat is közöl, persze ezeknek is a dráma a témájuk.

Ritka jelenség egy ilyen kiadvány Magyarországon. Mondhatnám: világszerte is. A fősodorból (magyarul ezt trendnek mondják) eltűnőben vannak a magas igényű, eredeti új drámai művek – s ami nagyobb baj, eltűnt az igény erre a színházaknál is, de még a kritikában is. Kitűnő kritikussaink tanulmányait összegyűjtő kötetekben elvéve, ha találunk drámaelemzést, és jóformán soha eszmefuttatást arról, hogy a lét-nemlét kérdéseit (a dermesztő „Medúza-valóságot”, ahogy Kosztolányi mondja) mily módon lehetne ma is megközelíteni drámát építő játékkal és logikával. Az elmúlt 2500 évben nemegyszer sikerült örök dicsőséget hozván az antik Athénnek, az Erzsébet-kori Londonnak, a Napkirály Párizsának, a madridi aranyszázadnak, Firenzének, Weimarnak... Ez a végzetet faggató impulzus Mohács után megjelent a szellem alkotóerejében nálunk is. Olyan intenzitással, hogy a Balassi Menyhárt árultatásáról szóló drámával kapcsolatban Kertbeny Károly Shakespeare-t emlegeti.

A dráma sorsfordító szándéka sem volt kisebb a művészi becsületnél: „Hogy az Úristen az megérdemlett büntetést elhalassza és megtartsa hazátokban, igaz hitben, reménységben”. Legelső drámámnak mottója lett ez a szándék.

1940-ben, amikor én a *Hősök nélkül* írtam, ugyanolyan szorongatóak voltak a nemzet sorskérdései, mint a mohácsi csata és Buda eleste után... De kortársaim drámái élére szintén kitűzhető volt ez a szándék. Az *Oszlopos Simeon*jában Sarkadi vadul kockázik a jövőért. Arany János kétségbeesett bölcsességéhez jut el: a rosszat tovább rontani – „No, lássuk, Úristen, mire megyünk ketten.”

Ebből az immár majd félezredes hagyományból tör az égre Madách. Az emberiség lét-nemlét kérdésének megragadásában kétségtelen, hogy egyedülálló drámai koncepciójával ő jutott el a leglényegig. Művének elemzése Arany János óta szakadatlanul tart. A Napút e számában Németh Péter Mikola folytatja egyre újabb távlatokat nyitó eszmélkedéseit *Az ember tragédiájáról*.

Ám e nagy hagyomány a következő korok magyar drámaírói számára is nézőpontjaiknak magasabbra tűzését kell, hogy jelentse.

Bizonyára magas életkorom adta az ötletet a drámairodalom új generációinak seregszemléjéhez, hátha annyi idő alatt gyűjtöttem annyi tapasztalatot, aminek hasznát láthatják. Meg aztán én se mulaszthatom el, hogy búcsúzaskor kalapot emeljek a fiatalok előtt.

Valóban: láttam, végiglelkésedtem, végigszenvedtem a XX. században nagyszerű magyar drámaírók nemzedékeinek együttes jelenlétét és legjobb szándékaiknak elpangását.

Ígéretes tehetségekben bővelkedtek azok a dramaturg osztályok, amelyeket taníthattam (1957-ig). És nem egy ígéret be is teljesedett. Tanítás után siettem öreg barátaimhoz. Lengyel Menyhért, Nagy Lajos, Barta Lajos élete végső percéig tartó erőfeszítéseinek lehettem tanúja, hogy utolsó üzenetként befejezenek még egy posztumusz drámát.

De már jóval korábban, egyetemi hallgatóként igyekeztem esténként a Luxor kávéházba, Szomoró Dezső asztalához, vagy ahogy akkoriban mondtuk, *Deske* lábaihoz.

Molnár Ferenc lányának, Sárközi Mártának Nyúl utcai villája teraszán (apja önkéntes emigrációban, Amerikában) hallgathattam Illyés Gyula fejtegetéseit, hogy milyen kincseket rejt számunkra a népi komédia. (Illyés akkoriban írta a *Lélekbúvárt* a freudizmusról népi komédiák formájában. Bár mindenki azt rebesgette, hogy a marxizmust figurázta ki benne.)

Kortársaim közt is hányan voltak, akik életre-halálra akarták kivágni drámáikban a maximumot. Vészi Endrével, Sarkadi Imrével, Gáli Józseffel, Maróti Lajossal, Örkény Istvánnal kezdhethetném a sort. Utoljára mostanában Sütő András ment el közülük. Akik még élünk e nagyra hivatott nemzedékből, emelt fővel mondhatjuk, hogy nem egy olyan drámát gondoltunk el, amely versenyezhetett (volna) a Nagyvilágban olvasható külföldi szenzációkkal.

És ugyanakkor személyesen ismerhettem a Nemzeti Színháznak azokat az igazgatóit, akik számára halálosan fontos volt, amit ez a *plejád* teremteni tudott – egy új aranykort... Még jártam Hevesi Sándor emeletes könyvtárszobájában, a neki dedikált Bernard Shaw-arcképek között. A zöldfülű senkinek premiért csinált Németh Antal. Az ezerarcú Major Tamástól kaptam felmondólevelet, és utána új darabomnak nagyszerű rendezést (*Színház a cethal hátán*). Ebbe a megvalósult arany évtizedben a nagy prózaíró, Márai Sándor is drámaírássa adta a fejét. És a legnagyobb költő: Weöres Sándor is. A magam sorsán mérve, húszéves koromban úgy érezhettem, hogy a nemzeti színházi kispadon ülve a művészbejárónál reám várnak azok a félistenek: Csontos, Tótkés, Bajor, Szörényi, Jávor, Maklári... és ma pedig, az 50. dráma megírása után, a tizedik X-et taposva, nincs Pesten színház, amelybe bemerészkedhetnek a művészbejárón.

Kiöregedtem? Meglehet. Ám az is lehet, hogy ez az egész civilizáció öregedett ki, valamilyen falanszter utáni állapotra... Így aztán, ha valamikor, most volna igazán szükség a dolgok lényegéig ható drámaírói pillantásra.

Kocsis István

Királyfi voltam-e?

avagy

Mi minden jutott eszembe felmenőim keresése közben?

Remélem, ki fog derülni, hogy nemcsak azért tettem fel ezt a kérdést, hogy humorérzékemet csillogtassam, és nemcsak azért, mert nem érdemes családfát kutatni, ha ezt a kérdést nem tehetjük fel...

A kérdés tehát komoly, ha félreérthető is, s felelni is fogok rá, de előbb elmondom, hogy családfát kutatni apai nagyapám és anyai nagyapám ágán lenne érdemes, mert az egyik ugyan csak a XVIII. századig követhető nyomon, de nagyon érdekes úton, a másik viszont a 895. évi honfoglalás előtti időkig...

Bizony! Apai nagyapám, Kocsis András háromszéki székely volt, és a családi hagyomány szerint minden felmenője szabad, azaz katonáskodó székelyként élte méltóságteljes, de nem veszélytelen életét, s már akkor is, amikor még

nem volt vezetékneve a székely családoknak... Semmi bizonyosat nem tudok arról, hogy 895-ben hogy viselkedtek székely őseim: kivonultak-e üdvözölni Árpád magyarjait, vagy sem, de abban biztos vagyok, hogy találgatták – amit azóta is találgatnak a székelyek! –, hogy ők vagy a jövevények beszélnek-e szebben magyarul...

Nem nagy rejtély számomra, de e szerény fejtegetés olvasói megnyugtatósára kimondom, hogy Anonymus az én székely családomról nem is beszél, s még Werbőczy is csak a hasonszőrű székely családokról ír. Amikor a következőket mondja: „Ezenkívül vannak az erdélyi részekben a szkíták, kiváltságos nemesek, akik a szkíta néptől, ennek Pannóniába való első bejövetele alkalmából származtak el, akiket mi romlott néven »siculusoknak« nevezünk; akik teljesen külön törvényekkel és szokásokkal élnek; a hadi dolgokban legjártasabbak; az örökségekben és a tisztségekben egymás közt (a régi szokás alapján) törzsek, nemzetségek és nemzetségi ágak szerint részesednek és osztozkodnak.”

Miért vagyunk mi, közszékelyek leszármazottai is büszkék erre?

A székelység régi jogrendjét nem változtatja meg, hogy a XIII–XV. században kialakult a rendi társadalom, mert ebbe a *megváltozott* világba a székelység rendi (nemesi) nemzetként illeszkedhet be, azaz a székely társadalom nem szakad ketté: *nemesekké* és *jobbágyokká*, ami tulajdonképpen azt

jelentí, hogy Székelyföldön *érintetlen marad a régi jogállapot*. Az ősi székely jog megérte azt a kort (késő középkor, újkor), amelynek fennmaradtak az írott emlékei, így ma is tanulmányozható, s megfelelő fenntartásokkal a réges-régi korokba is visszavetíthető. Azt vehetjük tehát itt tekintetbe, hogy a székely jogi intézmények régebbiek, mint a magyar királyság alkotmánya, sőt régebbiek, mint a Szent István korabeli intézmények és törvények. És ennek az is következménye, hogy késő középkori székely jogállásból következtetéseket vonhatunk le az egész magyarság kora középkori jogállására... Amikor a Szent Korona tanának a kialakulásáról írtam, akkor vontam le ebből a legfontosabb következtetéseket, és bizony sokszor gondoltam írás közben nagyapám öccsére, Sándor bácsira (őt még megismerhettem ifjúkoromban), aki nem sokban különbözött – legalábbis szerintem – az egy évezreddel előbb élt székelyektől. Még azt a kérdést is felvetette pálinkázás közben, hogy akár magyarságnak, akár székelységnek nevezzük azt a magyar nyelvű népet, amelyet Árpád magyarjai a Kárpát-medencében találtak, számításba kell vennünk nemcsak azt, hogy mit vett át az új honfoglalóktól, hanem azt is, hogy mit kölcsönzött tőle a honfoglaló magyarság.

Anyai nagyapám, Spán Ferenc tanító volt, de neki minden őse üvegfúvó... Német üvegfúvókként érkezhettek a Magyar Királyságba, de hogy ki volt ez üvegfúvó-dinasztia alapítója, egyelőre nem sikerült kiderítenem... 1801-ben már biztosan Magyarországon laktak üvegfúvó őseim, mégpedig a Szatmár vármegyei Szelestyehután.

Ha nagyon felületes lennék, most abba is hagynám családom krónikájának írását, levonván a következtetést, hogy ameddig vissza tudunk tekinteni az időben, székely katonák és német üvegfúvók voltak a felmenőim... És akkor akár nyitva is hagyhatnám a kérdést, hogy királyfi voltam-e...

De bonyolultabb a kérdés, ha édesapám és édesanyám élete rejtélyeit is megpróbálom megfejteni... Hát még ha apai nagyanyám minden ismert felmenőm életénél rejtélyesebb életét is figyelembe veszem! (Szomorúan jegyzem most meg, hogy egyik nagyapámat sem ismertem, anyai nagyanyámat sem, nagyszüleim közül csak apai nagyanyám érte meg születésem esztendejét... De nemcsak ezért írok én őróla olyan sokat e rövid írásomban!)

Édesapám, amikor én megszülettem, a Szatmár vármegyei Ombodon volt tanító. Négy hónapos koromban költöztünk Remetemezőre, de én csak a következő, a harmadik költözésünkre emlékszem. A háború már folyt ekkor, és édesanyám magyarázta is: azért költözünk a magasan fekvő Medgyeshegyre, mert oda autók nem tudnak feljönni az idegen katonákkal. Édesapám gondoskodott így rólunk, hisz sejtette, hogy elviszik katonának. Be is vonult, emlékszem szomorú búcsúzkodására.

Medgyeshegyre mégis feljöttek az orosz katonák, de csak azért mondom el, mi történt, amikor megjelentek, mert édesanyám magatartása egészen rendkívüli volt, s erről írnom kell, mint mindenről, ami valamelyik felmenőm rendkívülségéről szól, ha egyszer fel mertem tenni a kérdést, hogy királyfi voltam-e... Összeszedték ott is az órákat az orosz katonák, akik nem is oroszok voltak, lóháton jöttek, s ha a házuk előtt leugrottak a lóról, édesanyám már ott is volt a kapuban kenyérral és sóval; egy orosz regényből olvasott a kozákok szokásairól, és reménykedett abban, hogy hiteles az a könyv... A kozákok

el is fogadták a kenyeret, törtek belőle, belemártották a sóba, ették, ittak rá, és nem jöttek be a házba. Megmaradtak az óráink is... Ez viszont igazolja, hogy édesanyámnak valóban voltak rendkívüli képességei...

De igazolja ezt az is, ami az után történt, hogy a kozákok nem jöttek többet. Jött helyettük egy román katona, ordítózva érkezett, az udvarra terelt minket, a falhoz, s azt kiabálta, jött kivégezni a magyar tanító családját. Dórika nővérem sírt, biztosan megértette, amit a katona mondott, s hogy miért hadonászik a puskájával, az egyéves Albert öcsém is ott volt édesanyám karjában, de édesanyám mintha nem is félt volna, határozott hangon kérdezte a katonától, hogy kitől tudta meg, hogy ő dugdos a tolvajok előtt egy vadonatúj német fűrészt; ő előveszi, hogy egy ilyen kedves és jó embernek odaadhassa. A katona szabadkozni kezdett, a puskáját ledobta a földre, elindult édesanyám után a fáskamra felé, édesanyám kiabált, vegye fel a puskát, a gyerekek... A katona vidáman mondta, nem töltötte meg, sejtette, hogy ért a jó szóból az igazgatóné nagyságos asszony... A kapu felé tartott már, vállán a hatalmas fűrész, és kiabálta, hogy ő falubéli, és a magyar tanító családja az ő védelme alatt áll.

A most következő történet már édesapámról szól, de a főszereplő ebben is édesanyám. Kucsomásan, furcsa civil ruhában jött haza a háborúból édesapám, szótlán volt, nagyon komor, s napok múlva eltűnt, édesanyám meg felpakolt minket egy lovas fogatra; éjszaka lehetett, emlékszem a csillagos égre, ahogy vitt Szatmárnémeti felé a szekér. Rokonoknál hagyott minket édesanyám, és eltűnt ő is. Két évtized múlva tudtam meg, hogy édesapám Mátészalkára ment az öccséhez, mert sejtette, hogy visszaállítják a trianoni határt; ő a másik oldalon akart tanítani, talált is tanítói állást Mátészalka mellett, üzent édesanyámnak, hogy viheti a családot, ment is édesanyám, gyalog, a gyerekek nélkül, nem vitte magával, csak az ékszereit, hogy az útját álló katonákat megvesztegethesse, s visszahozta édesapámat.

Aztán megint költöztünk, most már Avasújvárosba. Itt már ismerkedhettem nagymama rendkívüli szokásaival is... A költöztető szekerek még ott álltak a szép nagy iskolaudvarban, még nem volt benn minden bútor a házban, amikor megérkezett nagymama! Édesapám nem szólt semmit, édesanyám mérges volt, hogy jött nagymama lábatlankodni. Ki értesítette anyukát?, kérdezte, édesapám meg nagymamát nyugtatgatta, hogy egy hét múlva akarta áthívni, szekeret küldött volna érte. Nagymama hat kilométerre lakott Avasújvárostól, Apahegyen, édesanyám mintha nem értette volna, miért mormogja nagymama, hogy már megy is, csak találkozni akart a fiával és a családjával, ha már ilyen közelre költöztek. Magyarázata rejtélyes volt. Nem értesítette senki, ismer-te be, de egy anya nem tehet úgy, mintha nem látná, hogy a fia éppen költözködik. Marasztalta akkor már édesanyám és édesapám is, de indult. Édesapám rá akarta beszélni az egyik szekere est, hogy vigye fel Apahegyre, de nagymama csak hajtogatta, hogy ő gyalog akar menni, egyáltalán nem fáradt.

Nagymama egyébként mindig gyalog jött, és sohasem üzente meg, hogy jön. Rendszerint délután érkezett, egy-két órát maradt, s már indult is vissza; néha elkísértük egy darabon Dórikával, a nővéremmel, de olyan lassan ment, hogy kedvünk lett volna kinevetni, s nem értettük, hogy azért megy lassan, hogy hamar hazaérkezzen... Nem értettem meg, csak évtizedek múlva, hogy úgy teszi meg a hat kilométert több mint nyolc óra alatt, hogy számára az alig

több, mint negyedóra. A lassúságával állította meg az időt. Később megértettem, hogyan... Nem elég olyan lassan menni, amilyen lassan csak lehet, de ismételtetni kell induláskor: – Megyek, de nem fontos megérkezni, de ha mégis, akkor minél később érkezem meg, annál jobb. – Most már én is gyakorlom az idő megállítását – lassúsággal...

Nem értettem meg gyermekkoromban azt sem, miért él nagymama remeteéletet. Ma persze már tudom... Furcsállottuk, de elhittük, hogy akárhol volt, remetelakában is – egy szőlőbirtok közepén élt – *mindig látja* édesapámat, hiszen ha megérkezett, nem arra volt kíváncsi, mit tett a fia, hanem arra, hogy miért tette. Ötvenben édesapám már szabadulni szeretett volna az iskolaigazgatói tisztségtől, hetekig erről beszélgetek édesanyámmal, aki nem értett velem egyet, s egyik délután éppen az aznapi vitatkozás után vagy fél órával érkezett meg nagymama, s minden bevezetés nélkül állást foglalt a vitában: mondjon csak le a fia, mert nagyon megviseli az igazgatóság.

1945-ben, amikor Avasújvárosba költöztünk, a középső fia már nem élt nagymamának. A háborúban esett el '44-ben. Ő látta azt is, több ezer kilométerről... Meggyászolta. Amikor megérkezett az értesítés, ő már mély gyászban várta. Ő maga sose mondta, hogy ő látó asszony, meg hogy különleges képességei vannak... De valóban mindig látta a fiait!... A középső fiát, Bandi bácsit egyszer, még a háború előtt sikerült is megmentenie. Egy téli éjszakán látta, ahogyan belealszik a fagyhalálba a közeli, öt-hat kilométerre levő erdőben. Ismerős tisztáson feküdt Bandi bácsi, szerencsére. Nagymama átszaladt egy fogatos gazdához, könyörgött, fogja be a lovait a szekérbe, s induljanak megmenteni a fiát. Leírta az ismerős tisztást, s hamar odaértek, mert a gazda is jól ismerte az erdőt. Nagybátyám pontosan ott volt, ahol nagymama látomásában, s szerencsére még meg lehetett menteni...

Folytatom mindjárt nagymama történeteit, hogy hitelesen válaszolhassak a címben feltett kérdésre, de most olyan rendkívüli emberek jutottak az eszembe, akik nem rokonaim, de igen nagy hatással voltak rám kisgyermekkoromban is... Avasújváros bölcs öregjeiről beszélek, nem gyermektársaimról. Barátainknak nevezem őket, mert befogadtak maguk közé, és nagyon jól éreztem magam közöttük. Fehér hajjal születtem, s az is lehet, hogy nem fogadtak volna be maguk közé kisgyerekkoromban, ha nem lett volna fehér a hajam. Igaz, hatéves koromban már szőkülni kezdett. Nagy rejtély egyébként az én fehér hajam! Nem albinó voltam, hisz a szemöldököm nem volt fehér... Olyan szőke hajam volt, amelyet már nem lehetett szabad szemmel megkülönböztetni a fehértől? Mindegy. Az volt a fontos, hogy mint fehér hajút a falu idősei megtűrték maguk mellett. Bölcs öregemberek voltak, s a hosszú téli estéken volt idejük beszélgetni. Nem meséket mondtak, úgy mondták egymásnak a történeteket, mintha én ott se lettem volna. Legszívesebben háborús történeteket meséltek. Az öregebbek az első, a fiatalabbak a második világháború történeteit mesélték. Volt olyan is közöttük, aki végigharcolta mindkettőt. Ha édesapám is megjelent – többnyire éppen értem jött –, helyet szorítottak neki és folytatták a beszélgetést, igaz, csak addig, amíg a világ legtermészetesebb módján szünetet nem lehetett tartani, s akkor – koccintás után – mintha átváltak volna kisiskolásokká, osztálytársaimmá. Édesapámra függesztették a tekintetüket, hogy na, tanító úr, tanuljunk akkor egy kis számtant, ne tudjanak becsapni minket

a vásárban... De most következik a legfontosabb, az, ami sok mindent megvilágosíthat! Volt olyan is az öreg bölcsek között, akinek a megérkezésekor nem lehetett folytatni a beszélgetést... Ezekről én ma szívesen írom, hogy *szakrális fejedelmek trónus nélkül*. De szívesen írt róluk Nyíró József is, Wass Albert is.a fák közül szép csendesen kiballag vén Üdö Márton – írja Nyíró –, az erdők apja... Egyedül Ajnádinak nyújt kezét, de neki is vígan, fensőbbiséggel, mintha maga a jó Isten ereszkedett volna le pár szóra hozzá...” Amiről beszélek, azt csak akkor érthetjük meg, ha figyelembe vesszük, mi is volt a rejtélyes szakrális hierarchia. Hát mi is ez? Az újabb korok történelmének egyik legnagyobb titkára hívom most fel a figyelmet, arra, hogy két hierarchia létezik a ritka pillanatoktól eltekintve: a *hivatalos hierarchia* és a *szakrális hierarchia* – utóbbi ma már rejtőzködőnek is nevezhetjük. A tisztségnek, amelyet visel a szakrális hierarchia feje – ha nem azonos a hivatalos hierarchia csúcsán állóval –, hát e tisztségnek a neve: *szakrális fejedelem trónus nélkül*... Menjünk most vissza egy kicsit az időben! Mit is akarok mondani? Döbbenetes, hogy a Mohács utáni Magyarországon is a nagy drámai helyzetekben igen gyakran oly erős fénnel ragyogott fel az a rejtélyes szakrális hierarchia, hogy elhomályosította a hivatalos hierarchiát. Ez történt a reformkorban, s a reformkor sok rendkívüli eseménye ezért tűnik a mából visszatekintve csodaszerűnek. Ilyen időszakban a meghatározó személyiség nem a hivatalos hierarchia első embere, hanem a szakrális hierarchia csúcsán álló, vagyis a trónus nélküli szakrális fejedelem. Ilyenek: Széchenyi István vagy Bolyai János... De vannak idők – s az én gyermekkorom is ilyen időben telt –, amikor a trónus nélküli szakrális fejedelem szerepét nem töltheti be olyan nagy ember, mint Széchenyi István, s akkor lehet, hogy éppen öreg fölműves emberek a trónus nélküli szakrális fejedelmek... Akik az ősrégi hagyományok legjobb őrzői... S éppen onnan lehet biztosan tudni, hogy az én öreg barátaim között is volt trónus nélküli szakrális fejedelem, hogy Avasújvárosban méltóképpen őrizték a nagyon régi hagyományokat...

Csakhogy ők nevelőim, barátaim voltak, nem felmenőim... Akkor miért beszélek róluk? Természetesen azért, hogy megkérdezhessem, vajon nagymamám nem olyan volt-e, mint ők... Mert akkor már lehetnék egy trónus nélküli szakrális fejedelem unokája... De ha még édesapámat is, vagy még édesanyámat is besorolhatom e rendkívüli emberek kis csoportjába, akkor mi is voltam? Trónus nélküli szakrális fejedelem fia? Azaz királyfi?

Édesanyámról jut előbb eszembe egy olyan történet, amely említésre méltó... A művelődési házban történt, egy gyűlésen... Engem nem kergettek ki, mert nem vettek észre... Majdnem nagyon nagy bajba került akkor édesanyám! Először és utoljára kérték meg, hogy szóljon hozzá egy gyűlésen, mégpedig éppen azon, amelyiken sok szónoklat hangzott el arról, hogy végre beköszöntött országunkba a demokrácia. Édesanyám az elnökségben ült, biztosan ezért szólították fel, hogy üdvözölje a demokráciát, s ő hozzá is kezdett, hogy ő még nem tudja, hogy a most beköszöntő demokrácia mit hoz, de egy változtatást ő már kigondolt, ha már itt bujkál az ő nagyobbik fia; ő úgy döntött, hogy az ő fiát, akit eddig Pistának szólíthatott mindenki és tegeztek, ezután magázzák, és szólítsák Pista úrfinak. Büszke vagyok édesanyámnak e szónoklatára: ily tömören senki nem fejezte ki, hogy az új demokrácia önmaga ellentéte, azaz diktatúra lesz... De szerencséje is volt édesanyámnak: az egyik járási tisztségviselő

felpattant mérgében, kereste a szavakat, amelyekkel lesújt, de aztán jobbnak látta, hogy jó pofát vág, s nevetgélni kezdett.

E bátor tétével hívta fel magára a figyelmet édesanyám, de én még nem akarok ebből messzemenő következtetést levonni... Édesapám rendkívüliségének a bemutatásával folytatom, annál is inkább, mert az avasúvárosiak mintha éppen őt tekintették volna trónus nélküli szakrális fejedelemnek... Ő volt az utolsó polihisztorok egyike: szépen hegedült és tanított is hegedülni – én helyettem például a szomszéd fiút, mert annak jobb volt a hallása, és a kitartása is nagyobb volt –, idegen nyelvet – a francia volt a kedvence – is szívesen tanított, de matematikusként volt a leghíresebb. Nevelőnek viszont még nagyobb volt édesapám, mint tanítónak! Hogy engem rendkívüli módszerrel nevelt, az biztos. De előbb arról beszélek, miért volt annyira szükséges és annyira nehéz az én megnevelésem... Mert amellet és annak ellenére, hogy bölcs öreg emberek is voltak a barátaim között, nagy veszélyben voltam... Annak a veszélye állt fenn, hogy visszaélek a hatalmammal... Milyen hatalomról beszélek? Az iskolaigazgató fiának a hatalmáról. Hiszen ő az úr az iskolaudvaron. Mert ott az az úr, akinél a sportszertár kulcsa... Az adja ki – vagy nem adja ki – a futball-labdát a fiúknak, meg a röplabdát a lányoknak... Meg télen a síléceket... Királyfi voltam – ő, nem a címben feltett kérdésre szerettem volna utalni – az avasúvárosi iskola épületében és udvarán, s a négy évvel fiatalabb öcsémnel nem igyekeztem megosztani a hatalmamot. De minket, mindhármunkat, Dórka nővéremet is, Albert öcsémet is az egész község kényeztetett! Na nem önmagunkért, hanem édesapánkért. Hogy édesapámat mennyire szeretik és tisztelik, tapasztaltuk mindannyiszor, amikor elindultunk gyümölcsöt lopni... Lopni? Nem szorultunk mi arra! Nem volt a községben gyümölcsfa, amelyikről ne lett volna jogunk gyümölcsöt szedni... Egy idő után én már nem is azért másztam át a kertek kerítésein, hogy gyümölcsöt szedjek, hanem azért, hogy „elkapjanak” mint gyümölcsstolvajt. Ennek komoly szertartása volt! Miután a gazda felismert, bocsánatot kért – gyönyörű szavakkal, hisz az avasúvárosi ember híres szép beszédéről –, majd felhívta a figyelmemet kertje legjobb gyümölcsseire... Milyen gyerek lehet az, akit egy egész falu kényeztet? Elbizakodott, dölyfös, gőgös, kényeskedő stb. De akkor édesapám nevelni kezdett, s bizony az volt az egyik fő gondja, hogy megakadályozza, hogy visszaéljek a helyzetemmel... Különleges intelmekkel nevelt. Ilyenekkel: – Nem te vagy az első a gyerekek között; te, a tanító fia, csak a földet művelők gyermekei után következzel, mert ők az iskola után mennek a mezőre segíteni a szüleiknek, te pedig csak tanulsz, olvasol és meséket hallgatsz... – Tanévnyitón pedig el merete mondani, hogy ő mit tart valódi hierarchiának. Az ő hierarchiájában a király után a földműves emberek következtek... A tanítóársai nehezteltek is, hogy ebben a hierarchiában a földművesek megelőzik a tanítókat. Azt persze nem mondta el a tanévnyitón, amit nekem el mert mondani, hogy soha eszembe ne jusson a tanítói pálya választása, mert nincs annál a tanítónál kiszolgáltatottabb ember, aki hazug tankönyvekből kénytelen tanítani... Neki még szerencséje, hogy a matematikán kívül csak hegedűt és nyelveket tanít... Kiszolgáltatott volt bizony a tanító a világháború utáni években, csak nem mindegyikük mondta ki, még a gyerekeinek se. Nekem viszont gyakran el kellett mondani, mert valóban fennállt a veszélye, hogy visszaélek a hatalmammal mint az iskolaudvar királyfija. Ismételtette is szorgalmasan: – Tekintsd csak előkelőbbnek a földműves

bácsik gyermekeit, mint magadat, és ha találkozol velük, köszönj előre... S ha panaszkodnak rád, előveszem a nadrágszíjat... – Elő is vette, ha a tanulóársaim panaszkodtak rám, de ha a tanítóim, akkor soha. Édesanyám szigorúbb volt, mint ő. Gyakrabban megvert, de vesszővel. Megbízott az igazságérzetemben: én választottam ki a verésemhez a vesszőt. Egyetlenegyszer sem vert meg igazságtalanul... Királyfi voltam tehát az avasúvárosi iskola épületében és udvarán – ha gyakran megvesszőzött királyfi, akkor is...

De a címben feltett kérdésre gondolva – és nem az iskolaudvar álkirályfijára emlékezve! – megint nagymama jut eszembe... Arra gondolok éppen, hogy féltett minket a tudásától meg a meditációs, révüléses gyakorlataitól... Vagy csak felkészületlennek tartott minket arra, hogy megossa velünk a tudását, hogy rávezessen minket arra a rejtélyekkel teli útra, amelyen ő biztonságosan járt?... Ő mint remete – mint a remeték többsége egyébként –, biztosan magas szinten meditált, meditációjában legyőzte a teret és az időt... Különbem nem ragaszkodott volna a remete-életformához... Bizonytalán gyakran ült tálto paripán, gyakran repült be a hátán Tündér Ilona kastélyába... De tudta azt is, hogy a tálto paripáról le is lehet esni, s ettől féltett minket?

Pedig de nagy szükségem lett volna arra már kamaszkoromban is, hogy beavasson a remete-lét nagy titkaiba! (Nagy kár, hogy ennek akkor nem voltam tudatában.)

Engem talán be is avatott volna, mert Albert öcsém szerint én voltam a kedvence... Többször mintha el is kezdte volna a tanításomat, de én megmosolyogtam igyekezetét... És bizonytalán sértő, fölényes mosollyal.

Még akkor is, amikor tréfás hangon próbálkozott:

– Ha nem szeretnek a lányok, ülj fel szépen a tálto paripára, repülj be a hátán Tündér Ilona kastélyába, aztán vedd feleségül a tündérlányt...

De nem avatott be se a tálto paripának, se Tündér Ilona kastélyának a titkába. Valóban elvesztettem a bizalmát tudatlanságból táplálkozó fölényeskedésemmel? Vagy csak féltett engem is a tudásától?

Milyen volt az én tudatlanságból táplálkozó fölényeskedésem?

Írtam nagymamáról huszonéves koromban egy rövid novellát, amelyért akkor nagymama nagyon haragudott, s amelyet most már én is szégyellni valóan rossznak tartok... Ha idéznék belőle, csak azért tenném, hogy rávilágosítsak a titokra: ha csodát látunk, mindenképpen megkeressük az ésszerű magyarázatot – ennek érdekében fehérnek látjuk a feketét, a kösziklát pedig felhőnek... Minden csalást elkövetünk, hogy komolyan vehessük a metafizikai megközelítés modern tilalmát.

Nagymama még azt is tudta, milyen veszélyekkel jár, ha az ember beleszédül az emberi faj fejlődőképessége tetszetős elméletébe. Ha elhiszi, hogy az emberi faj valóban fejlődésre ítéltetett... Fejlődésre *ítéltetett*, mert létezése minőségétől függetlenül megmarad, sőt fejlődik. Milyen veszélyekkel jár? A legnagyobbal is: áldozatává válhat a mai ember saját butaságának, önteltségének és tiszteletlenségének. Miképpen? Fölényesen leegyszerűsíti a régi időket – és magabiztos mosollyal fordul el Istentől. Magabiztos mosollyal fogadja így el a Minden helyett a Semmit. Önmaga jelentéktelenségét hirdeti tehát magabiztosan. Minek az áldozatává válik? Diadallal üresíti ki a mítoszok világát. Kiszabadítja magát a mítoszok világa „rabságából”, s még elégedetten kiabálja

is közben: lám, ő nem halhatatlan, hanem egyszerű halandó – de mily nagy dolog, hogy egy halandó a többi halandóhoz viszonyítva ily nagyszerű halandóvá fejlődött. Mintha nem lenne a legfejletlenebb halhatatlan is magasabb rendű a legfejlettebb halandónál! Csak ennyit hagy ki a számításból a mai ember. És fölényével – mely a legnagyobb butaságot leplezi – meg is teremti a feltételeit az ember alacsonyabb rendűvé válásának.

Nem tehetem meg, hogy ne idézzek abból a novellából!... Kifejezi, milyen voltam – mily tudatlan és érzéketlen – 28 éves koromban. Így magyaráztam meg nagymama lassúságának az értelmét: „az ő mozgásában benne van a pihenés is, valahogy beleszületett a pihenés is az ő mozdulataiba... (...), de nem szabad megmondani neki, miért olyan végtelenül lassúak a mozdulatai; rá fog jönni akkor arra, hogy ő is pihen, mint a többi ember...” Még szerencse, hogy odaírtam: lehet, hogy mégis más titka van...

Ha nem írtam volna meg ezt a rossz novellát, talán beavatott volna a titkaiba...

Hogy írhattam meg azt a novellát? Hisz a Kende-történet után írtam... Fel-foghatatlan! E történet nagyon röviden: egyszer elkísért engem Kis Kende, ifj. Kende Gábor báró Apahegyre, s meg is érkeztünk nagymama remetelakába... S nagymama akkor elmondta a Kende bárók történetét... Bosszankodtam, szégyelltem magam, mert úgy fogtam fel, hogy hízeleg az arisztokrata ivadéknak azzal, hogy órákon át mondja családjá történetét... Pedig mi történhetett Gábor látogatásakor? Vagy azt mondta el nagymama, amit Gábor tudott a saját családjáról, s ha így volt, akkor nagymama – eléggé el nem ítéhető módon – olvasta Gábor gondolatait, vagy jó előre tudta, hogy ki kísér el engem, és valamilyik könyvében vagy lexikonjában elolvasta a Kende család éppen ezen ágának a történetét... És abból is le kellett volna vonnom a megfelelő következtetést, hogy honnan tudta, hogy érkezem, hogy nem egyedül érkezem, hogy kivel érkezem, hisz váratlanul toppantunk be...

Nem avatott be se a táltos paripának, se Tündér Ilona kastélyának a rejtelmeibe nagymama, néhány évtized múlva mégis megírtam *A táltos paripa* című könyvet. Megírtam hát a könyvet a szakrális király beavatásának a rejtélyeiről... Miután sokáig töprengtem azon is, miképpen lehet és miképpen szabad leírnom, hogy mit látunk Tündér Ilona kastélya leírhatatlanul varázslatos termeiben, miután berepültünk oda a táltos paripa hátán. És büszke voltam rá, hogy amit leírok, az nem a képzelet szüleménye, hanem tapasztalat... Azt viszont még önmagamnak is elfelejtettem bevallani a könyv megjelenésének ünnepén, hogy ha nagymama bizalmát nem veszítettem volna el, akkor legalább harminc évvel hamarabb megírtam volna a könyvet.

Mily nagy önbizalommal írom az *Előszó*ban:

„Réges-régen nem számított rendkívülinek, ha valaki a táltos paripáról beszélt. Az sem számított rendkívülinek, ha valaki felismerte, megszelídítette, majd megülte a táltos paripát. De még az sem, ha a táltos paripa hátán berepült a Tündér Ilona kastélyába.

Aztán egyre kevesebben ismerték fel, egyre kevesebben tudták megszelídíteni, egyre kevesebben tudták meglovagolni.

Platón korában a görögök közül már igen kevesen, de a magyarok közül Mátyás korában is elég sokan megültek a táltos paripát. Ezért mondják sokan,

hogya a magyar társadalom fejlődése »megkésett«? Nem, nem ezért, mégis azt mondjuk, hogy nem véletlenül és nem jogtalanul beszélnek e megkésettsegről. Nem véletlenül és nem jogtalanul, de félreértik és félremagyarázzák, mert nem tudják felfogni a magyar műveltség évezredek átívelő archaikus, szakrális hagyományainak a nagy rejtélyeit. A legfontosabb: ha e megkésetttség azt jelenti, hogy a magyar társadalom évszázadokon át »korszerűtlenül« ragaszkodott a szakrális királyság szent hagyományaihoz, akkor *áldott* megkésettsegről beszélhetünk.

Alighieri Dante írta meg az egyik legszebb könyvet a táltos paripáról és Tündér Ilonáról, az *Isteni Színjáték* címet adta e könyvnek, de már nem merete nevének nevezni se a táltos paripát, se Tündér Ilonát, s amikor megtudta, hogy megannyi magyar népmese szól a táltos paripáról és Tündér Ilonáról, s hogy a Magyar Királyságban e meséket még »meg szabad érteni«, így fakadt ki: »Boldog Magyarország!«

Dante tudta, hogy a táltos paripa a magyar őstörténet és az egyetemes őstörténet egyik legfontosabb rejtélye, irigyelte a korabeli magyarokat, de a mai magyarokat már nem irigyelné. Mert a mai magyarok már nem ismerik a táltos paripa minden titkát, s még azt sem képesek felfogni, miképpen lehetett a táltos paripa hátán belovagolni Tündér Ilona kastélyába, mert nem ismerik a magyar őstörténetnek, a régi magyar hitvilágnak mindazon rejtélyeit, amelyek ismerete nélkül a táltos paripa rejtélye valóban felfoghatatlan rejtély marad.

Napjainkban mintha sem Magyarországon, sem Európa más országaiban nem illene már megfejteni a táltos paripa titkát.”

Nagymama is azok közé tartozott – kérdezem ma –, akik azt hitték, hogy nemcsak nem illik beszélni arról, miképpen kell felismerni, megszelídíteni, megülni a táltos paripát, de veszélyes is, mert akinek kedve kerekedik arra, hogy megülje, az bizony le is eshet róla?

És bizony le is eshet róla – válaszolom most –, ha még mielőtt hozzáfogna a táltos paripa megszelídítéséhez, nem ismeri meg a magyar őstörténet, illetve a régi magyar hitvilág ezernyi más rejtélyét.

De én a könyvben elsősorban a régi magyar hitvilágról írok, s arról, hogy a régi magyarok számára a táltos paripa meg a tündérvilág természetes, hétköznapi valóság volt. A legszebb éppen az volt a régi korok beavatásában, hogy össznépi volt... Nem arról szól a réges-régi hagyomány emlékét őrző népdal, hogy nézzük, milyen szépen megy be az aranykapun a királyfi, és tapsoljuk jól meg, hanem azt mondja, hogy mindenki számára nyitva van az aranykapu, aki méltóvá válik arra, hogy beléphessen rajta. A népmesében sem arról van szó, hogy aki királyfinak születik, az oly méltóságosan és szépen lép be Tündér Ilona kastélyának kapuján, hogy le kell borulnunk ámulatunkban, tenyerünket pirosra kell tapsolnunk lelkesedésünkben, hanem arról, hogy aki méltóvá válik rá, az beléphet Tündér Ilona kastélyának a kapuján. Ne keressük tehát azt a nagy különbséget a szakrális hierarchia világában a királyfi és a juhászbojtár között, amilyen nagy volt a különbség mondjuk a királyfi és jobbágyfi között a rendi társadalomban, vagy amilyen nagy a különbség manapság a bankárfi és a munkásfi között.

De másról is írtam... Arról, hogy a régi magyar élet ma is tanulmányozható *személyes tapasztalatok* által. És feltettem a kérdést: ha a táltos paripa a mai

kutatót átröpítheti Tündérországba, akkor az miért ne vállalhatná e rejtélyes utazást?

Felültem tehát én is – mint a népmesében a legkisebb királyfi – a táltos paripára, és annyiszor ültem fel rá, amíg be nem repült velem Tündér Ilona kastélyának a kapuján. És így szólhattam: ki az, aki járt Tündér Ilona kastélyában? Ki az, aki számára Tündér Ilona kastélya nem mese már, hanem valóság? És felelhettem: az bizony szakrális fejedelem – trónussal vagy trónus nélkül... S aki szakrális fejedelem – akár trónussal, akár trónus nélkül –, az a címbe foglalt kérdésre természetesen csak igennel válaszolhat.

Csakhogy az a tény, hogy könyvet tudtam írni a táltos paripa rejtélyéről és Tündér Ilona kultuszáról, mintha egészen másra volna bizonyíték... Éppen az ellenkezőjére? Még akkor is, ha könyvem a leghitelesebb volna a szakrális fejedelem beavatásáról szóló könyvek közül? És miért van ez így? Mert az írásnak is van egy olyan félelmetes rejtélye, amelyet illendő figyelembe venni, s ez a következő: az már nem ír, aki minden fontos kérdésben, a Lét legnagyobb kérdéseiben is bizonyos. Mert akiben már nincs egyszázaléknyi bizonytalanság sem, az már nem ír.

Nem, nem is olyan felfoghatatlan ez! Nem bizony, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az írás a bizonytalanság elégetéséhez szükséges. Igen, akármennyire furcsa, a bizonytalanság szüli az íráshoz szükséges feszültséget.

Püthagorasról, Szókratésről és Szent Tamásról is írják, hogy egyszer csak abbahagyták az írást... És én ehhez mit tehetnék hozzá? Akiról már joggal mondhatjuk, hogy szakrális fejedelem trónus nélkül, az is abbahagyja az írást... És én nem hagytam abba!

Válaszom tehát a címben feltett kérdésre – mindannak ellenére, ami eszembe jutott felmenőim rejtélyes életének felidézése közben – nem az, amit akkor mondtam volna ki, ha nem ismerem az írás legfontosabb rejtélyét...

Pozsgai Zsolt

Látlelet

A drámaírás mint betegség

A drámaíró nem egyidős magával a drámával, a tragédiával. A színház eredetileg közösségi műfaj volt. Nietzsche pontosan feltérképezte ezt *A tragédia eredete* című munkájában. A színház, a tragédia forrásánál még nem ácsorogtak írók. Nem a színháznak kellett eredetileg az író. Az írónak kellett a színház.

Fejes Endre mondta egyszer nekem, a drámaíró voltaképpen a skizofrénia egyik sajátos formájától szenved. A szizofrenica hebreneutica olyan nyavalya, hogy többen vannak az emberben. És ha valaki ezt fel tudja dolgozni, ki tudja írni magából, akkor drámaíró lesz és jó esetben pénzt keres vele, ha nem, gyógykezelésre szorul.

Nézte a jóember a tragédia bölcsőjénél az előadásokat, a még közösségi előadásokat, egyszer csak elkezdett fájni a feje és megszólaltak benne a többiek, ettől pánikba esett, írni kezdett, és a közelben levő színházi formára zúdította magát és műveit. A színház rácsodálkozott a dialógokban író emberre, és magához engedte őt. Azóta ott kószál a színház mellett, megtűrt alakként, tisztán kegyeletből.

Pedig talán jobb lett volna, ha a színház író és rendező nélkül marad, ma is közös örömmünnepet ülnénk ott minden este. Ehelyett kétségekkel gyötörtetjük magunkat.

Dráma csak a kétségből születik. Jó dráma biztosan. Ez lehet aztán később tragédia, komédia, mesejáték. A kétség. Valamiféle igazság kétarcúsága. Valami megkettőzött létezési érvelés. A drámaíró elbizonytalanodik valamely ügy, személy, dolog igazságában. Mert kezdi érteni a másik felet. A másik fél igazságát. Ettől megijed. Pedig senki nem mondta neki, hogy létezik az abszolút igazság, mivel azonban író, ezért örökkéig gyermeketeg lélek és nem hallgat az okosokra. Csodálkozik tehát, hogy a másik fél helyzetébe is bele tudja élni magát és azon másik fél érvrendszeréből néz vissza az előzőre, arra, akit eredetileg az igazság letéteményesének vélt. És elkezd megint fájni a feje. Többen vannak benne ismét. Kreón és Antigone, egyszerre beszélnek, és az író helyesnek véli mindkettő saját eszményét. Innen kétfelé ágazik az út: vagy beszedi a gyógyszerét, vagy írni kezd. És mivel a jó író sajátja a feltétlen kíváncsiság, az, hogy a létezés elméleteinek végére járjon, inkább ír. Ütköztet. Kezdi élvezni az egymással szembeesülő eszmerendszereket, amelyeknek egyenként igazolható igazságtartalmuk van. Mi lesz ebből? Tragédia? Lehet, akkor szomorú a vége. Két igazság ütközése legtöbbször szomorú véget ér. Az egyik kioltja a másikat, és utána rá kell jönnie: a saját igazság-rendszere sem életképes egyedül, hiszen nincs mivel szemben képviselni. A létezés öröme helyett a létezés szomorúsága járja át a lelket. A drámaíró örömtáncot jár, valami alapvetően lényegi kérdésre sikerült rátaposnia. Megírta tehát a tragédiát, hagyta önmagában beszélni mind a két felet, sírt, zokogott írás közben, ide-oda járt a feje, de megérte. Elpusztította

mindkettőt. Kételyt ébresztett magában valamilyen tárgyban, és ahelyett, hogy az egyik igazságot elfogadta volna, megölte mindkettőt. Ezt nem öncélúan tette. Így befejezetlenül hagyta a mondatot. A befejezést rábízta a színházi nézőre, a rendezőre, oldják meg magukban. Álljanak ők már valamilyik, azóta halott igazság mellé. Vigyék haza a dilemmát ők. Az íróban ez a dilemma megszűnt, kiíródott. Kis ideig nincs rohama. Boldog. Talán fizetnek is neki. Azt is felveszi. Természetesen csak keveset kap, hiszen ez egy gyógyító misszió, és a színház-igazgatók érzik ezt, nem tudják, de érzik, hogy az író, mivel kényszerből ír, önmaga gyógyítása végett, ezért a lehető legmegalázóbb díjazásra érdemes. Majd jön az előadás, a rendező súlyoz. Valamilyik fél igazsága felé, általában. Vagy nem is ő. A kor. A körülmények. Az adott társadalom. A politika. A gazdasági helyzet. Az adott színház gazdasági helyzete. És Kreón felé dől a mérleg. Vagy Antigoné felé. Ahogy kívánják a körülmények. A jó rendező saját igazságérzete, eszmerendszere. A közönség igénye. A producer elvárása. Valami. Ami semmiképp sem a drámaíró eredeti szándéka. Ilyenkor a drámaíró őrzöng, vagy csak szomorúan ül a nézőtéren, fogja a mellette ülő nő kezét, aki vagy a felesége, vagy az anyja, vagy a színház valamely üdvöskéje, és néz maga elé. Ő nem ezt akarta. Felmegy a színpadra, meghajol a nézők előtt, a színpadon egy percre még elhiszi, hogy ő az igazán fontos, mert körbeállják, veregetik a hátát, meghajol a közönség felé a kifestett színészekkel együtt, és szomorú boldogságában már azt sem veszi észre, ha magára hagyják a sötét színpadon, egy fekete függöny mögött.

Ő ölni akart. Kételyt akart ölni. Itt pedig teremtenek. Kételyt teremtenek. Hazamegy. Ír egy másikat.

De akkor történik valami.

Váratlan fordulat. Nem ketten, többen beszélnek benne, kettőnél több hangot hall, több igazság ütközik. Ilyen nincs. Ez abszurdum. Kettő, az rendben. A világ két pólusú. Férfi és nő. Jin és Jang. Kés és villa. Egyik megöli a másikat, tiszta ügy. De most nagy itt a hangzavar, és mindenkinek igaza van. Mi lesz ebből? Micsoda?

Mi lenne? Komédia.

Két ember szembenállása tragédia. Leszámolás. Arc az arcba. Szem a szembe. Kard a kard ellen. De ha van ott még valaki, aki beszél, vagy akár többen, az már nevetséges. Három ember egymás ellen kardozik! Ugyan kérem! Ez már olyan helyzeteket teremt, amelyek a komédia sajátjai. Ezek az emberek csak hiszik, hogy igazuk van. Az író tudja, hogy nincs igazuk, ezt csak ők, a figurái hiszik. Ettől az író nevetni kezd. És nevetséges körülményeket teremt hőseinek. A néző is hálás ezért, semmiféle döntő elhatározást nem kell tennie. Sodorja őt a cselekmény. Kettőnél több igazság már összegubancolódik, és egyre több képtelen helyzetet teremt. Az író írja, és most nevet. Nagyokat nevet, amikor ír, hiszen ő nem tudja előre meghatározni ezeket a nevetséges helyzeteket, a poénokat, a jópofa szövegeket, azokat a benne beszélő emberek teremtik meg, ő csak leírja, és igyekszik gyorsan írni, hogy semmit se mulasszon el a fejében levő hangzavarból, ebből az elme-bálból. (A szigligeti alkotóházban, ahol dolgozni szoktam, egyszer ebédnél az egyik konyhásnő jókedvűen rám szólt: mekkorákat tetszett nevetni írás közben, kihallatszott a folyosóra, biztos ez valami jó kis vígjáték lesz. Meglepődtem. Hallotta? Én nem emlékszem, hogy ilyen jól szórakoztam volna.)

És ahogy egyre többen jönnek, hurcolják be az igazságukat, mondják a magukét, egyre inkább elfajul a játék. Komédiából vaudville, onnan bohózat, és ki tudja, még mi. A drámaíró megírta, hátradől, csodálkozva nézi azt a sok baromságot, ami szándékától függetlenül született. Az előadáson együtt nevet a nézővel (ha jó volt a rendezés), vagy a rendezővel az igazgatói páholyban (ha rossz). Megint felviszik a színpadra, most kicsit jobban szeretik, de aztán marad ugyanúgy az egyedüllét, a fekete függöny a kihalt színházi portál mögött.

Minden bemutató gyógyszer a betegségére. És amíg megy a színpadon a mű, nincs szüksége újabb kezelésre. Hiszen ha elbizonytalanodik önmagában, a világban, bemegy a műve valahányadik előadására, együtt sír vagy nevet a nézővel, és jobban lesz.

Élvezi a színház kegyelmét.

E betegségben szenvedő írók el szokták mondani, hogy írás közben nem tudatosan alakítják a történetet, a dialógusokat. Akik megszólalnak bennük, azok. És valóban így van. Hányszor vettem észre magamon írás közben, hogy saját tudatom már rég mással foglalkozik – kényelmetlen a szék, jó lenne inni valamit, éhes vagyok –, és azok ott bent még mindig beszélnek, és nekem még mindig jegyzetelni kell. És nagyon rájuk kell rivallni, hogy abbahagyják végre. Pofa be! Elég volt. Csengettek vacsorára. De akik ilyen élményről számolniuk be, nem szokták elárulni, mert ők is szégyellik: nemcsak leírják a skizofrén hangzavart, hanem át is élik közben hőseik szenvedéseit, szenvedélyeit, érzelmeit – átélik a halálukat, átélik hőseik halálát. És itt a test nagyon szeretné követni a szellemben született alkotást – az író zsibbad, nehezen lélegzik, egy színműbeli törszúrást követően oldalához kap, leesik a székről. És ha már tudja, hogy valamely hőse holtan hagyja el a küzdőteret, előre készül rá, előre retteg. Izzadni kezd, infarktusz jellegű tüneteket produkál. Sok esetben az író ilyenkor visszariad a haláltól. Megkegyelmez a hősenek. Utolsó pillanatban megérkezik valaki. Mert úgy érzi, ha hőse most a papíron meghal, vele megy ő is, fizikailag, itt ezen árnyas alkotóházbéli szobában visszavonhatatlanul, végérvényesen. Aztán olykor győz az írás igazsága, és megöli a szereplőt, lesz, ami lesz! Lesújt a tőr, hat a méreg, eldördül egy fegyver – és az író valóban meghal. Jó esetben csak egy pillanatra. De az a pillanat valóban halálos, halálként megélt, csodálkozó-újjászületéses. Méhszagú, vérízü születés.

Pedig nem az író hal meg – a dráma születik. Összekeveri ebben az eufóriában a kettőt. A halált és a születést. Az én-tudatra ébredt, kitalált figurák egybefolynak ebben a táncban a valós, lényegi létezésbe csomagolt alkotójukkal. Ez már öröm. Ez már boldogság. Kettős öröm, kettős boldogság. Meghaltam, mert éltem – alkottam valamit.

Két igazság: az ember és a dráma.

Több igazság: a létezés komédiája.

Egy igazság: maga az Isten.

Bemegyek a templomba, levetem a kalapom, meghajtom magam, és hálát adok néki, hogy nekem magából egynél több igazságot adott.

Duga Boglárka

Mesterségversek

Ha nagy leszek, **TUDÓS** leszek,
Mindenfélét felfedezek.
Kisujjamban lesz a számtan,
Fejben osztok-szorok bátran.
Annyi nyelven beszélek,
Nincs ember, kit nem értek.

Asztalomon papír-halom,
Körös-körül fent a falon
A táblákon képletek,
Krikszkrakszok és vegyjelek.

PH5 és professzor,
Tandem, mikroprocesszor,
Rebarbara, kondenzátor,
Bifidusz és transzformátor,
Zigóta és galaktikus,
Boxermotor alaptípus,
Metropolisz és prevent,
Mindről tudom, mit jelent!

Ui: Mikroszkópom alatt gyakran
Amőbákat nézek nagyban.

Ha nagy leszek, **PÉK** leszek,
Kakasszóra ébredek.

Belisztezem jól a deszkát,
S felkeltem a kenyértésztát.
Püfölöm és dagasztom,
Ám reá nem haragszom!

Miután jó hosszan gyúrtam,
És magamat épp kifújtam,
A cipókat kiszaggatom,
Kemencémbe bepakolom.

Kisül abban kifli, zsemle,
Majd a lurkók nagy kedvence:
Túrós batyu, perec, briós,

Csokis csiga, no meg diós.
Foszlós kalács, ízes bukta,
Receptjüket a pék tudja!

Ha nagy leszek, **RENDŐR** leszek!
Egyenruhát, sapkát veszek,
S a városban rendet teszek!

Ott termék épp, ahol baj van,
S kinek füle mögött vaj van,
Elkapom, nem tétovázok,
Bárhová bújt, rátalálok.
Nem rázhat le senki ám,
Üldözés a mániám!

Járőrözöm, fánkot eszek.
Ám hozzá nem szürcsölgetek
Se kávé, se almalevet.
Szolgálatban sose iszom!
Én még eztet is kibírom!
(Negyven fokban pedig iszony.)

Minden gengsztert leszerellek!
Ha szükséges, lekeverek
Akkorát,
Elveszíti szemfogát!

Karom végig csupa muszkli,
Megirigyelné a Bruszli.
Bátorságom oly nagy kérem,
Elfáradok, hogyha mérem.

Fedőnevem is lesz asszem...
Kojak, Derrick, dehogy! Vasmen!

Ha nagy leszek, **CUKRÁSZ** leszek,
S a cukrászda, mit vezetek,
Különleges, mesés kis bolt,
Gyermekkori nagy álmom volt.

Már kívülről csábító,
Mézeskalács-házikó.
Aki belép nem csalódik,
A mese tovább folytatódik.

Torták mind az asztalok,
Krémesek és jó nagyok.
Hozzá mignonok a székek,
Azon ülnek a vendégek.
Tányér marcipánból készül,
Hazavihető emlékül.
A függönyön a madzag mézes,
Még az étlapunk is édes.

Pult mögött sok büszkeségem,
Mosolygó friss süteményem...
Lúdláb, zserbó, linzer,
Holland kocka, isler,
Túrós, meggyes, mákos rétes,
Borzas kata, vargabéles,
Gesztenyeszív, kókuszgolyó,
Rigójancsi, diós roló.

Gyere és válassz, egytől egyig csoda,
S a vasorrú bába nem lakott itt soha!

Ha nagy leszek, **SZÍNÉSZ** leszek,
Álbajuszt, parókát veszek.

Énekelek, táncolok,
Meseszép vagy csúf vagyok,
Vénséges vagy fiatal,
Rendezőm épp mit akar.

Éppúgy játszom Rómeót,
Mint hajlott hátú rút manót,
Gőgös és szép királylányt,
Bibircsókos boszorkányt.

Szende szűz vagyok egy este,
Talpraesett hős menyecske
Vagyok már a másikon,
Nap mint nap átváltozom.

Most épp vívőleckét veszek,
Mert holnaptól Zorró leszek!

Ünnepi versek

Jó voltam!

Mikulás bácsi, én egész álló évben
Olyan jó voltam, az már szinte szégyen!
Szót fogadtam télen, szót fogadtam nyáron,
Játszótéren, otthon, iskolai bálon...

Frissen mosott gatyában fűre sose ültem,
Az úton minden pocsolját messze kikerültem.
Nem dobáltam kővel Pózna bácsi házát,
Az osztályteremben sem törtem el vázát.

Nagy Cinka hajába rágót nem én nyomtam,
Aki ilyet állít, hátsón rúgom nyomban!
A dédi műfogsora sem miattam laza,
S a svábbogár-sereget sem én hordtam haza!

Így hát összes csizmám fényesre kefélem,
A temérdek ajándék biztosan beférjen!

Micsoda szerencse

Mikulás bácsi, micsoda szerencse,
Őapóságod nem ad a jelenre.
Nem követ múló, szeszélyes divatot,
Nagyon jól tudja, hogy másra hivatott!

Büszkén hord bakancsot, bélelt bekecset,
Puttyonján körbe nincsenek szegecsek.
Tűzpiros köpenyén dísz csak a dér,
Rizsporos szakálla derékig ér.

No, azt hiszem, most már udvaroltam eleget,
Ide azt a discmant, s hozzá három elemet!

Anya, anya, anyácska

Anya, anya, anyácska,
E három szót súgom,
Ha szükségem van tanácsra,
Vagy nincsen hová bújnom.

Anya, anya, anyácska,
Ha ujjam túvel szúrom,
Vagy lépek csípős csalánba,
E három szót súgom.

Anya, anya, anyácska,
Ha szemtelen a húgom,
Vagy nincsen pénzem kalácsra,
E három szót súgom.

Anya, anya, anyácska,
Ha elveszek az úton,
Vagy orrolok egy baráttra,
E három szót súgom.

Anya, anya, anyácska,
Ha merengek a múlton,
Ritkán gondolok másra,
A te nevedet súgom.

Nem hoztam egyebet

Úgy szégyellem, drága anya,
Üres kézzel jöttem haza.
Orgonát akartam szedni,
Ám elkezdett cseperegni.
Kerestem hát virágboltot,
De csupa hervadt virág volt ott.
Így bonbonért szaladtam,
Azott kabátban kalapban,
De az üzlet ajtajára,
Éppen kitették, hogy ZÁRVA.

Üres kézzel jöttem haza,
Csak e vers van, drága anya.

Füllentő nyuszi

Ide hallgass, tapsifül!
Évről évre rendre
Egy kérdés bennem felmerül,
Tegyük hát most rendbe!

Megtanultam, kedves komám,
Néhány dolgot igen korán.
Macska nyávog, kutya ugat,
Mangalica sárban mulat.

Legszebb baromfi a páva,
A nyúl, úgy tudom, igen gyáva.
A pulykának lóg az orra,
És a tojást a tyúk tojja!

No, ez volt itt kulcsmondat!
Mert maga akkor hogy hozhat
Húsvétkor oly sokat belőle,
Mintha lába előtt nőne?

Ne legyen most alamuszi,
Szépen kérem, kedves nyuszi!
Öntsünk a pohárba tiszta vizet,
A tojás a magáé, vagy érte fizet?

Hej, záptojásnak rémes szaga,
Vagy a tyúk füllent, vagy maga!

Merre csavarogtál, tavasz?

Hohó, hohó, huncut tavasz,
Hol bujkáltál, te kis ravasz?
Jó hosszasan megvárattál...
Talán nagyon elfáradtál,
Kidőltél az elmúlt évben,
S nem pihented ki a télen?

A lényeg, hogy végre itt vagy!
Zordonbord tél végleg itt hagy!
Búcsút intek hónap, fagynak,
Sapka nélkül hogyha hagynak.

Hétvári Andrea
Fanni naplója

A lét zsoltárai
(Részletek)

Meddig őriz

Holnapjainknak éjét
derítse csillagléték.
Galaxisunk reményét
ezüstre gondolod.
Szobánk azúri fényét,
ha szív imája kérlel,
fehélő ujjaiddal
lelkembe gombolod.

Zubogsz le mélyre, kőre,
az álmok boldogok.
Éj tintájának őre,
ha így kapok erőre,
lelkedből kortyolok.

Mondd, meddig énekelhet
e fénybe nőtt virág?
És meddig őriz minket,
mi álmokat keringet,
a szunnyadó világ?

Ha késve érkezel meg,
hangodra éhezem.
S csak addig él e kérdés,
míg rímeidnek élet
tenyérnyi oltalommal
eléri két kezem.

Alkony

Nézd, kedves,
szép szemeddel,
miénk az alkonyat.
Felőrlí lágy egekkel,
ködlépő fellegekkel,
mi rosszat tartogat,
eljövendőinkre
esztendő s karcolatként
a rózsás horizont.
Bimbós reményekkel
tekints a széles égre,
Hold játszik csillagokkal.
Így lett a napnak vége.
Kifogyhatatlan patakként
lépted jóságot ont.

Szünyvadó

Lóg az esőnek lába,
mintha ma táncot járna.
Perdül a napnak lángja,
légy a hiteknek háza.

Szólal a fűnek zöldje,
kéri, pihenj el a földre.
Csendül a tónak csöndje,
csendben simulj el az ölbe.

Hívhat a fának lombja,
förfögeteg álmod hozna.
Gerlemadárnak a szárnya
lenne a lágy puha párna.

A lét zsoldárjai

Kirobbanó rügyekkel hál az alkony.
Nézd, kedves, mennyi titkot rejt az erdő.
Harmat felelget rejtező füvekkel,
itt semmi sincs, mi végleges veszendő.

Serény cincér danolgat, és a tücskök
falombok mélyén zúgó harsonák.
Pirulva zizzen mécsvirág bibéje,
kagylónyi létben szunnyadó csodák.

Pikáns gyümölcsöt ont a dús barackfa,
álomtalan rigó pihen tövén.
Arany kalászbba tervet sző a hangya
kibomló kontyú szőke domb ölén.

A föld, ezerrögű, ütemre dobban,
szikráit hordja millió bogár.
Diófa hajlik talpig megrakottan,
legyőzi mindet ő, a vén kufár.

Viharkezében aljas lándzsa lobban,
gyümölcs a sárba zordul eltaszítva.
Mégfújja érces ébenharsonáját,
lehullik már a körte és a szilva.

Elhullik itt a védtelen vadalma,
s mit éjbe zártak őrködő magjai,
az elvirágzott lélek új tüzénél
fölzúgnak már a lét zsoldárjai.

Zsoltár az ikrek havához

Dideregve lépek jóságod tűzéhez,
földjeid nyugalma lassan elcsendesít.
Szomorú vagyok, hogy téveszme mérgez.
Életed ágait törik mázsás súlyok.
Nem létező bűnöd rombolva keserít.

Két karodban ringatózni gyermeki ölelés.
Nemhogy gyilkos nem vagy,
teherhordó angyal,
elhulló galambok párja sosem vétkes.
Mások bűnét állod minden romló nappal,
térddig viharban jársz behintve iszappal,
elhagyott vidékeken bolyongasz, te áldott.

Jóságos tenyered rögökbe meríted,
hintesz, amerre térsz mécsvirágos álmat.
Gyöngé magok fölé önmagad keríted.
Végsoőkig néma jó oltáráldozattal
véred meg nem váltja már ezt a világot.

Finale

Sors tüze éget
régi meséket,
pince fonákján
múlt eloson.

Gyilkol a bánat
gyöngé faágot,
véres az ég
üde hajnalokon.

Pruzsinszky Sándor

A festészet veszélyei

Hétköznapi abszurd 6 képben

Szereplők:

ÁDI ifjú giccsfestő
 BODÓ utcai vállalkozó
 MARI széplelkű prostituált
 DOKTOR SCHÖN biztosítási ügynök
 CICU a Pokol kocsmá üdvöskéje
 GURIGA terjedelmes rendőr
 AZ ANGYAL a néma szereplő

1.

Egy városi parkban

Doktor Schön, Mari, Ádi, majd Bodó. Alkonyi fény. Ádi a park szélén áll-dogál, elesetten, kezében mappával, rongyos ruhában, egyik cipőjéből kikandikálnak a lábujjai. Jobbról bejön Mari és Doktor Schön – nagy kuncorodó bajusszal –, megállnak a park másik szélén, csókolóznak. Mari csókolózás közben kuncog.

DOKTOR SCHÖN Kuncogsz, kis, macska, kuncogsz?

MARI Csiklandoz a bajszod, Doktor.

DOKTOR SCHÖN Tetszik?

MARI Olyan, mint egy mókusfarok...

DOKTOR SCHÖN A kis borzasom se kisebb. Meg leszél elégedve, Mari, annyit mondhatok...

MARI *(meglátja Ádit)* Menjünk innét.

(Átmennek a parkon, de Schön hirtelen megáll a lehajtott fejű Ádi előtt.)

DOKTOR SCHÖN *(Ádihoz)* Leselkedünk? Kukkolunk?

MARI Hagyd békén szegényt! Egy csódtömeg. Mindig itt szokott

ácsorogni. *(Ádihoz.)* Nem fázik a lábad, ember?

ÁDI *(Schönhöz)* Érdekli önt a művészet, uram?

DOKTOR SCHÖN Maga művész?

ÁDI Festőművész vagyok. Megnézné a képeimet? *(Nyitja a mappát.)*

DOKTOR SCHÖN *(Marihoz, fintorogva)* Póréhagymát evett... Kiütést kapok a hagymaszagtól.

ÁDI Olcsón adom őket. *(Kivesz egy képet.)* Ez például itt, ez a tájkép...

DOKTOR SCHÖN Búzlik, hagyma nélkül is. *(Ádihoz.)* Mikor mosakodtál utoljára, művészem?

MARI Jaj, ne csináld a felhajtást, Doktor, menjünk már!

ÁDI *(másik képet vesz elő)* Vagy nézze ezt a csendéletet.

(A park másik oldalán a hirdetőoszlop mellett megjelenik Bodó. Megáll, figyelmesen nézi a jelenetet.)

ÁDI Egy ötezesért odaadom.

DOKTOR SCHÖN *(nézi a képet)* Kék alma?? Mikor láttál kék almát, te zokni?

ÁDI Nem azt festem, uram, amit látok.

DOKTOR SCHÖN Óriási.

ÁDI Ez a művészet. Az enigma. A valóság csak a felszín.

DOKTOR SCHÖN Aha.

ÁDI Háromezer.

DOKTOR SCHÖN (Marihoz) Kék almát vegyek – röhejes, nem?

MARI Hú de baba! Nekem tetszik. Vedd meg, Doktor.

ÁDI Legyen kettőezer.

DOKTOR SCHÖN (megvetően) Nincs nálam apró, bütyök.

ÁDI Nemsokára sokat fog érni.

DOKTOR SCHÖN (nevet) Hát hogyan... Kifoltozhatnám vele a kályhacsó lukát – de nem, még arra se jó... (Visszaadja.) Menjünk, szivi!

ÁDI Amikor festettem, látomásom volt.

DOKTOR SCHÖN (ugratja) Megjelent az üstökös?

ÁDI Az Angyal.

DOKTOR SCHÖN (Marihoz) Vicces egy fickó, nem? Angyala is van.

MARI Kis dumafranci. (Ádira mosolyog.)

ÁDI Legalább egy kis támogatást, szép kisasszony...

DOKTOR SCHÖN Ja, szóval, koldul is?? Itt? Szemben a rendőrséggel?

ÁDI Két napja nem ettem, uram... Hullik a hajam az éhségtől...

DOKTOR SCHÖN Hajléktalan vagy?

ÁDI Két napja kidobtak a műtermemből.

DOKTOR SCHÖN Nagy szerencséd van.

ÁDI Gúnyolódik velem?

DOKTOR SCHÖN (névjegyvet vesz elő) Ezen a címen jelentkezzeél.

ÁDI Mit kell csinálnom?

DOKTOR SCHÖN Tüntetésen veszel részt. Kapsz érte egy vekni kenyeret.

(Schön és Mari kimennek, Bodó oda-sétál Ádihoz.)

BODÓ (kiveszi Ádi kezéből a névjegyvet, megnézi) Doktor Schön, szerencsejáték- és ablaküveg-biztosítási ügynök. A Boldogságpárt alapítója. (Zsebre vágja.)

ÁDI (szinte sírva) Erdei táj, uram... Ködbe vesző, rejtelmes erdő... megnézné? (Előhúz egy festményt.)

BODÓ (nézi) Tömény giccs. Inkább azt a csendéletet mutassad!

ÁDI (gyorsan előveszi) Ezer forint. A Rejtelmes erdővel együtt.

BODÓ (nézi a képet)

ÁDI Tetszik?

BODÓ Ahogy elnézlek, művészem, te tegnap csak festéket vacsoráltál, igaz?

ÁDI Az okkersárgának egész jó az íze. A tempera viszont laktatóbb. Ha minden korty után lenyel egy falatot az ember.

BODÓ Hiába, az éhség a legnagyobb festő. Én Leonardót is koplaltattam volna. Hogy mindig csúcsra járjon. Hogy hívnak?

ÁDI Adi.

BODÓ Ádi? Ez a neved?

ÁDI A művésznevem.

BODÓ (kezet ad) Bodó. (Kis szünet.) Mit szólnál egy húsgombócleveshez? Utána, mondjuk, egy rigójancsi?

ÁDI Istenem, rigójancsi! A Rejtelmes erdőért?

BODÓ A rejtelmesed szart se ér. Ne is beszéljünk róla... Miért vérvörösek az árnyékok?? Csak a Hófehérke és hét törpe hiányzik. De a Csendélet... abban van valami. A kék alma ragyogó képtelensége! Zseniális inbecilitásra vall. Libabőrözik a hátam tőle.

ÁDI (mohón) Ezer – és a húsgombócleves? Plusz rigójancsi?

BODÓ Csak természetben, fiam.
Mindent csak természetben...

ÁDI Akadémián tanult festőművész
vagyok...

BODÓ *(nézi Ádi kikandikáló lábujja-
it)* Meg is látszik. Akkorák a lábuj-
jaid, mint egy sivatagi vándornak.

ÁDI Jól mondja: az vagyok. Vándor.
A fájdalom vándora. Belém rúghat
minden senki.

BODÓ Mert rossz a módszered, öcs-
kös. Nem vagy erőszakos. Nem
vagy rámenős. A földre nézel, ami-
kor beszélsz valakivel. Eleve le-
mondasz arról, hogy meggyőzzed:
te vagy a nagy felfedezett. A domi-
náns hímm. A jövő lángésze.

ÁDI Én utálok az erőszakot... Az
önmutogatást... De most mintha
bicskával kaparnák a gyomrom
belülről.

BODÓ *(nevet)* Hallom. Akkorát kor-
dult, mint egy ágyúlövés! Egy-ket-
tő, indulj!

ÁDI Hová?

BODÓ A Pokolba, Ádi. A Pokolba!
(Vigyorog.) De előbb veszünk ne-
ked egy cipőt. *(Áttűnés.)*

2.

A Pokol kocsmában

*(Ádi és Bodó asztal mellett ülnek,
gőzölgő levest kanalaznak. Ádi lá-
bán ormóttan sárga cipő. Hátul, a
szín közepén fennkölt arcú, mezte-
len nő aranyra festett gipszszobra
áll. Patetikusan széttárt karjain azon-
ban kabátok, sálak, kalapok lógnak,
a vendégek láthatólag ruhafogasnak
használják.)*

ÁDI Képzeld csak, micsoda álmom
volt. Sivatagban bolyongok. Nyoma
sincs növénynek, fának. A szülőhá-
zam akarom megtalálni, ahonnan
apám elkergetett. Helyette egy

ablaktalan házat találok. Belépek
egy parányi ajtón keresztül. Be-
csukom az ajtót magam mögött,
furcsa zaj üti meg a fületem: kívül-
ről rám zárják az ajtót, hiába pró-
bálkozom a kilinccsel. Szorong-
va elindulok egy szűk folyosón,
mely egyre alacsonyabb, már csak
négykézláb mászva tudok haladni,
már csak hason csúszva... Végül
egy tágas, koromsötét teremben
találok magam. Hatalmas sírbolt-
nak látszik. Ahogy a szemem hoz-
zászokik a sötétséghez, magam
mellett egy csontvázat pillantok
meg. Fogvacogva ébredtem...Sze-
rinted hol voltam?

BODÓ A saját sírodban, pajtás. *(Ne-
vet.)*

ÁDI Nevetsz?

BODÓ Csak örülök, hogy te nem
az én álmomat láttad. Attól hogy
megijedtél volna!

ÁDI Olyan rettenetes volt?

BODÓ Inkább mulatságos. Mint ma-
ga az élet.

ÁDI Meséld el!

BODÓ Szükségemet végzem, egy-
szerre csak az ürülék kicsordul
a vécékagylóból. Kezdi betölteni
a fürdőszobát, egyre magasabbra
emelkedik. Már fuldoklom benne
– amikor végre felébredek... Hát
nem röhejes?

*(Ádi undorodva csuklik egyet, fel-
ugrik és lesöpri a levest az asztról,
kezzeit tördelve összekuporodik.)*

Mi ütött beléd, Ádi? Beteg vagy?

*(A szalonzene abbamarad. Többen
köréjük gyűlnek.)*

I. FÉRFI Mi az, neuraszténiás?

BODÓ Csak elfáradt. Hagyják bé-
kén!

II. FÉRFI Vigyék ki innét! Vacsorázni
szeretnék!

BODÓ *(felsegíti Ádit a székére)* Mindig csak cukros vizet iszol? Olyan vagy tőle, mint egy szűz lány. Sört igyál! *(Sört iszik, böfög)*

ÁDI Jelentkeztem az Akadémiára.

BODÓ Koldulás közben azt nyöszörögted, hogy Akadémiát végeztél.

ÁDI Hazudtam.

BODÓ Világos. Értelmes ember mindig hazudik, ha kell. De mi a fenének bármit is elvégezni?

ÁDI A festészet az életem értelme.

BODÓ Tökkelütött.

ÁDI Ösztönös művész vagyok. Hiányos még az elméleti tudásom.

BODÓ Köpj az elméletekre!

ÁDI A világ bonyolult.

BODÓ A világ egyszerű. Csak két dolog van: kibebelez vagy kibebeleznek. Csak az ösztönödre hallgass! Pofátlan legyél, fiacskán, minél pofátlanabb. De mindenkinek azt mondd, amit hallani szeretne. Az emberek olyanok, mint a tök. Ez alapszabály.

(Bejön Mari, elmenne mellettük, de Bodó kidugja a lábát az asztal alól, Mari elbotlik benne, a retikülje elreptül. Bodó felsegíti a lányt.)

BODÓ Oppardon, szépségem... Nézz a szép lábad elé! *(Felveszi a retikült, kis meghajlással átadja.)* Nem foglalsz helyet? Művész is van ám a társaságunkban.

MARI Ő az! *(Mosolyogva nézi a hirtelen mereven maga elé bámuló Ádit.)* Ismerem.

BODÓ Nem ülnél le? Egy forró beöntésre se? Fogadjunk, hogy a grogot szereted – előtte, közben és utána. *(Röhög.)*

MARI Ne strapálja magát. Dolgom van. *(El.)*

BODÓ Jó kis husi, nem?

ÁDI *(a szobrot nézi elragadtatva)* Az Angyal.

BODÓ Az a szörnyedmény?

ÁDI Azt hittem, csak a képzeletemben létezik.

BODÓ Ezt hívják nemi nyomornak. Úgy szokott kezdődni, hogy az ember a WC-n verseket ír.

ÁDI És ez a lány... Milyen szomorú a szeme! De az ajka erős.

BODÓ Akár egy fogpaszta-reklám.

ÁDI Hasonlít az Angyalra.

BODÓ Beakasztaná neki?

ÁDI Le fogom festeni.

BODÓ Felöltözve?

ÁDI Hátterben a Rejtelmes erdővel.

BODÓ Az agyamra mész.

ÁDI *(ingerülten)* Jó, nem tudnám eladni, persze hogy nem.

(Visszajön Mari, Schönnel. Leülnek egy másik asztalhoz.)

BODÓ Cicu, mássz elő!

CICU *(szőke kövérség, zsírfoltos kötényben, valamit rágcsálva jön)* Mi kéne, aranyoskám?

BODÓ Két Pokol-grogot. A hölgynek és az úrnak. *(Mutatja.)*

CICU *(felderül)* Szerelmesek?

BODÓ Most kezdenek belemelegedni. *(Ádihoz.)* Na, most figyelj! *(Cicu visszajön, odaviszi a grogokat Mariék asztalához.)*

CICU Az az úr küldi, ott.

BODÓ *(Schönhöz)* Legmélyebb tiszteletem, uram... A Boldogságpárt egészségére! És fogadja jókívánataimat a hölgyhöz. Prosit!

DOKTOR SCHÖN Prosit, kedves uram, prosit! *(Isznak.)*

BODÓ *(Ádihoz)* Figyelj, megkondukt a tök. Ez a nyitó lépés.

DOKTOR SCHÖN Kihez van szerencsém, uram?

BODÓ *(odamegy, névjegyet ad át)*

DOKTOR SCHÖN *(a névjegyrol olvassa)* Bodó Bodó, kormánytanácsos. Közéleti szakértő... Helyes. Pártom választásra készül. Szükségem van közéleti szakértőkre.

BODÓ Állok rendelkezésére.

DOKTOR SCHÖN Fel van véve, tanácsadónak.

BODÓ Szabad kérdeznem: hány tagja van most a pártnak?

DOKTOR SCHÖN *(kis szünet után)* Egyelőre... csak én magam.

BODÓ Kezdetnek nem rossz... Mit fizet?

DOKTOR SCHÖN Négyszemközt fogjuk megbeszélni. *(Kis szünet.)* Ön mit tartana most a legfontosabbnak?

BODÓ Meg kell csinálni a mítoszt. Egy pártvezér mítosz nélkül, kutyautó.

DOKTOR SCHÖN A mítosz! Ez az. A mítosz. Maga hogy kezdené?

BODÓ Két dologgal. Az első: át kell nevezni a pártot. Micsoda név az, hogy Boldogságpárt?

DOKTOR SCHÖN Mi a baj veled?

BODÓ Túl egyértelmű. Túl számon kérhető. A hülyék is tudni fogják, mit akar.

DOKTOR SCHÖN És mi a második?

BODÓ Le kell festetnie magát. Sürögösen. Minimum életnagyságban.

DOKTOR SCHÖN Tud valakit?

BODÓ *(Ádira mutat)* Ő az.

DOKTOR SCHÖN Az a kóbor giccspanos? Na, ne...

BODÓ Portréban kiváló. Emlékezetből fest.

DOKTOR SCHÖN Emlékezetből? Ez az alak?

BODÓ Bezony ám! Akadémikus.

DOKTOR SCHÖN És mennyit kér?

BODÓ Százezer. Roppant kedvezményes ár, uram! Emlékezetből!

DOKTOR SCHÖN Mikor kezd hozzá?

BODÓ Haladéktalanul. Két nap alatt elkészíti.

DOKTOR SCHÖN Nagyon örülök.

BODÓ Részünkről a szerencse.

DOKTOR SCHÖN *(Marihoz)* Gyere, szívi! Ma este magánéletet élünk. *(Kimennek.)*

ÁDI Te kormánytanácsos vagy?

BODÓ Ahogy te akadémikus.

ÁDI Lelkiismeretlen vagy, Bodó.

BODÓ Ezért álltam szóba veled. Csakis ezért. Mert nincs lelkiismeretem. Nem értem rá beszerezni.

ÁDI Szemérmertlenség.

BODÓ De jövedelmező.

ÁDI Még sose festettem portrét.

BODÓ Én se vitatkoztam még ekkora balfókával, mint te.

ÁDI *(feláll)* Isten veled. *(Indul kifelé.)*

BODÓ És fizetni ki fog?

ÁDI *(megtorpan)* Azt hittem...

BODÓ Azt hitted?

ÁDI Hogy meghívtál. Hogy barátok vagyunk.

BODÓ Ezért akarsz lelépni?

ÁDI Nem úgy gondoltam...

BODÓ Tudom, hogy gondoltad.

ÁDI *(visszaül a helyére)* Mindennek ő az oka.

BODÓ Kicsoda?

ÁDI Az Angyal.

BODÓ Kiről beszélsz?

ÁDI Persze tudom, hogy képtelenség... Csak az én beteges fantáziám...

(Hirtelen halk, szomorú dallam csendül fel, aztán elhal)

ÁDI De mégsem! Hallod, megszólalt!

BODÓ Kicsoda?

ÁDI Az Angyal.

BODÓ Biztos, hogy jól vagy?

ÁDI Még sose voltam ilyen jól.

BODÓ Azért egy matrózfröccs nem ártana. Adna egy kis kondit. Ne felejtst, neked most festened kell. Bármilyen történet is, festened! *(Kiordít.)* Cicu, te ellobbanó szépség! Egy forró beöntést ide!

(Cicu, derekán a zsírfoltos kötényben becsoszog, az italt és egy számlát az asztalra teszi.)

CICU Nyolcszázezer. Lefelé kerekítve.

BODÓ Micsoda??

CICU A tavalyi fogyasztással együtt.

BODÓ *(Ádi elhárító mozdulatára gyorsan felhajtja az italt, feláll.)*

Írd a többihez. *(Indulnak ki.)* És vegyéél magadnak tiszta kötényt. Az én kontómra.

CICU *(mogorván, gúnyosan)* A maga kontójára, Romeo?

BODÓ Mert attól tartok: hamarosan nagy szerencse vár rád. *(Ádival együtt ki.)*

CICU *(utánuk kiált)* Csirkefogók!

(Bodó és Ádi átsétálnak a színpadon, mintegy átlépve egy másik színbe.)

ÁDI Ezt én nem csinálom tovább.

BODÓ Miről beszélsz?

ÁDI Mindenkit becsapunk.

BODÓ Nyugi! Aki hamis pénzen vett lovat lop, csak visszaállítja a teremtés rendjét.

ÁDI Hát ide figyelj, én egy fillért se fogok elfogadni érte.

BODÓ Nem is erőszakolnám.

ÁDI Ha meg is teszem, nem látom az alagút végét.

BODÓ Honnan veszed, hogy minden alagútnak van vége?

ÁDI A tiszta dolgokat szeretem. Nem az eltévelyedéstől félek, hanem a mocsoktól.

BODÓ Mire jók ezek a nagy szavak, Ádi? Aki éhes, annak mindig iga-za van. Akkor is, ha nincs. *(Kinyit egy ajtót, egy kis műterem válik láthatóvá: asztal, székek, heverő és egy festőállvány, vászonnal, festőalkalmatosságokkal.)*

ÁDI Mi ez?

BODÓ Egy műterem. Egy kuckó, ahol meghúzhatod magad. Amíg elkészül a portré.

ÁDI Hihetetlen... Mindig arra áhítoztam: legyen egyszer akkora sze-

rencsém, hogy ne legyen szükségem szerencsére.

BODÓ Azért csak ne bízd el magad. Nem lakhatsz itt örökké. A házat le fogják bontani.

ÁDI Mikor?

BODÓ Könnyebbet kérdezzél.

ÁDI Nem fogadhatom el.

BODÓ Már elfogadtad. Azzal, hogy kéreted magad. *(Vállon veregeti Ádit.)* Ifjabb koromban én is gyakorta éltem ezzel a trükkel. Még nem tudtam, hogy a szerencse kóbor kutya. Szimat után szegődik, de harap, ha elkergeted... Tehát egy-kettő: munkára, öcskös! *(Sötét.)*

3.

A műteremben

(Félig leeresztett redőny, festőállvány, rekamié, a padlón tv-készülék. Ádi az állványra helyezett vászon előtt áll, bámulja, húz egy-két vonalat rajta, nagyot sóhaj. Bejön Mari.)

ÁDI Mari! Nahát, épp rád gondoltam!

MARI Tudom.

ÁDI Az Angyal.

MARI Micsoda?

ÁDI Megsúgtá neked. Ugye hogy megsúgtá?

MARI Kicsoda?

ÁDI Hogy egyfolytában csak rád gondolok.

MARI *(nézi a csaknem üres vásznat)* Menten lepetézek! Ez lenne Doktor Schön? Nem látok semmit.

ÁDI Csak kínlódok. Nincs ihletem.

MARI Nem csodálom. Görény egy fickó. Képzeld magad elé.

ÁDI Én most csak rád tudok gondolni.

MARI Ne szédíts – nem vagyok én Barbie-baba...

ÁDI *(leteszi a rajzceruzát)* De gyönyörű vagy.

MARI *(egész közel megy Ádihoz)* Tetszem neked? A mellemet nézed? Sose hordok melltartót.

ÁDI Hogy bírsz ezzel a Doktorral hegyezni? Nem ért a festészethez. Egy bunkó.

MARI Hát nem egy lepedőakrobata! De csurog belőle a lé... Az ablaküveg-biztosító szakmában nagy sikerei vannak.

ÁDI Nem érdekel. Küldd el a sunyiba.

MARI Bájjos, egyenesen bájjos.

ÁDI Micsoda?

MARI A butaságod, művészem... Gőzöd sincs semmiről. És rongyos az inged. Nagyon szexi. Több mint üdítő! Nálam nagyon bejön. De mégis...

ÁDI Festenem kéne. Nem érek rá inget venni.

MARI Majd leakasztok párat neked a doktoréiból.

ÁDI Eszedbe ne jusson! *(Görcsösen keveri kezdi a festéket, a keze remeg.)*

MARI Ádi, te remegsz.

ÁDI Semmi. Már elmúlt. *(Leül a díványra.)*

MARI Valami baj van?

ÁDI Az Angyalra emlékeztetsz.

MARI *(Ádi mellé ül, szorosán)* Ez a baj, nagyfiú? Mesélj az Angyalról!

ÁDI A Pokol angyalára gondolok.

MARI *(nevet)* Te csacsi. Hisz' azt rólam mintázták.

ÁDI Úristen... Hát persze!

MARI Elhitted? Csak tréfáltam.

ÁDI Tréfáltál?

MARI Úgy látszik, te mindent készpénznek veszel... Az a szobor a cirkusból került a kocsmába, amikor lebontották. Már vitték az ócskapiacra, amikor a Cicu meglátta és megvette ruhafogasnak.

ÁDI Tudod mit? Téged festelek le.

MARI Majd legközelebb, jó?

ÁDI *(felpattan)* Legalább egy vázlatot hadd csináljak rólad!

MARI Állítsd le magad, aranyom! Inkább gyere ide hozzám. *(Ledobja a ruháját, már csak bugyi van rajta, lefekszik a díványra.)* Na, gyere már... Úgy csináld, mintha megerőszkolnál.

ÁDI De én... de te... *(Egy helyben áll.)*

MARI Te ólommadár, te gyűlölsz engem.

ÁDI Hogy én? Hisz imádlak!

MARI Egy fenét. Egy kaffantásra se vagyok jó neked.

ÁDI *(habozva áll)* Haragszom rád. Emiatt a Doktor Schön miatt.

MARI Büntess meg érte, Ádi! Gyere és büntess meg keményen.

ÁDI Hogy büntethetnélek meg? Mikor az Angyalra emlékeztetsz. Vagy magad vagy az Angyal...

MARI Hagyd már azt az angyalt!

ÁDI Az éjjel azt álmodtam, egyedül vagyok a tengerparton. És ő közelített felém. Hatalmas, óriás nőalak. Az ajka szigorú, a szeme szomorú. Mint a tiéd. Rám mosolygott és a kézmozdulatával arra szólított fel, igyak a melléből... *(A hangja rekedt, egyre izgatottabb.)* Nem mertem megtenni, erre felkapott, akár egy pelyhet. Egy mély szakadék fölé tartott és...

(Abbahagyja, mert a homályos háttérből előjön az Angyal és lassan átsetál a színen.)

MARI Szédült pasas vagy, Ádi! Ha nem léteznél, ki kéne kitalálni... *(Ledőlnek a kanapéra, felhangzik az Angyal dallama.)*

ÁDI De te nem hallod őt. Senki se hallja, csak én.

MARI Csak a szíved dobogását. Azt igen! Azt hallom. Majd szétveti a

bőröd... Most vagy először nővel, igaz, gyöngyöm? (Összesimulnak, sötét.)

(Kopognak az ajtón, egyre türelmetlenebbül. A színpad megvilágosodik. Ádi egyedül van az ágyban, felkel, kinyitja az ajtót. Bodó lép be)

BODÓ Alszol? Fényes nappal?

ÁDI Csak... ledőltem kicsit.

BODÓ (nézi az üres vásznat az állványon) Elment az eszed? Még hozzá se kezdél??

ÁDI Nincs ihletem.

BODÓ Figyelmeztetek, nincs sok idő. Doktor Schönnnek már ma estére kell.

ÁDI Erről nem volt szó.

BODÓ Változott a helyzet.

ÁDI Hogyhogy?

BODÓ Ez a Doktor Schön egykettőre fontos ember lesz.

ÁDI Ugyan már...

BODÓ Kapcsold csak be a tévét! (Odamegy, bekapcsolja.)

(A tv képernyőjén megjelenik Doktor Schön, kezében a csendéletből kinyújtott Kék Almával.)

DOKTOR SCHÖN (a képernyőn) Hozunk friss vért a politikába! Ezt követeli a Kék Alma Pártja.

ÁDI Micsoda??

RIPORTER HANGJA Mit jelképez a párt új logója, elnök úr?

DOKTOR SCHÖN (a képernyőn) A kék alma mozgalmunk jelképe: friss és fanyar, s a színe kék, mint a reménység.

RIPORTER HANGJA Meg kell adni: ez jól hangzik... Mégis, mik az önök céljai?

DOKTOR SCHÖN (a képernyőn) Igazságot akarunk, teljes helycserét... Akik eddig fent voltak, kerüljenek legalulra... A legalul levők kerüljenek hatalomra! Első követelésünk:

mindenki mondjon le... Mindenki mondjon le!

RIPORTER HANGJA Kedves nézőink, Doktor Schönt látták, a Kék Alma Párt elnökét.

BODÓ (kikapcsolja a készüléket) Nos, hogy tetszett?

ÁDI Hihetetlen.

BODÓ Csodálkozol, ugrifüles? Csodálkozol?

ÁDI Ez egy szélhámós. És tolvaj!

BODÓ Netene! Rövid ész, hosszú halál... Elfelejtetted, hogy még a cipőd is hitelre van?

ÁDI Ennek az alaknak fessek meg a portréját?

BODÓ Két eset van. Vagy elkészül még ma és megkapjuk érte a pénzünk, vagy elmehetsz a fenébe, Ádi. Vissza, a sárba... Világos? Este várlak a Pokolban... (Kimegy.)

(Ádi letépi a portré vásznát az állványról s a földhöz vágja. A háttérből Mari jön elő.)

MARI Mit művelsz, gyöngyöm?

ÁDI Gyöngyöm, gyöngyöm... Ne néznek hülyének!

MARI (mosolyogva nézi) Jól áll neked, ha dühöngsz. Férfinak látszol ilyenkor... De tisztára, mint egy négy szemű Banderas.

ÁDI (lázasan kutat az ágy mellett heverő mappájában) Tényleg nincs itt... Átharapom a torkát! Fröccsöt csinállok a véreből és megiszom.

MARI Ne parázz már... Kiről beszélsz?

ÁDI Bodó ellopta neki a Kék almát. Egyszerűen meglovasította.

MARI Én ennek inkább örülnék. Hisz' a kutyának se kellett. Én voltam az egyetlen, akinél bejött. Ha még emlékszel.

ÁDI Te csak ne beszélj. Épp te...

MARI Miért? Mi bajod velem?

ÁDI Még kérdezed? A micsodája vagy ennek a képtolvajnak!

MARI Megint ez a lemez.

ÁDI Talán tagadod? Nézz a szemembe: nem vagy a macája?

MARI S ha azt mondom: nem vagyok az? Elhiszed?

ÁDI Vedd tudomásul: vége! Közöttünk mindennek vége! *(Indul kifelé.)*

MARI Agyhangyász kéne neked, nem nő, szegénykém... Hová trapolsz?

ÁDI A Pokolba! *(Sötét.)*

4.

A Pokol kocsmában

(Cicu törli a port az Angyalról. Az egyik asztal mellett Bodó ül, egy nagy üres korsó mellett.)

CICU Megőrülök ettől a rusnya szobortól! Reggelre mindig tele lesz a feneke légypiszokkal. Pont a fenekét szeretik...

BODÓ Gipszből van a szerencsétlen. Miért nem cseréled ki márványra? Dögösen festene.

CICU Elment az esze, Bodó úr?

BODÓ A márvány nemes anyag. Simán lecsúszik róla még a galambszar is, gyönyörűségem. Ezért mintázzák belőle a népvezéreket.

CICU Hogy maga milyen cinikus!

BODÓ Arany virágszálam! Ha szomjazom, mindig cinikus leszek.

CICU Nehogy mán'... Most vedelte be a negyedik korsóval. És még ki se nyitottam.

BODÓ Van neked lelked, te nyíló borvirág? Te csapos nők leghamvasabbika?

CICU Nincs több hitel. Guriga is megmondta tegnap.

BODÓ Guriga, Guriga... Mi köze ehhez annak a rusnya közegnek? Gyanús vagy te nekem, Cicu-Micu.

CICU *(vihog)* Ugyan má', hova gondol, maga rossz fantáziájú? Nem vagyok én botoslujza! Csak beszélgetni szokok vele.

BODÓ Egy fenét, Cicu-Micu! Egy fenét csak beszélgetsz! Valld be, hogy döngölsz is vele – na, jó – a lelked mélyén, aranypincsi... Beléd látok és beleszédülök. *(Megsimogatja a jó húsban levő asszony fenekét.)* Ohó! Van ám egy kis bálnabunda rajtad!

CICU *(vihog)* Maga csibész! Ott keresi a lelkeket? *(Újabb korsót tesz Bodó elé és az ölébe ül.)*

(Kintről dörömbölés, Cicu felpattan Bodó öléből.)

GURIGA *(hangja)* Hé! Cicu-Micu! Nyisd ki már a becsali csárdát!

CICU Fene a torkába! Nem bírja kívárni a két órát.

BODÓ Olyan a lélek is, Cicu, mint a tornacipő. Ha nem áztatják ki gyakran, bebüdösödik.

CICU *(kinyit)* Vályúhoz, Guriga... Pont most kellett neked?...

(Guriga be.)

GURIGA *(tréfásan tiszteleg)* Szolgá-lunk és védünk!

BODÓ Adj' isten, törvények őre!

GURIGA No nézd, ez a Bodó már az ólban! Neki szabad?

CICU Ő már annyival sáros, hogy neki mindegy.

GURIGA Hoppá.

CICU *(éllel)* A szokásosat, biztos úr?

GURIGA A nyavalyás civilek ma nagyon kifárasztottak. Kóvályog a fejem. Tequilát adj.

CICU Ser helyett?

GURIGA Közötte.

CICU Nincs.

GURIGA Hogy teheti ezt velem – maga böszme szirén?!

CICU Legyen szíves, ne sértegessen?!

GURIGA Papperlapapp! Szolgálaton kívül azt mondok, amit akarok. Amit akarok! *(Dühösen püföli a saját fejét.)*

BODÓ *(Cicuhoz)* Szoptassad meg már, nem látod, mennyire szenved?

CICU Nem tartunk luxusitalt, drága. Jó lesz magának egy kiscsákó is. Rendőröknek az Unicum dukál.

BODÓ Egy lavórral neki... Hisz' úgyis vizezi, drága! Én fizetem az első rundot.

CICU *(hirtelen más hangon)* Ördög fenekével, nem lavórral, ezt is hitelbe?! Előbb nyomják csak ide a lét, amivel lógnak!

BODÓ Csak két eset van, Guriga. Visszahelyezed magad szolgálatba és ex officio, elrendeled az ellátmány kiszolgáltatását, vagy száraz maradsz, mint a Góbi-sivatag.

GURIGA Érintkezésbe lépek felsőbb hatósággal. *(Előveszi a mobilját.)* Halló, itt Kovács Három Guriga... Eligazítást kérek... eligazítást kérek... *(Folyamatos recsegés hallatszik.)* Mi a nyavalya van ezzel a kütyüvel? Nem felel a központ. Valami történhetett. Valami rendkívüli...

BODÓ *(Cicuhoz)* Legalább a tévét bekapcsolhatnád, te mámorok szírenje! Azt a kis áramot ne sajnáld tőlünk, örökös törzsvendégektől!

CICU Itt van, gyönyörködjenek... *(Bekapcsolja a tévét.)*

(A tv-ben Doktor Schön jelenik meg, közben megint a Bemondó hangját halljuk.)

CICU Jé, ez is vedelt már itt... Ha tudtam volna! Kicsit defektesnek látszott.

BODÓ Neki éppen ez a bukéja.

CICU No, szép... Befalt még egy halom borkorcsolyát is és elhúzott, fizetés nélkül.

BODÓ Büszke lehetsz rá. Elmondhatod, hogy a történelem tanúja voltál.

TV-BEMONDÓ *(hangja)* Kedves nézőink, kapcsoljuk a Kékalma Párt népgyűlését.

DOKTOR SCHÖN *(a tv-ben)* Lejárt a mesék ideje! Boldogságot a népnek! Vesszenek a gazdagok!

HANGOK Vesszenek! Vesszenek!

DOKTOR SCHÖN Első követelésünk: mindenki mondjon le!

HANGOK Mondjon le! Mondjon le!

CICU De aranyosak... Ahogy beleélik magukat.

DOKTOR SCHÖN Zúzzuk be az ablakaikat! Hogy észrevegyék: itt az idő!

BODÓ És másnap felmarja a zsozsót az ablaküveg-biztosítótól... Nem rossz, mi?

CICU Ügyes... De melyik balfácán lesz erre vevő?

BODÓ Várd ki a végét... A lovakat naplementekor szokás eladni. Amikor a legjobban csillog a szőrük.

CICU Legközelebb magához iratkozom be nebulónak.

BODÓ Ezt régen minden kupec tudta.

DOKTOR SCHÖN *(a tv-ben)* Igenis: zúzzuk be az ablakaikat, hogy megértsék, olyanok vagyunk mi, akár a levegő: megállíthatatlanok!

CICU Bájjos! Kezd tetszeni nekem ez a fiú...

HANGOK Zúzzuk be! Zúzzuk be! *(Üvegcsörömpölés.)*

GURIGA *(miután megcsörrent a mobilja, beleszól)* Kovács Három Guriga jelentkezem! Hogy mi? A polgármesteri hivatalhoz? Repülök! *(Ki.)*

BODÓ Nem ihatta meg az unicumját, szegény. *(Elveszi, felhajtja.)* Így kezdődik egy karrier... Cicu, aranyvirág, készülj te is.

CICU Ugyan mire?

BODÓ Mindjárt kifordul a világ, hogy engem igazoljon.

CICU Magát? (Röhög.) Ennyire csak nem bolondulna meg??

(Ádi jön be, kifulladás.)

ÁDI Elloptad! Volt szíved ellopni!

BODÓ Íme: a rossz memória.

ÁDI Miről beszélsz, gazember?

BODÓ A húsgombóclevesről, hékás.

ÁDI (a székre roskad) A húsgombóc leves...

BODÓ Utálj csak nyugodtan, pajtás!

ÁDI Sejthettem volna, hogy átversz.

BODÓ Sajnálom. Két urat nem tudok egyszerre szolgálni: téged meg magamat... És a portré? Hol az a nyavalyás portré?

ÁDI Nem tudom megcsinálni.

BODÓ Látom, túl jól bántam veled.

ÁDI Azt hiszed, olyan könnyű? Még sose festettem portrét. Ráadásul visszataszító ez a Doktor Schön.

BODÓ Vagyis még nem döntötted el: fellázadj vagy csicskás maradj...

Így működik minden kispolgár. Azt hiszed, messzire jutsz, ha azt képezed: valaki más vagy?

ÁDI Nézd, én művész vagyok és semmi más.

BODÓ (közbevág) Lárifári! Ha az Istennel sakkozol, adj neki egy gyalog fórt... Később úgyis visszaveszed. (Cicuhoz.) Ez neked is szól, szépséges piócám. Dobj ide még két beöntést, amíg szelíd vagyok!

(Cicu szó nélkül eléjük teszi.)

BODÓ Hát, Isten, Isten. (Felhajtja az italt.) Te nem iszol?

ÁDI (iszik) Mit akarsz te tőlem?

BODÓ Vigyázok a szegény, ijedős szívedre.

ÁDI Hagyj békén, jó?

BODÓ (Cicuhoz) A kis hálátlan! Kiszedem a sárból, s ő faképnél akar

hagyni... Büntetésül még egy löketet neki!

(Cicu újra tölt Ádinak.)

BODÓ (Ádihoz) Nézd, engem ritkán csálnak meg a megérzéseim.

ÁDI Nem érdekelnek a megérzéseid. (Iszik.)

BODÓ Dehogynem! Egyszer már rájuk bíztad magad. És bejutottál a tojásba.

ÁDI Tojásba? Nem vagyok én csecsemő.

BODÓ Nem? Akkor szerelmes vagy! Na, erre még egy kupicával!

CICU (ábrándosan) Istenem... szerelmes! (Újra tölt Ádinak.)

ÁDI (felhajtja ezt is) De vége van... vége... mert elhallgatott az Angyal... többé nem szól hozzám... miért hallgatott el... miért? (Feláll és imbolyogva elindul az Angyal felé, de két lépés után összeesik.)

CICU (Bodóhoz) Gratulálok. Sikerült szegényt a sárga föld alá szittyóznia.

BODÓ (leguggol Ádi mellé) Mert olyan, mint a krumpli: a föld alatt szunnyad a java. (Sötét.)

5.

Az álom

(A műteremben. Oldalt Ádi fekszik a heverőn. Középen a festőállvány, a csaknem üres vászonnal. A tükör előtt Mari áll, dús haját fésüli.)

ÁDI (hirtelen felébred, felül) Azt hittem, még álmodom.

MARI Rosszat álmodtál?

ÁDI Én mindig rosszat álmodom.

MARI Mi volt az a rossz? (Megfordul, mosolyog.) Elhagytalak?

ÁDI A tengerparton aludtunk, egymást átölelve, meztelenül, a forró homokon. Beborított a hajad bársonya. Aztán már csak a szelet

- éreztem az arcomon. Felpattantam: csak a tested nyoma volt ott. Te sehol, csak az alkonyodó égbolt. Soha többé nem láttalak.
- MARI Érdekes.
- ÁDI Inkább ijesztő.
- MARI Én sose álmodom.
- ÁDI Te nem vagy művész.
- MARI Szerencsére.
- ÁDI Régebben színekkel álmodtam: zöld tengert, vöröslő eget, sárga lovakat.
- MARI Meg kék almát... *(Nevet.)*
- ÁDI Gyöngyök villognak felém, ahogy nevelsz. De én félek.
- MARI Mitől? A Doktortól? Mondtam, hogy nem jön be nálam.
- ÁDI Szerinted meddig mehet ez így?
- MARI Jaj, lapozzál már!
- ÁDI Sose hittem volna, hogy ez lehet...
MARI Azt hiszed, nekem könnyű?
ÁDI Még te beszélsz?
MARI Nem vagyok bölcsészbarbi – csak egy cinkelt csaj vagyok. Tólem ne várj nagy lelki csicsózást. Elégedj meg azzal, hogy boldog vagyok veled.
- ÁDI Hát ez az. Félek ettől a boldogságtól.
- MARI A boldogságunktól, te agyament?
- ÁDI Nem akarod észrevenni? Ha tíz percnél tovább tart, mindig szövődik benne valami... valami nyugtalanító, aminek nem vagyunk urai...
MARI Tegyéél fel új lemezt...
ÁDI ...Egy démon ez. Aki közénk állott. A vérünket szívja. S én vagyok az egyetlen, aki megmenthetne tőle.
- MARI Még hogy te? Az álomherceg? *(A heverőhöz siet és Ádihoz bújik.)* Te magadat se tudod megmenteni, aranyom! *(Megcsókolja, majd feláll.)* Most mennem kell.
- ÁDI A Doktorhoz?
MARI Hozzá.
ÁDI Hogy veszne meg!
MARI Azt akarod, éhen haljak?
ÁDI *(kiugrik az ágyból, magához húzza a lányt)* Nem engedlek.
MARI Hogy képzeled? Erőszakkal itt tartasz? Olyan akarsz lenni, mint ő? Ide nézz! *(A vállán a foltot mutatja.)*
- ÁDI Megütött ez a bohóc?
MARI Féltekeny.
ÁDI Kire? Rám?
MARI Dehogy... Akkor már cipóra veretett volna!
ÁDI Képzelem, mit művel olyankor. Ordít, mint egy proosztó?
MARI Nem ordít. Mosolyog. Elérzékenyül, miközben a kezemet csavargatja.
ÁDI És te tűröd ezt?
MARI Mert én viszont őt korbácsolom.
ÁDI Jóságos ég!
MARI Helyre kis pár vagyunk, ugye? Nem lett volna szabad elárulnom? Pedig én néha akkor is rád gondolok, amikor veled vagyok.
ÁDI Amikor püfölitek egymást?
MARI Behunyom a szemem, bedugom a fülem. És akkor azt mondom a Doktornak...
ÁDI *(pofon vágja a lányt)* Eredj innét! Takarodj!
(Hirtelen nyikorogva nyílik az ajtó: Bodó siet be.)
- BODÓ Tudtam, hogy itt van! Azonnal tűnjön el!
MARI Semmi köze hozzá, érti?
ÁDI Tényleg, mi a fenét akarsz itt?
BODÓ Van egy afrikai mondás: akár milyen korán is kelsz, a sorsod előtted ébred.
ÁDI Hányingert kapok már az aranyköpéseidről.

BODÓ Ti bolond, szexelő bodobácsok, nem tudjátok, mi történt? Doktor Schön pártja megnyerte a választást!

MARI Mi?? *(Villámgyorsan magára kapkodja a ruháit.)*

BODÓ *(Marihoz)* Egy-kettő, eltűnni!

MARI *(kiölti a nyelvét Ádira)* Kukuriku! *(Eltűnik.)*

BODÓ Öltözz már – az elnök ide tart.

ÁDI Miféle elnök?

BODÓ Doktor Schön, te süketfajd. *(Segít Ádinak öltözni.)*

(Odakintről egy autó zaja, majd ünnepeles trombitaszó. Bejön Doktor Schön és Guriga mint főrendőr, kezében trombita.)

DOKTOR SCHÖN *(körbejárja a szobát, majd megáll a vászon előtt, összevont szemöldökkel tanulmányozva rajta a semmit, aztán Ádihoz fordul, hangja fellengzős)* Te nem vettél komolyan minket, művészem... Mert őszinte voltam. Mert kerültem a nagyképűséget. Mert mezítelen volt a lelkem. Nyers, mint egy kék alma... Jól mondom? *(Élesen, durván felnevet.)* Igen. Mint a Kék Alma. De most be fogom bizonyítani nektek, hogy a szavaim: tettek. Hogy nincs előttem lehetetlen. Hogy akkor is jól tesztek veletek, ha nem akarjátok. Hogy a jelszavam: „boldogság, erőnek erejével”... *(Bodóhoz.)* Te mit gondolsz erről?

BODÓ Ó, pontosan így gondolom, Doktor...

DOKTOR SCHÖN *(közbeváág)* ...Ernö. Neked csak Ernő, Bodó. Egyedül neked.

BODÓ Köszönöm, Ernő.

DOKTOR SCHÖN *(Ádihoz)* Tehát nincs előttem lehetetlen. Ugye, ebben egyetértünk? Akkor hogy

lehet, hogy a portrém még most se készült el??

BODÓ Ezer bocsánat, még nem szoktunk hozzá, hogy...

DOKTOR SCHÖN *(egy kézmozdulattal megállítja)* Ádival beszélek. És ő hallgat. *(Szünet.)* Holnapra tudni akarom, mit rejt ez a hallgatás!

(Schön kimegy, Guriga utána, ünnepelesen fújva a trombitát)

BODÓ Remélem, tisztában vagy velem, mivel játszol.

ÁDI Szeretem azt a lányt.

BODÓ A macáját?

ÁDI Tudom, hogy csak engem szeret.

BODÓ Ez nem tényező.

ÁDI Félek magamtól és boldog vagyok.

BODÓ *(gúnyos)* Hogy oda ne rohanjak!

ÁDI Miért kell védősáncot emelni a szívünk elé?

BODÓ Véged van, ha nem teszed. S a hülyeségért nem jár fájdalomdíj.

ÁDI Sajnálalak.

BODÓ Könnyező kankalint hozok a temetésedre – ha nem lesz meg az a nyavalyás portré! *(Kisiet.)*

(Ádi pár pillanatig töpreng, majd nagyot sóhajtva a vászonhoz lép és festeni kezd. Sötét. Majd a szín ismét megvilágosodik: Ádi kimerülten hever az ágyon. Bodó be.)

BODÓ Látom, elkészült. Csakhogy észhez tértél! Mi van, rosszul érzed magad?

ÁDI Mint a kétfarkú kutya. Ha rálépnek, melyiket csóváljam?

BODÓ *(közelebb lép a képhez)* Jeszusom, mi ez?? Mit műveltél?

ÁDI Tán nem hasonlít rá?

BODÓ Dehogyan! Túlságosan is! Ember! Te azt festetted, amit látsz?

ÁDI Életemben először.

BODÓ (szinte sírva) Szörnyű nagy hiba volt!

ÁDI Hogyhogy?

BODÓ Te szerencsétlen, ráfestetted az orrára azt a ronda mitesszerét, bibircsókját vagy anyajegyét, vagy mit tudom én, micsodáját... Meg a ráncokat a szeme körül.

ÁDI De hisz ott vannak. Bárki láthatja. Szépen fejlett, kékeslilás folt az orrán, ráncok a szeme körül.

BODÓ Én meg azt mondom: nincs rajta.

ÁDI Tréfálsz?

BODÓ Hát az angyalod nem súgta meg neked? Hogy a mi elnökünknek nem lehet se anyajegy, se mitesszere? Se ráncai a szeme körül? Legfeljebb Doktor Schönnek. De ő már nem létezik. Érted?

ÁDI Hogyne. Ha az ember felkapaszkodott a létrára, soha többé nem fog lemászni róla.

BODÓ Elkéstél, pajtás. Ezt akkor kellett volna mondanod, mielőtt hozzákezdteél.

ÁDI Nézd, a művészet...

BODÓ (közbevá) Lárifári, ne kezdjük újra. Hallgass rám! Lefested róla azt a micsodát meg a ráncokat – mi az neked? Pár ecsetvonás.

ÁDI Sajnos, nem megy.

BODÓ De miért, te szerencsétlen?

ÁDI Elhatároztam: ezentúl azt festem, amit látok.

BODÓ Na, ettől féltem... Hogy leszívja az agyad ez a kárókatona... Eláshatjátok egymást! (Kis szünet.) Vagy inkább gondolkozol? (Kis szünet.) Tehát jelenthetem, hogy kész leszel?

ÁDI (sóhaj) Jelentheted.

BODÓ Helyes. (Kisiet.)

(Ádi ismét kezébe veszi az ecsetet, sötét, majd a szín újra meg-

világosodik: Ádi kimerülten hever a heverőn. Mari lép be, kezében elemózsiás kosár.)

ÁDI Már vártalak... Hol késtél ilyen sokáig?

MARI Azt hiszed, könnyű volt lelép-nem?

ÁDI Fő, hogy itt vagy.

MARI (ételt, üveg bort tesz az asztalra, kitölti a bort két pohárba) Igyál. (Kiisszák, közben csókolóznak.)

ÁDI Hideg ma az ajkad. Mint egy idegené.

MARI (a képhez lép) Miért festetted szebbre, mint amilyen?

ÁDI (sóhaj) Sose azt festem, amit látok.

MARI Mert te is csak hízelegni akarsz neki. Legalább azt a bibircsókot festened rá, ami az orrán virít.

ÁDI (mélán) A bibircsókot?

MARI Az egyetlen, ami még valódi rajta. (Szünet.)

ÁDI (zavarban van) Mondtam már... amit egy festő lát, nem a szemével látja, hanem... (Elakad.)

MARI (gúnyosan) A szívével?

ÁDI (kitör) Jaj, ne szórakozz velem te is!

MARI Leszállt az alfaszinted, művészem. Valami baj van?

ÁDI (iszik) Ismertem egy öreg hajléktalant. Volt három felesége, három lakása, mindenholnan elmenekült. Ha kibírtad a szagát, bölcseket mondott. Például ezt: már az is siker, ha módodban áll megbukni...

MARI Mi a rákot akarsz ezzel?

ÁDI Ő mondta azt is: csak két eset van, ami életveszélyes. Az egyik: ha nem adod meg az embereknek, amit kérnek. A másik: ha megadod.

MARI Valami történt veled.

ÁDI Minden este meg akart halni. És minden reggel boldog volt, hogy él. Hogy láthatja a kék eget.

MARI Most nagyon nem tetszel, azt tudod?

ÁDI Az éjjel én is szívesen meghaltam volna.

MARI Ezt a lemezt, ha itt vagyok, ne tedd fel többé. Okszi?

ÁDI Elfogott a kíváncsiság: hogy milyen lehet a túlfelén az égnek? A kéknek? Hogy fényes-e ott a sötét? Hogy mi vagyunk-e itt a negatív lenyomat?

MARI Tutkó, hogy nálad buggyanabb pasas nincs a világon!

ÁDI Mesélj: mit művelnek most a többiek?

MARI Amit te. Kibújnak magukból, mint egy kesztyűből.

ÁDI De mégis?

MARI Zabálnak meg isznak.

ÁDI És te? Mit csináltál, mióta nem láttalak?

MARI Én voltam a bálkirálynő... *(Koronát vesz elő.)* Ezzel koronáztak meg.

ÁDI *(forgatja, nézi)* Az ő koronája...

MARI Elhoztam, hogy gyönyörködj. *(Ádi hirtelen kifelé indul.)* Hé, most hová osonsz?

ÁDI Őhózzá. Tudnom kell, miért hallgatott el.

MARI Akkor jobb, ha tőlem tudod... Az Angyal már nem létezik.

ÁDI Mit mondasz?

MARI Átalakult, mint púpos gyerek a prés alatt... Szétszerelték. Lecsavarták a fejét... Tudod, mit találtak benne? Lehallgatókészüléket.

ÁDI Lehallgató... készüléket?

MARI Meg egy figyelőkamerát is.

ÁDI Hihetetlen. *(Újra elindul.)*

MARI *(elébe áll)* Itt maradsz!

ÁDI Hogyhogy?

MARI Figyelik a házat. Vigyáznak rád.

ÁDI Te hogy tudtál akkor bejönni?

MARI Papírom van, hapsikám.

ÁDI Papírod?

MARI Főbusz Mestertől.

ÁDI Ki a fene az a Főbusz Mester?

MARI Bodó. Ez az új neve annak a háryjánosnak. Ő a személyügyi góré.

ÁDI Személyügyi?

MARI Hozzá tartozunk. Meg a piár, meg a művészet.

ÁDI *(komoran)* Meg a művészet.

MARI Nagyban megy a babazsúr. De rend van legalább.

ÁDI Rend.

MARI Én se kódorgok már. Állami alkalmazott lettem. A Nőpártoló Hivatalban, képzeld.

ÁDI *(megragadja a lány kezét)* Gyere velem!

MARI Hová?

ÁDI Fussunk innét! Meneküljünk, amíg lehet.

MARI *(megsimogatja Ádi haját)* Tudod, hogy hív téged a Főbusz? „A Semmi Lordja.” Találó, ugye?

ÁDI *(hirtelen az ablakhoz lép, kitérja)* Mit gondolsz, ha innen letvetném magam, sikerülne meghalnom?

MARI *(nevet)* Kutya jó a műsorod, hapsikám! *(Karórájára pillant.)* De rohannom kell a fogadásra... Jó buli lesz. Most fogják ünnepélyesen leszedni a mutatókat.

ÁDI Miféle mutatókat?

MARI Az órákról, szívem. Bevezetik a múlt nélküli jövőt... *(Gyors kis csókot nyom Ádi homlokára.)* Hát úgy vigyázz magadra!

ÁDI Holnap, ugyanekkor?

MARI Ki tudja? Holnap már nem lesznek órák... Na csá, szívem. *(El.)*

ÁDI *(elkeseredett dühvel a portréhoz vágja a borral teli poharat, Doktor Schön arcán végigfolyik a vörösbor)*

(Ebben a pillanatban felhangzik az ünnepélyes kürtszó: Guriga jön be, kezében a kürttel és Cicuval. Mindketten aranyrojtos egyenruhában.)

GURIGA Hoppá! Hát itt van a mi nagy művésznünk. Bütyköli az örök dicsőséget.

CICU Strichel a drága a Parmasszuson.

ÁDI Mit akartok?

GURIGA (körülnéz) Ismerem ezt a házat. Kurvák laktak itt valaha. Ide hozták fel a pasikat.

ÁDI Hordjátok el magatokat, jó?

CICU Ne hordd úgy fenn az orrod, művészem! Nemsokára lebontják ezt a hodályt. A rossz nyelvek szerezint...

GURIGA Ne fecsegi már annyit, Cicu!

CICU (Ádihoz) ...Csak arra várnak, hogy befejezzed, érted? Aztán hess, drágám, hess! Mehetsz világgá – vagy visznek.

GURIGA Fogd már be, Cicu! Gyere inkább, dörzsölgesd a lábam... Elzsibbadt a rohadt strázsálásban. (Sántikál.)

CICU (Ádihoz) Ha van eszed, sose fejezed be.

GURIGA (odasántikál a portréhoz, füttyent) Hujjé, mit művelt ez a Doktorral! Piros lé folyik az orrán.

CICU (ő is nézi, megszagolja) Borzsga van... (Belemártja az ujját, megnyalja.) Kadarka.

GURIGA Állj! Ez provokáció!

(Hirtelen gépkocsizúgás, dobpergés. Bejön Doktor Schön és Bodó. Guriga rémulten megfújja a kürtöt.)

DOKTOR SCHÖN No, nézd csak... Megszülte. Hát nem megszülte?

BODÓ (nézi a portrét) Azt kell mondanom: Schön, az Schön. Ami szép, az szép, ugyebár. (Kicsit nevet a saját viccén.)

SCHÖN De mintha... mintha valami folya az orromon.

ÁDI Ó, az csak...

SCHÖN (rámered a képre, közelebb hajol) Mi az? Az a folt alatta? Előjött az anyajegyem?? Amit már leoperáltattam?? Ez valami vicc, Ádi mester?

ÁDI Csak lejött a festék.

SCHÖN (fenyegetően) Lejött?

ÁDI Véletlenül ráfolyt.

SCHÖN Ráfolyt. (Bodóhoz.) Főbusz??

BODÓ Kétségtelen, hogy... hm... Ádi mester kettős képet alkotott.

SCHÖN Mi az, hogy kettőst?? Hát hol vagyunk? A vurstliban?

BODÓ Ádi... hm... sose azt festi, amit lát.

SCHÖN Attól tartok inkább: nem azt látja, amit fest!

BODÓ Talán azt hiszi: ez a művészet. Megmutatni, ami nincs.

SCHÖN (hisztérikusan) Arcátlanság! Ezt kapom a jószágomra! Kicsúfol! Ni, hogy remeg a kezem...

BODÓ De kérlek, ne izgasd fel magad... Nem nagy ügy. Egy-két vonással eltüntethető.

SCHÖN (rikácsol) Soha! Ez már soha! Megbélyegzett! Örökre megbélyegzett! (Gurigához.) Vigyék!

GURIGA Hoppá! (Kötelet vet Ádi nyakába.)

BODÓ Én mégis azt mondanám...

SCHÖN Igen??

BODÓ Bátorkodom megjegyezni...

SCHÖN (Gurigához) Ezt is.

GURIGA (Bodó nyakába is kötelet vet, megszorítja, közben vidáman dúdol) Mas-nit kötöttem a babám nyaká-ába...

BODÓ (hörögve) Mindent nekem köszönhet...

CICU (Gurigához) Ne szorítsd mán annyira, még megfullad a nyomorult...

GURIGA Hopszaszasári! Ha lecsapolnak egy mocsarat, ki törődik a békákkal?

SCHÖN Na jó. Felólem itt maradhatnak. Amíg összeül a Bizottság. *(Int Gurigának, és kisiet. Guriga elengedi a köteleket és megfújja a trombitát, majd Cicuval együtt ki.)*

(Bodó és Ádi kis ideig keserűen méregetik egymást, aztán Bodó az ablakhoz lép, „kinéz”.)

ÁDI Mit nézel?

BODÓ Gurigát.

ÁDI Persze, ő most a strázsa.

BODÓ Ez az egy szerencsénk.

ÁDI A nagy Főbusz szerencséje.

BODÓ Mit gúnyolódsz?

ÁDI Lássuk a következő mutatványt!

BODÓ *(vigyorog)* Ne félj, amíg engem látsz. Gondolj a nyulakra.

ÁDI Micsoda?

BODÓ A nyulak már rég kivesztek volna, ha a rókák nem üldöznék őket.

ÁDI Nem vagyok nyúl. Csak attól félek: túl soká tart majd a kivégzés.

BODÓ Igazad van: ezek pancserek.

ÁDI Te viszont igazi profi vagy abban, hogyan tegyél tönkre mindent.

BODÓ Ne rinyálj, Ádi. Ne tedd meg azt a szívességet a mocsok világnak, hogy rosszul érzed magad benne.

ÁDI Mit vársz tőlem? Hogy tapsolva haljak meg?

BODÓ *(még egyre az ablakon a szemé)* Most csoszog vissza. Három perc alatt került meg a házat a kövér lúdtalpain... Épp annyi idő, ami alatt egyszerre csak egyikünk mászhat le. *(Fölveszi a kötelet és az ablakkilincsre erősíti.)* De aki előszörre megy, biztos megmenekül. A másik dolga nehezebb lesz.

ÁDI Tessék: másszál.

BODÓ Húzzunk sorsot: ki megy előbb? *(Pénzermét vesz elő.)* Fej vagy írás?

ÁDI Menj csak! Én maradok.

BODÓ Elment az eszed?

ÁDI Éppen hogy megjött.

BODÓ Meg akarsz halni?

ÁDI Ha megmenekülnék, életem végéig csupa Doktor Schönt festénék és azt hazudnám: megállt az idő... Ez lenne minden.

BODÓ Állj! Te most az én kontómra élsz itt lelki életet – még mit nem! „Írást” mondtam! *(Feldobja a pénzdarabot, leesik, lehajol.)* „Fej”: te nyertél. Indulj!

ÁDI Mit csináljak?

BODÓ Ereszkedj! Most három percig tiszta a levegő. *(Leengedi a kötelet „az utcára”).*

ÁDI *(nem mozdul)* Mennyi házmester-lélek mindenütt! Hogy szaporodhattak így el?

BODÓ Legközelebb megmondom... Na, Isten áldjon! *(Elkapja a kötelet és eltűnik az ablakon át.)*

(Csaknem rögtön felhangzik a trombita. Guriga és Cicu be.)

GURIGA *(az ablakból visszahúzza a kötelet)* Meglépett a gazember.

CICU Az effélék mindig elérik az utolsó vonatot... *(Ádihoz:)* De szerencsére te itt maradtál, aranyom.

GURIGA Részt vehetsz a nagy banzájon.

CICU Az Ernő-napi piros betűs népnepélyen.

GURIGA A nap fénypontja lenne a kivégzésed. Kár, hogy elmarad.

CICU Mer' hogy megkegyelmezett neked, képzeld.

GURIGA Feltéve, hogy bocsánatot kérsz.

CICU Nyilvánosan.

GURIGA A nagy Hála-gálán.

CICU Itt a szöveg, drágám. *(Gyűrt papírt húz elő.)*

GURIGA Vágd be, bikmakk! Kívülről kell fújni odám.

CICU Rendnek muszáj lenni, tudod...

GURIGA *(ő is elővesz egy sajtécédulát)* Itt van leírva az egész.

CICU A Doktor ötszázkilencvenkilencedik ukáza.

GURIGA Elébe járulsz. Az utcalányok s az államtitkárok díszmenete közt.

CICU Bohócsipkával a fejedem.

GURIGA Megvárod, míg a Kékalma-himnusz elhangzik, elcsitul a zsvivaj, kigyúlnak a reflektorok.

CICU És az égen megjelenik a Doktor kivetített óriás portréja...

GURIGA A te műved, művészem.

CICU Aprócskát kiigazítva, persze.

GURIGA Letérdelsz és azt mondod: „Megkövetlek, népünk jótévője...”

ÁDI *(befogja a fülét)* Elég!

CICU Észnél legyél, ostoba... *(Ijedten körülnéz.)* Mit kiabálsz?

GURIGA *(vidáman)* Hoppá! Azt akartod mondani, nem kérsz bocsánatot?

CICU Ez képes rá. Amilyen ütődött...

GURIGA Heuréka! Libabőrözik a hátam! Ünnepi hangulatba' vagyok! *(Ádi fejére húzza a bohócsapkát, kezét hátraköti, mindhárman el, sötét, majd éles csattanás: egy lövés hallatszik.)*

6.

Az ébredés.

(Ádi a kocsma kövén fekszik, mellette Bodó, Guriga és Cicu élesztgetik. A szín változatlan, csak az Angyal szobra hiányzik, valahol egy falóra lóg.)

ÁDI *(magához tér, felül)* Hol vagyok?

CICU A legjobb helyen, drágám. A mi Poklunkban.

BODÓ Na, végre. Már azt hittem, sosem jössz vissza...

CICU A maga lelkén száradt volna!

ÁDI *(Bodóhoz)* Sikerült meglépned – de hogyhogy visszajöttél?

BODÓ Miről beszélsz? El se mentem.

ÁDI Vége az ünnepélynek?

BODÓ Miféle ünnepély?

ÁDI Elmaradt a kivégzésem?

CICU Szél, szél, szél, félrebeszél. Hozok egy kis kecsketejet. Az majd észre téríti. *(Kimegy.)*

ÁDI *(tapogatja a fejét)* Jaj, a fejem... S a bohócsapkám?

BODÓ Ne aggódj, az akkor is megvan, ha nincs ott. Láthatatlanul is a fejedem.

GURIGA Azt álmodtad, kivégeznek, bikmakk?

ÁDI A Doktor anyajegye miatt. Amit az orrára festettem.

BODÓ Nincs is anyajegye, te boldond!

CICU *(visszajön, hozza a kecsketejet)* Bizony. Szép ember a mi Schön Doktorunk... Meginni! *(Ádi lenyel egy kortyot, megrázkódik.)*

ÁDI Akkor hát a portré... amit az égre vetítettek...

BODÓ Az égre? *(Félre.)* Nem is rossz... Alkalmadtán szóba hozom neki...

ÁDI *(meglátja az órát)* És a mutatók újra a helyükön vannak... *(Nyugtalanul forgolódik.)* És hol a portré?

BODÓ Meg se festetted, eszement. *(Ádi mellé dobja a vásznat.)*

ÁDI *(nézi az üres vásznat)* Hála isten! Hogy semmi se igaz belőle...

GURIGA Mármint miből?

ÁDI Hogy ezé a Doktoré lett a hatalom... *(Meggöngyöszöl.)* Micsoda ostoba rémálom volt megint!

BODÓ Ez nem álom, Ádi. Doktor Schön lett városunk polgármestere. Nála alkalmasabbat aligha találni.

ÁDI *(komoran)* Aligha.

(Valahol – nem tudni, hol – egy rekedt trombita harsan fel)

ÁDI *(feláll, körülnéz)* S az Angyal? Persze – lecsavarták a fejét. A lehallgatókészülék miatt...

CICU Bolond beszéd! Csak a drótok kezdtek rozsdásodni benne.

ÁDI Rozsdásodni? A drótok? *(Nevetni kezd, szinte reszket belé, nem tudja abbahagyni.)*

GURIGA *(miután kiitta korsó sörét, ellenségesen)* Min nevensz, bakfiritty?

ÁDI Hogy a semmitől a semmiig mekkora út vezet! *(Hóna alá csapja a vásznat és indul kifelé. Vele szemben bejön Mari.)*

MARI Elmész?

ÁDI Megölték. Szétvágták. Darabokra szedték... *(Kis szünet.)* Eljössz velem? Mi ketten együtt összerakhatjuk még. Legalább az arcát. Az Angyal arcát! *(Valahonnan hallkan felcsendül a dallam.)* Hallod? Menjünk!

CICU Szép a szerelem... Istenem, de szép!

GURIGA Az ám, bakfarok! A sivatagon át kell menniük. És egyiküknél sincs kulacs!

BODÓ De minek mennének? A Doktor mindkettőjüket szereti.

ÁDI Még hogy szeret?

BODÓ Van egy meglepetésem a számodra.

ÁDI Képzelem...

BODÓ Doktor Schön kinevezett.

CICU Kitüntetnek, aranyom! Baktertojást kapsz!

ÁDI Már mint engem?

BODÓ Már mint téged.

ÁDI Most sírjak vagy nevessek?

BODÓ Ne vessél... Mától te vagy az Archivatal elnöke! Doktor Schön arcának őre a köztereken. Ügyelni fogsz, fiam, hogy Schön arca mindig schön – vagyis hát makulátlan – legyen. Semmi légy piszok, semmi ráfirkálás, értve vagyok?

ÁDI S az én arcomra ki vigyáz? Hogy rá ne forrjon az undor?

MARI Itt vagyok én. Nem elég neked?

CICU Jaj, dehogyisnem! *(Ádinak.)* Mondd már neki, hogy „dehogyisnem”!

ÁDI Nem feleltél a kérdésemre: velem jössz?

MARI Egy perc – csak a cuccomért megyek... *(El.)*

GURIGA *(a mobilba)* Itt Guriga... Most megy a baba ciripelni.

ÁDI Mi? Csak nem azt akarod mondani, te bunkó?...

BODÓ Naná, hogy azt. Légy erős, Ádi, a kis szerelmed...

CICU *(a sörpultra üt)* Kussoljatok, pernahajderek! Muszáj elrontani mindent??

(Ádi kirohan)

GURIGA *(a mobiljába)* Itt Guriga... a madárka is kiröppent...

CICU Most hová rohant a szerencsétlen?

BODÓ Lefogadom, a műtermébe.

GURIGA *(vigyorog)* A legjobb helyre, bumszassza.

CICU Istenkém, még végez magával!

BODÓ Pokol széplelke, nem ismered te Ádit! Nem fog csinálni egyebet, csak nyalogatja a jóízű sebeit. Mire előmászik, hipp-hopp, kutyabaja. Egészséges dilinyó az övé.

GURIGA *(fűlén a mobillal)* Hoppá! Most jön a robbantás.

BODÓ *(felpattan)* Robbantás?

GURIGA Merthogy ott épül a bazi nagy Archivatal... A prostitutanya helyén.

BODÓ Azonnal leállítani! *(Gurigához lép, hogy elvegye a mobilját, civakodnak.)* Add ide, te prosztó! *(Robbanás hallatszik.)*

CICU *(befogja a fülét, sikít)*

(Sötét.)

(Rögtön utána a szín újra megvilágosodik. Csak Guriga van előbbi helyén: nagy nyugalommal csapol magának egy sört és szürcsölve issza. Két rendőr egy bádogkoporsót hoz be, leteszik. A másik oldalról berohan Bodó, Mari és Cicu.)

RENDŐR *(tiszteleg)* Hunyó kettő Béla, jelentem...

GURIGA *(leinti, lazán)* Jó, jó. Előbb azonosítani. Csak a forma kedvéért.

(Emelik a koporsófedelet, mind egyszerre hajolnak oda.)

RENDŐR Csak szépen, sorban. Ne tolongjanak!

BODÓ Ez ő? Nem lesz könnyű felismerni.

MARI *(borzadva hőköl vissza)* Nem látom az arcát!

CICU *(könnyek között)* A rohadékok! Egy zacskóba dugták??

RENDŐR Ne parázzon, úgy kellett összekaparni... Rádólt egy márványlépcső.

BODÓ Igen... Mintha márványban furdótt volna ez az ember...

(Függöny)

(Közben valahonnan távolról az Angyal dallama hallatszik.)

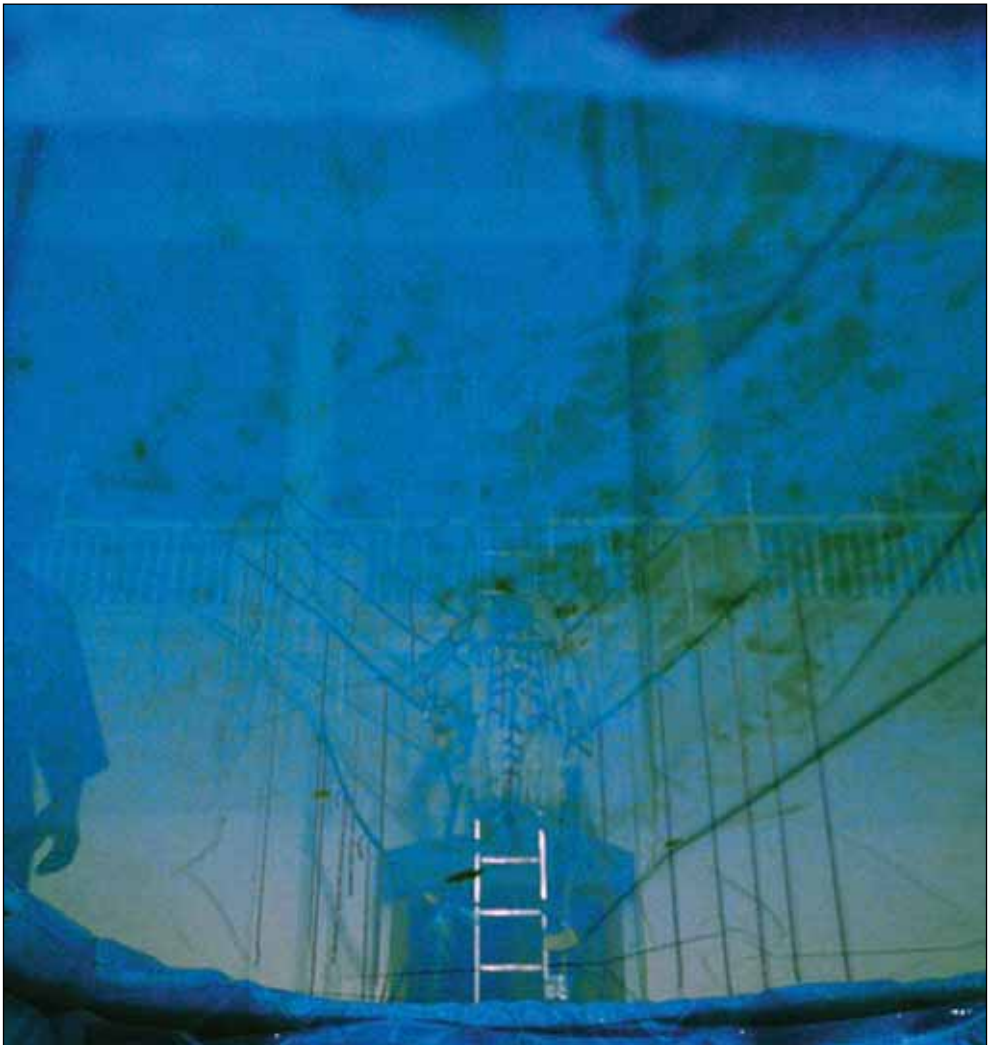

A szerző e drámája a Cédrus Művészeti Alapítvány 2009. évi pályázatának különdíjasa.

ÚT A CSILLAGFOLYOSÓHOZ, KAPU, BÉKÉSCSABA,
IFIHÁZ, LIFTBEJÁRAT, 2007. OPERÁTOR: KOVÁCS I. ZOLTÁN

**BEAVATÓ MEDENCE, EGER, KIS ZSINAGÓGA, RÉSZLET,
BMZ OLTÁR CÍMŰ KIÁLLÍTÁSÁBÓL 2007. FOTÓ: REGŐS TAMÁS**

**ALSÓVILÁGI ÚT, EGER, KIS ZSINAGÓGA,
G. M. KERESÉSE, ALSÓVILÁGI UTAZÁS 2006. FOTÓ: REGŐS TAMÁS**

MIXERIŐR, BÉKÉSCSABA, MASE-TANYA, 2007.
FOTÓ: SZILÁGYI RUDOLF

**ST-BE VÁLTÁS, BÉKÉSCSABA, BMZ+TSZ „ÚJANYA”,
ÁLDOZAT CÍMŰ FILM FORGATÁSA 2007. FOTÓ: SZILÁGYI RUDOLF**

**B (HALÁL) M (ÚJJÁSZÜLETÉS) Z (VÁLTOZÁS)+TSZ+SZR:
OLTÁRSZENTELŐ. TISZTELET, A SZENTEKNEK: ST. MARINA ABRAMOVIC,
ST. TIBOR HAJAS, ST. HERMAN NITSCH, ST. RUDOLF SWARZKOGLER,
ST. ISTVÁN KÁNTOR, ST. ZOLTÁN MIKLÓS BAJI-PERFORMANSZ,
EGER, KIS ZSINAGÓGA 2007. FOTÓ: REGŐS TAMÁS**

HOLDAT FOGÓ NAPFIÚ

GYÖKERÉT RÁGÓ

DOBJÁVAL TEREMTŐ

NAP APA LÁTOGATÁSA

FELFELÉ TÖREKVŐ, FÁVAL SZERETKEZŐ

Misztikum és mágia című performansz

1993, Békéscsaba, Póstelek, Csalánleves III.

Előzmény. A kastélyrom középső, már lehullott vakolatú, megközelítőleg hét-szer tíz méteres termében vagyunk.

„C” pont: A terem közepére a helyszínen gyűjtött romtéglákból háromszor kettő méteres téglalap van kirakva. A téglalap hosszanti oldala a terem hosszanti oldalával párhuzamos.

„B” pont: A téglalaptól megközelítőleg kettő és fél méterre a falon közepén a művész által fekete fóliára akrilfestékekkel festett, fehér téglalapkontúr negatívok láthatók.

Az egész képfelületet egy lila X-szel van áthúzva. A kép kettőszázkilencven-szer százkilencvenhét centiméteres.

„A” pont: A képpel szemben a „C” pont másik oldalán, a téglalaptól másfél méterre, a középtengelyen, egy méter magas téglalaposztamensen a *Vérszekér* (alumínium kémcsőtartóból, görkorcsolyából, rászerezelt zseblámpából és a művész vérével tartalmazó kémcsövekből álló alumíniumlemez-szárnyakkal ellátott, úrrepülőre emlékeztető alkotás) című szobor áll.

A rendezői jobbon és balon a falakon, szemmagasság fölött egy kicsivel egy-egy darab háromágú, villaszerű gázégő, alattuk a gázt biztosító háztartási PB-palackok láthatóak, amelyek gumicsövekkel kapcsolódnak az égőkhöz.

A gázégők egyenként három ötven-hetven centiméteres vörös lángot fújnak a mennyezet felé, disznóperzselőhöz hasonló hangot adva.

A közönség az oldalfalak mellett, körben helyezkedik el. A teremben fél-homály uralkodik.

Történet. A művész fehér papíroverálban, mezítláb átfúródik a közönségben, az „A” ponthoz lép, és bekapcsolja a *Vérszekér* zseblámpáját, amely a „B” pontnál lévő kép felé világít. A rendezői balon a „B” ponthoz sétál, magához veszi a fal tövében elhelyezett kalapácsot, és száz milliméteres vasszeggel tenyérnyi nagyságú pikkelyes döglött halat – kárászt, átütve – szemmagasságban rögzíti a falra. Szögelés közben térdel a talajon.

A középső nagy fekete kép szélétől megközelítőleg másfél méterre, fejfelé a mennyezet felé látható a felszegezett hal. A performer vizet iszik egy előre a falhoz készített műanyag pohárból. Áthalad a kép másik oldalához, és azonos távolságra a kép szélétől egy másik halat szegez a téglafalra. A hal feje lefelé, a talaj irányába mutat.

A művelet után a művész vizet iszik, leteszi a kalapácsot, szembefordul az „A” ponttal. Letérdel, imapózba teszi tenyereit, és belenéz a *Vérszekér* fény-szórójába (zseblámpa).

Egy perc után előrehajol, hamut szór a fejére, és leszaggatja magáról a hófehér overált.

Feláll, mezítelenül hátat fordít a közönségnek, és hanyatt fekszik a téglagyón, kezeit széttárja, Krisztus-pózban látható.

A művész feje a képzeletbeli keresztteneggellyel egy vonalban van a falon lévő gázlángokkal.

A gázlángok tűz- és érezhető hő-boltívet képeznek a térben.

Rendezői jobbról egészségügyi ruhában előlép egy ápolónő, lefertőtleníti BMZ jobb vénáját, és transzfúziós csövet köt belé, mely kettő méter hosszú.

A vér lassan elindul a csőben. Az asszisztens meglocsolja vérrrel a művész testét, majd kiköti a csövet.

Átmegy a másik oldalra, és a bal vénába is köt egy csövet. Abból is alaposan végiglocsolja a művész testét, fejét, majd kiköti a berendezést.

A termet a gázégők melege, szaga és a becslés szerinti egy liter vér illata tölti meg. A művész a saját véreben mozdulatlanul fekszik. Rendezői jobbról egy fiatal, fehér inges férfi lép elő, kezében kék műanyag ládában lévő élő, tenyéryi kárászokkal.

A halakat végigönti a művész testén, amelyek vergődnek, ficáncolnak a véres testen és a száraz téglán.

Amikor már a halak nagy része elcsendesedett, mozdulatlaná vált az oltár, a művész feláll, és a halak lehullnak róla. Teste negatívja halkontúrral kirajzolva marad a téglán.

Segítői plédbe csomagolják, s saját lábán hagyja el a helyszínt.

Az installáció egy ideig érintetlen marad, a gázégők égnek, a *Vérszekér* zseblámpája világít. A halakat egy idő után a valaki a közönség soraiból összeszedi, s pár óra múlva finom halászlé illata érződik az egyik sátras csapat bográcsa felől.

Nem várt események. A performer az előadás során, amikor vénáiból engedték ki vérét, boldog melegséget érzett. Tekintetét mereven a mennyezetre szegezte, a gázégők lángjai látomásszerűen csillogó feketésvörös és ezüstös, olykor aranyló szárnyas figurákká váltak, akik karddal küzdöttek egymás ellen, a mennyezeten kavarogva. Inkább érezte a harcot, mint élesen látta. A jelenség erős, szúrós, szulfidra emlékeztető szaggal párosult. Az előadás vége felé egy pillanatra BMZ saját vérrrel és halakkal szennyezett tükörképét vélte feltűnni a mennyezeten. A bemutatót követő napokon és pár héten keresztül olyan érzése volt, mintha kettő láthatatlan lény társaságát élvezné. Az utcán sétálva többször olyan benyomás érte, mintha követnék, de nem követte senki. Némely ember körül hideg, taszító, hátborzongató burkot érzékelt, ilyenkor a szúrós szagot is érezte, és belső, állati morgásra emlékeztető hangot hallott a fejében. Az ellenkezőjét is megtapasztalta, egyes emberek burkát melegnek érzékelt, kifejezett vonzást érzett irántuk, a hangkíséret ilyenkor kellemes, csilingelő volt. A növények, tárgyak kisugárzása is hasonló módon hatott rá.

Baji Miklós Zoltán

Csáji László Koppány

Bérért hálnék

„Jó napot! Kit keres?”

– Boros urat. Jó napot! Szarvas Ákos vagyok.

„Milyen ügyben?”

– Munkaügyben. Azt mondták, hogy mondjam azt, én vagyok a parti-vállalkozó.

„A dídszé vagy a haló-ember?”

– Az utóbbi.

„Jaj, ne itt jöjjön be, menjen át a Váci úti oldalsó bejáratához, mert itt a vendégek érkeznek.”

– Rendben.

„Menjen le a hátsó bejáratnál a lépcsőn, de ne csengessen, egy perc, és én is odamegyek.”

– Jó. Köszönöm.

„Nos, jöjjön hát be! A parti már javában tart, média-személyiségek, bankárok, nagykövetek, politikusok vannak odafönt, azért mondtam, hogy jöjjön át ide, hogy megbeszéljük a részleteket. A maga száma este tizenegy körül következik majd, a tűznyelő után. Ő már itt van, épp öltözködik. Hozott valami kelléket, látom.”

Igen, de először a szerződést kellene megbeszelnünk. Találkozhatnék Boros úrral?

„Dehogy, ő fent van a vendégekkel, és rám bízta, hogy szervezzem meg a fellépőket.”

Először szeretném átbeszélni a szerződés feltételeit.

„Semmi akadálya, csak rászólok a szakácsra a homár miatt. Világválság van, tudja, a felét egyszerű királyrákkal pótolják. Nem mindegy, kinek mi jut. Ez persze maradjon köztünk.”

– Oh, hogyne.

„Nos, akkor a szerződés. Hozott belőle egy példányt?”

– Természetesen, kettőt is.

„Megnézhetem?”

– Íme.

„Igen, első pont, a felek, megrendelés, jó; aztán a kettes, a produkció tartalma, hát ez itt mi? Felsorol vagy tíz halálnemet?!”

– Igen, tessék választani!

„Lássuk csak! Akasztás, nem, nem, azok állítólag összevizek magukat, undorító. Aztán utána verőerek felvágása, jaj, dehogy – még valamelyik vendéget összespricceli. Harakiri, az sem, áramütés, unalmas, méreg, túl hosszadalmas, főbelövés, nem, nem, még a golyó gellert kap. Van még, ahogy látom, leugrás biztos pontra legalább a hatodikról, az itt ugye szóba sem jön, vízbe fúlás, de a medencét most a hosztesszek használják; szög a fejbe, az talán azért nem olyan látványos, és akkor hát marad a tizedik, a szíven szúrás. Az talán jó lesz. Töre van?”

– Van. Tessék akkor bekarikázni ezt a 2/b pontot mindkét szerződésben!

„Igen. Aztán a hármas pont, ellenszolgáltatás, a pénzügyek, hát igen, a piszkos anyagiak. Késpénz nem jó, ugye, hisz nem tudja hazavinni – már elnézést a frivol megjegyzésért.”

– Kérem az összeget bankilag átutalni a szerződésben szereplő számlára a produkció előtt. Ha visszaigazolja nekem a bank, csak akkor tudom elkezdni.

„Nos, ennek semmi akadálya. Ez így korrekt. Aztán négyes pont, ga-

ranciák, blabla, ötös: ha mégsem hal meg, a pénz visszajár, remek; s a hatos: nem állhatunk el a szerződéstől a produkció után, hetes: bérszámfejtési adatok, nyolcas: joghatóság. Kilences, sablonszöveg, jó, ezzel, azt hiszem, nincs semmi baj, látom, konzultált azért jogásszal, hisz írja, hogy az összeg a felesége számlájára megy. Okos. Nos, nem bánja, ha Boros úr helyett aláírnom?”

– Jaj, kérem, ne tegye, még valaki megtámadja a szerződést, amikor már – ugye – nincs mit tenni. Mindenképp ahhoz ragaszkodnék, hogy Boros úr írja alá, ha nem baj.

„Hát, megpróbálom lehívni, de ennek nem fog örülni...”

– Semmi baj, várok.

„Boros úr, ez itt a haló-ember, tudja. Kéri, hogy a szerződést Ön írja alá. Én már átnéztem, ki is töltöttük, minden rendben van. Nem én nyagगतom ezzel, uram, az úr ragaszkodik ehhez.”

– Igen, miután utóbb már nem leszek abban a helyzetben, hogy esetleges kellemetlen helyzetben védekeznek... elnézést miatta, tudom, hogy az Ön ideje milyen drága.

„Aláírta. Látja, ezt is megoldottuk.”

– Köszönöm.

„Elég kellemetlen volt, ahogy tapasztalta, de ezen ne múljon. Akkor hát a koreográfia: Vilhelm úr fogja Önt bekonferálni és szólítani a szalonba. Akkor Ön bemegy. Kérem, ne sokat beszéljen! Legfeljebb egy vagy két perc, elmondja, hogyan fog meghalni, és mindenképpen biztosítsa a közönséget arról, hogy nem esik senkinek bántódása, a szíven szúrás miatt azonban egy nejlont kell ugye maga alá teríteni. Állva fogja csinálni?”

– Nem, inkább térdelnék.

„Akkor a hátsó sorokból nemigen fogják jól látni, ezt nem tartom jó ötletnek...”

– Talán feltérdelhetnék egy asztalra.

„Végül is igen, bár nem tudom, melyik asztalt lehetne befogni ilyen célra. Ha nem is asztalra, de keríthetnénk egy emelvényt, talán amin utána a dídzsé fog zenélni. Addig levesszük róla a gépeket, s leterítjük a nejlonnal.”

– Igen, ez jó ötletnek tűnik.

„Csak akkor ezt elő kell készíteni, az meg idő, hercehurca. Nem lehetne, hogy csak két nagyobb széket tolnánk össze? Bár arról meg leesik, nem jó...”

– Mi lenne, ha a lépcsőn csinálnám?

„Pompás! Na, ezt jól kiötlöttük, a lépcsőn fogja elvégezni, mondjuk a harmadik vagy negyedik fokán, hogy ne guruljon sokat, és a nejlon is leérjen addig. Így mozgalmasabb is.”

– Pont erre gondoltam. Monológot mondjak esetleg?

„Nem, az olyan színpadias lenne. Én inkább a spontán dolgokat szeretem, Boros úr is így gondolná. Legyen az ügy egyszerű, hisz végül is a mutatvány lényege a fontos.”

– Akkor hiába tanultam.

„Mondanám, hogy talán máskor, de hát nem lesz legközelebb... reméljük persze, mert akkor ugye a pénz visszajárna. Akkor hát az utalás. Igen, belépek az internetbe, jó, a bank honlapja, rendben, kérem, forduljon el, most beütném a kódot.”

– Persze, elnézést.

„Jó. Az átutalás rendben. Akkor hát – várunk. Addig is lehet egy kérdés?”

– Hogyne.

„Miért csinálja?”

– A családomért. Cégem becsődölt, nem kapok állást már másfél éve. Vinné a bank a házat, kocsit. A gyerekeknek tanulniuk kell. Vala-

hogy el kell tartanom őket. Rabolni nem akarok.

„Megértem. Mekkora a család? Hány lurkó van?”

– Három.

„Csak azt a közhelyet ne mondja, hogy mint a magyar igazság! Ettől már a hátam borsószik.”

– Meg a nejem, ugye.

„És tudják, hogy mire készül?”

– Természetesen. Elmondtam nekik is, elbúcsúztunk. Most imádkoznak.

„Jó, az nagyon szép. No, hallom, most már a tűznyelőnek tapsolnak, készülődhet.”

– Igen, veszem a tórt, pillanat.

„Hé! Ugye Ön nem valami merénylő? Ekkora tőrrel ilyen illusztris társaságban... mi lenne Boros úr bankjával, ha leszúrná! Talán mégsem jó halálnemet választottunk. Megjijedhetnek.”

– Kérem, dehogy vagyok merénylő, én a családomért élek. Mi lenne akkor velük?!

„Jó, azért megkérem Ádámkát, a biztonsági őrt, hogy álljon maga mellett. Nem maga miatt, tudja, csak hogy a közönség ne ijedezzen. A tűznyelő itt van, befejezte. Maga jön. Sok sikert.”

– Igen, és köszönök mindent. A viszontlátásra!

Gyimesi László

Sógort Jupiternek!

avagy
Égi áldás, csóstitül

*habkönnyű színpadi merény
témája
az
„erény”*

Történik Kr. u. 180 körül Aquincumban, Primus Maximus háza előtt

Szereplők:

Ittana, Primus anyósa

Miloma, Primus felesége

Cilia, Primus és Miloma nagyobbik lánya

Dettina, Primus és Miloma kisebbik lánya

Primus Maximus, obsitos, római polgár

Sundamus, csavargó, Primus volt katonatársa

Fortunatus, fiatal rabszolga, később római nemes

Gondus, öreg rabszolga

Boritus, lecsúszott római lovag, vőjelölt

(Népség, katonaság)

(Részletek)

Harmadik jelenet

Dettina

Csak azért nyitok be, mert jön a nagymama!

Cilia

A nagy birodalom eleven hittana!

Miloma

Egy szó nem sok, annyi se essen előtte!

Dettina

Kihajtom a kecskét az új legelőre,
Unja már a szénát, forrásvizet inna...
Ugrálna a parton, az ólat nem bírja...

Ittana

Jupiter áldása növelje e házat!
Sose érje szükség, sohase gyalázat!

Miloma

Drága édesanyám, légy te is köszöntve...

Ittana

Ahogy a házatok megkerültem körbe,
Hallottam néhány szót...

Cilia

A kecskéről szóltunk.

Dettina

Új legelőt kíván, reggel oda hajtjuk...
Unja már az ólat, forrásvizet áhít...
Várja a patakpart... A friss, üde páz-
zsit...

Cilia

UgrándoZHat vígan... reggel, délben,
este...

Ittana

De hát kit érdekel az a cudar kecske!
Csoda esett, hallom, híres házatok-
ban,
Jupiter jött ide, s nem egy alkalom-
mal.
Ó, te szerencsés ház, istenek kegyelt-
je,
Nyomot hagyott rajta...

Miloma

Nem rajta, de benne,
Vagyis hogy Ciliát teherbe ejtette!

Ittana

Jaj, te boldog anya, Jupiter anyósa!
Irgyed lesz Róma mindenik asszo-
nya!
Áve, nagy Jupiter! Áve, nagy Miloma!
Ezer esztendeig beszélnek majd róla!
Menj, szent áldozattal köszönd meg e
kegyet,

Áldozd fel a kecskét, én is veled me-
gyek!

Miloma

Indulhatunk, anyám, de a kecske he-
lyett
Áldozunk fel inkább egy káposzta-
fejet.

Ötödik jelenet

Cilia

Hol vagy, Fortunatus? Gyere gyorsan
ide!

Fortunatus

Itt vagyok, mint mindig, szökhetünk
ízibe!

Cilia

Neked sincs több eszed, mint amen-
nyi látszik,
A mi szökésünkhöz pár dolog hibá-
dzik...

Fortunatus

Majd az ékszereid eladjuk jó áron,
Egy-kettő, túl leszünk a pannon ha-
táron.

Cilia

Ékszer? Anyám őrzi. Egyebünk meg
nincsen.

Fortunatus

Itt van a két karom!

Cilia

Amíg nincs bilincsből!
Ne feledd, szerelmem, ha elfognak,
mi vár...

Fortunatus

Ha eltépnek tőled, hadd jöjjön a ha-
lál!

Primus

Jön az, jön az hamar! Oroszlánnak adlak!
Felnégyellek elébb, aztán tűzre raklak,
Keresztre feszítlek, karóba húzatlak,
Kerékbe töretlek, szurokba forgatlak...

Miloma

Lassan, Maximusom, sokat ér e legény...

Primus

És még mit fog érni, kapjam kezembe én!

Dettina

Nem ó tehet róla, belé bújt az Isten!

Cilia

Kegyelmezz, apácskám, mert meghalok menten!

Primus

Nem övé a fő bűn, férfiember volna,
A keservit neki, mégiscsak rabszolga...
De te, lányom, ne mondj semmit se mentségül,
Mert még a hóhérhoz adlak feleségül!

Cilia

Feleségül? Engem! Fortunatus, halod?
Fordítsd föl a földet, vagy szerezz egy kardot!

Fortunatus

Én elveszem, uram, magamat kiváltom...

Primus

Nincs az a pénz, szolgál, az egész világon.
Döntöttem, egy lovag kapja meg lányomat,
Isten gyermekével – mert most már az marad.

Miloma

Primus!

Cilia

Apám!

Fortunatus

Uram!

Dettina

Mért teszed ezt, papa?

Primus

Nincsen jobb megoldás, az élet mostoha!
Eredj, édes szolgálóm, Gondus, jó barátom,
Sürgesd meg Sundamust, dúsan meghálálom.

Gondus

Írnok volnék, uram, le is jegyzek mindent,
De úrnak születtem, azért kisegítek...
Szárnyatlan bokámmal a hírnököd leszek,
Még ha nincs is helyén a maradék eszed.

Sejtem, hol időzik, megyek a kocsmákba,
Vagy a városszéli kopott kuplerájba –

Koczka Ferenc

A dramaturgia zenei intonációja

Jellemformálás és típusalkotás Mozart színpadán

Miért éppen Mozart? A mai tudományos Mozart-kutatások, tanulmányok – ilyen például Hildesheimer¹, Solomon², vagy legutóbb Cairns³ munkája – olyan tényeket hoztak napvilágra, amelyek új fényben láttatják a mozarti zene mélységeit, lelki rejtelmeit, szemben az eddig pusztán a zene bájos és súlytalan csebecbecséivel játszadozó rokokó figurák vizsgálatával. Munkáik nyomán olyan képet festhetünk a zeneóriásról, amely alapján megértjük, hogy életművében a művészi koncepció, a gondolat eredete nem pusztán a külső világ befolyásolására irányuló folyamat, hanem természetes belső élmény. Operáinak egyes szövegrészei, a színpadi alakok és maga a drámai cselekmény útbaigazítást adhatnak arra vonatkozóan, hogy bizonyos érzéstípusokat, magatartásokat, helyzeteket milyen zenével kapcsol össze a szerző. Ezeket megvizsgálva feltételezhetjük, hogy azonos vagy hasonló zenei hangzások, intonációk hasonló jelentést hordoznak Mozart zenéjében is.

Mivel zenei típusvizsgálatok alkalmával kívánatos a szöveges színpadi és nem szöveges, nem programatikus zenei gyakorlatok összevetése, ezért operai példáimat minden alkalommal kiegészítem instrumentális zenei példákkal is. Az ebben a tanulmányban bemutatásra kerülő anyagból levonhatjuk majd a tanulságot, hogy a zeneszerzői eszközök, ezeknek páratlanul gazdag, sokoldalú kombinációi teszik elevenné a Mozart-szereplők világát. Sok Mozart-alak hiányzik ugyan példatáramból és a jellemző érzelmek felsorolásából, ez a terjedelmi korlátozottsággal magyarázható.

Kívánatos leszögeznünk azt a tényt is, hogy amikor egyes zenei képletek érzelmi jelentését szóban próbáljuk megfogalmazni, illetve körülírni, az sohasem közelíti meg a zenei jelentés gazdagságát, mélységét, tartalmasságát. A mozarti kifejezés egyes jellemző elemeire az *intonáció* szót használtam, mert tapasztalatom, hogy nem egyes dallamfordulatok, hangnemek, harmóniák rögződnek egy jelentésben, hanem azonos dallamfordulatok is különböző hangnemekben, harmonizálásban, dúrban, mollban, más és más tempóban, ritmikában jelentenek mindig árnyalatilag mást és mást az általános, közös vonások egyedi megnyilvánulásának szükséglete szerint. Az egyes intonációknak sem önálló a jelentésük, azok igazi jelentésüket az egészhez való viszonyukban

¹ Hildesheimer, Wolfgang, *Mozart*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1977. (Ford.: Györfly Miklós, Bp., Gondolat, 2006.)

² Solomon, Maynard, *Mozart. A Life*, Harper Perennial, 1996 (Ford.: Barabás András, Bp., Park, 2006.)

³ Cairns, David, *Mozart and his Operas*, London, Allan Lane, 2006. (Ford.: Fejérvári Boldizsár, Bp., Park, 2007.)

kapják meg. Így távoli, egészen ellentétes jellemelekben is találhatunk hasonló, sőt azonos vonásokat, amelyek jelentősége azonban mégis az egész jellem egységéhez igazodik.

1. A korabeli zenéről és színházról. A XVIII. század második felének zeneművészetére leginkább mint a szonáta, a vonósnégyes és a szimfónia korszakára tekintünk vissza, ám a hihetetlen termékenység ellenére a központi mag mégis az opera volt. Maga Mozart például 17 befejezett és 2-3 befejezetlen operát írt. Ezek igazi zenedrámák, a Mester az élet teljességét nyújtotta műveiben annak minden ellentmondásával és bonyodalmával. Minden operája más és más mestermű: a *Szöktetés* például ártatlan játék, a *Don Giovanni* szenvedély és rettegés, a *Cosi* ironikus. Muzsikája minden esetben emberi színpadot fest: életet, vérbő élvezettel, józan és elmélyült gyengédséggel érintve a borzadályt, vagy épp a kacagást. Érzékeli az emberi lét spektrumát, egyszerre nézi embertársait testközelből és a távolból, illúziók nélkül, realistán, ugyanakkor átlényegítve őket sorsuk gazdag, szép és egyszerre kegyetlen folyamatában. A tragikusnak és a komikusnak legmerészebb követője mindenkinél érzékenyebben érzi az élet lényegi egységét.

Mozart megalkotta az 1800-as évek zeneesztétikájában az „abszolút zene”,⁴ azaz a zenével kapcsolatos elképzelések drámai nyelvezetét: a „meghatározhatatlan”, objektum nélküli hangszeres zenének a tárgyilag „meghatározott”, vokális zenébe való átlépését. A mozarti kantilénát tökéletes és világos körvonalúvá tette, amelyen minden lelkiállapot kifejezhető azzal az alkalmazkodóképességgel, amelyre semmiféle dallamosság azóta sem volt képes. Szakmai tapasztalatom által állítom, hogy zenei típusvizsgálathoz keresve sem találánk alkalmasabb tartományt, mint Mozart életművét. Egyes szövegrészek, színpadi alakok és cselekmények konkrét útbaigazítást adnak arra vonatkozóan, hogy bizonyos érzéstípusokat, magatartásokat, hangzatokat milyen zenével kapcsol össze a testvérművészetekkel szemben a zene abszolút felsőbbrendűségét való zeneszerző.

A XVIII. századi zene tiszta formái az időtálló tartósságot hangsúlyozták a színpadon. Épp a zárt számokból álló operák akadályozták a kor közönségét a zenés színház megértésében. Miközben a csodás dallamokat értékelték ugyan, magát a cselekményeket és a bennük rejlő szituációkat gyermekinek tartották.⁵ (Ez a felfogás egyébként napjainkig sem tűnt el nyomtalanul.) Mozart színpadán a dráma és a dallam, az emberjellemezés és a zenei konvenció egyidejűleg bontakozik ki: együtt van bennük a realista kép mint valóság, az idealista álom, a jellemrajz és az absztrakt séma, az olasz és a német operajátszás. Mindig tudta, milyen fajta zenét kíván egy bizonyos mozzanat vagy helyzet, ezért megvárta, amíg a kész szöveg rendelkezésére állt, soha nem komponált úgy, hogy a cselekményt csak fő vonalakban ismerte volna. Miközben zenéje betölti a dramaturgia drámai funkcióit, elszakíthatatlan kapcsolatban engedelmeskedik a zene független törvényeinek és esztétikájának is. Lang egyik könyvében így

⁴ Ellentéte a valamit jelentő, úgynevezett „programzenének”. Főképp a tiszta zenei szépségre van a súly fektetve, tekintet nélkül arra, hogy a zene mit „fejez ki”. (*Pallas Nagylexikon*)

⁵ Lang, Paul Henry, *Az opera*, Bp., Zeneműkiadó, 1980, 80.

idéz: „Richard Strauss a mozarti dallamot ‘az emberi lélek megnyilatkozásának, a szinte meghatározhatatlan érzelmi töltés mindent magában foglaló szimbólumának’ nevezte.”⁶

Mozart operáit mindenkor a szövegíróval együttműködve tervezte meg. Csak azok maradtak fenn, amelyek az olasz opera buffa-szellemét és technikáját követik. A buffát tragikus elemekkel, a singspielt mély életszemlélettel töltötte meg, így egyik sem igazi tragédia, egyik sem igazi komédia. Operáinak részletgazdagságát a jellem- és stílusjegység tartja össze. Dallamai karcsúak, arányosak, és a hangnemek és hangszerek – beleértve az énekhangot is – megválasztásával együtt precíznek. Műveinek többsége szórakoztató muzika – amely a korszak kielégíthetetlen és kifinomult zenei és szórakozási igényeinek velejárója –, hozzájárulva ezzel az általa nagyra értékelt társasági élethez. Tisztában volt azzal, hogy a színpadi hagyományok megfelelő alkalmazása nemcsak a siker feltétele, hanem hozzátartozik egy opera jellegéhez és szerkezeti felépítéséhez is.

2. Mozart-intonációk

1. *A bánat*. Az általam elsőként bemutatni kívánt jellegzetes Mozart-motívum a lefelé haladó moll pentachord, amely talán egyik leggyakrabban használt eszköze a mozarti *bánat*, fájdalom, lemondás, reménytelenség érzések kifejezésének. A *Pamina* No. 17. („Ach, ich fühl’s, es ist verschwunden...”) áriájának első ütemei, vagy *Az éj királynője* No. 4. áriájának („Zum Leiden bin ich auserkoren, denn meine Tochter fehlet mi...”) sora ugyanazt az érzést keltik bennünk, mint az *Idomante* No. 7. áriájának „...m’uccide il dolor...” szövegrészű motívuma.⁷ Ez a gyakran előforduló érzéstípus, kifejezéstípus, a moll tonalitás szekstíjét és vezetőhangját heptachord-menettel összekötő dallam- és harmóniafordulat mint a szélsőséges fájdalom, a felháborodás, a kétségbeesés jellemző viharos zenei gesztusa különböző szereplőknél tűnik fel Mozart színpadán mint azonos vagy hasonló érzések, indulatok megjelöltője. Felindulásuk tetőpontján viselkedik így *Pamina*, *Constance*, *Anna*, *Elvira*, de férfi létére *Idomante* is.⁸ Az éj királynője is ugyanazon a hangon siratja elveszett gyermekét, mint az előbb említett fiatal szerelmes hölgyek (*Pamina* és *Constance*) elveszettnek hitt szerelmesüket.

Mozart hangszeres zenéjében többek között a K. 516. g-moll vonósötös II. menüett tételében, vagy a K. 173. d-moll vonósnégyes II. (szintén menüett) tételében tűnik fel a moll pentachord.⁹

2. *A boldogság*. Ha a lefelé ereszkedő pentachord dúrban hangzik fel, ellenkezőjére változik annak intonációja. A *Donna Elvira* „Ah, taci ingiusto core!” tercettbeli éneksorát bevezető dallam példáján keresztül¹⁰ – amely zenei anyagában egyébként (bár dúrban, de) szóról szóra megegyezik az előzőleg

⁶ Lang, Paul Henry, *i. m.*, 83.

⁷ L. Példatár, 1–3.

⁸ Nem meglepő módon, hisz az *Idomeneo* egyik érzékeny pontja épp az *Idomante*-szerep női hangjának és férfias jellemének ellentmondása.

⁹ L. Példatár, 4–5.

¹⁰ L. Példatár, 6.

említett vonósnégyesből idézett példánkkal – megfigyelhetjük és érzékelhetjük a motívum *boldogságot* sugárzó jelentését. Ugyancsak ezzel a motívummal találkozunk például a híres K. 550. g-moll szimfónia I. (Allegro molto) tételében.¹¹

3. A *szerelem*. A lefelé haladó moll pentachordot heptachorddá bővíti Mozart Tamino No. 3. „Dies Bildnis ist bezaubernd schön...” áriájának kezdetén,¹² amely így már új, önálló jelentést hordoz. A bánatot, a csalódást, a reményvesztettséget felváltja a herceg ébredő szerelmének érzése, amikor Pamina arcképet megpillantja. Ugyanez, a tiszta szerelemből fakadó „humánus házasság” gondolata figyelhető meg Pamina-Papageno No. 7., vagy Papageno-Papageno II. felvonásbeli (29. jelenet) kettősében is.¹³

A Tamino-ária dallamának vonalvezetése ritmizált variációban tűnik fel a K. 516. g-moll vonósötös III. (Adagio, ma non troppo) tételében, valamint a már hivatkozott K. 550. g-moll szimfónia tételben is.¹⁴

4. A *vágy*. Mozart következő meghatározott érzést kifejező zenei eszköze a leginkább „vágy-intonációnak” nevezhető motívum, melynek legismertebb alakja Tamino No. 3. áriájában tűnik fel. Az „Ich fühl’ es ...” három hangból álló frázisa az erős tonikai alapról tritónusz (szűkített kvart/szűkített kvint) lépéssel száll alá, ahonnan a félhang vezető mivolta visszafelé lépő feloldásában nyugtatja meg a szűkített lépés miatt tonálisában megrendült motívumfejet.¹⁵ Ez a vágyódó sóhaj, a szerelmes férfi hangja figyelhető meg Constance énekében is, amikor Belmontéval együtt halálra készülve sóvárog a boldog élet után. De ezzel a motívummal adnak hangot az udvarhölgyek is Tamino iránti vonzalmuk ébredésének, de Papageno és Papageno szintén ebben fejezik ki beteljesülő szerelmük, családi békéjük boldogságát.

Érdekes megfigyelni, hogy Mozart mennyire szívesen alkalmazta ezt a motívumot instrumentális zenéjében is. A K. 171. Esz-dúr vonósnégyes I. (Adagio) tétele, vagy az előzőekben már többször említett K. 550. g-moll szimfónia II. (Andante) tétele nem csupán motívumszerkesztésében, hanem hangnemében is teljesen azonos a *Varázsfuvolából* merített példával.¹⁶

5. A *bosszú*. A szerelmi bosszúvágy intonációja két operai példán követhető nyomon. A megbántottság, csalódottság érzéséből fakadó erő zenei megformálása dramaturgiai lüktetést ad Donna Annának és az Éj királynőjének a Don Giovanni No. 2. (Recitativo és duett) „Fuggi, crudele fuggi, lasci che mora anch’io” sorában, illetve a *varázsfuvola* No. 14. „Der Hölle Rache kocht in meinem Herzen...” áriájának kezdetén.¹⁷ Az intonáció érdekessége, hogy Mozart csak női szereplőket jellemez velük. A bosszúvágyó Éj királynője, az öngyilkosságra készülő Pamina, a csalódott Elvira, a hűtlenül elhagyott Louise és a sértett Anna hangját nem használja soha egyetlen férfi szereplő sem.

¹¹ L. Példatár, 7.

¹² L. Példatár, 8.

¹³ L. Példatár, 9–10.

¹⁴ L. Példatár, 11–12.

¹⁵ L. Példatár, 13.

¹⁶ L. Példatár, 14–15.

¹⁷ L. Példatár, 16–17.

A bosszúvágó erővel lüktető motívuma hangzik el többek között a K. 421. d-moll vonósnégyes I. (Allegro) és a K. 466. d-moll zongoraverseny szintén I. (Allegro) tételében is.¹⁸

6. A *félelem*. Mozart félelem-motívuma a már előzőkben tárgyalt vágy-intonációból fejlődik ki azáltal, hogy a lefelé hajló félhanglépéseket nem azonnal, csak többszöri ismétlések után oldja fel vagy fejleszti tovább. A *varázsfwola* I. fináléjában Papageno „...o war ich eine maus...” sora éppoly világosan támasztja alá feltételezésünket, mint a *Requiem* Dies irae tételének „Quantus tremor est futurus...” részlete, vagy Mozart hangszeres muzsikájában a K. 466. d-moll zongoraverseny II. (Romanza) tételének indítása.¹⁹

7. A *rakéta-motívum*. Nem szabad említés nélkül hagyni a zeneelmélet egyik legerjedtebb motívumát, a „rakéta-motívumot”, mely jellegzetesen – akár több oktávra is kiterjedő hangterjedelemmel – magasba törő hármashangzatok különböző variációja. Épp az említett jellegzetesség, a szokatlan hangterjedelem miatt ezek szinte kizárólag hangszeres változatban fordulnak elő. A K. 457. c-moll zongoraszonáta I. (Allegro molto) tételének egyértelmű példája mellett azonban – ha nem is ennyire kézenfekvően, de mégis jól kivethetően – észrevehető ez a szerkesztési mód Pamina No. 17. áriájának „Sieh, Tamino...” kezdetű sorában is.²⁰

3. Párhuzamok. Mozart zenéjének elemzését kizárólag dallami síkon végeztem előző fejezetemben. Úgy vélem, a melódia, a dallamvezetés az, amely legmeghatározóbbja Mozart dramaturgiájának, ez követi legerősebben a színpadi szereplők jellemeit, csokorba szedve azok típusait. Le kell szögezni azonban, hogy nem minden érzéstípus és zenei kifejezés társul egyforma mértékben minden szereplő-típussal. Pamina gazdag, sokrétű érzésvilágában például minden esetben Taminóhoz fűződő szerelme áll az előtérben, akár boldog, akár boldogtalan megnyilatkozásaiban. A megbántott felindulás csak akkor keríti hatalmába, amikor végső kétségbeesésében öngyilkosságra készül. Az *Éj királynője* jellemzésében sokkal nagyobb hangsúlyt kap a bosszúvágó zenei képlete is, amely a pusztító hatalom, a sötét fenség érzéseivel kiegészülve teszi teljessé érzésvilágának ábrázolását. Érdekes megemlíteni, hogy Taminót – aki a fiatal szerelmes-tenor egyik legszebb mozart-i példája – érzéseinek zenei megnyilvánulásakor legfontosabb vonásai elsősorban nem Ottavióhoz, Belmontéhoz kapcsolják, hanem a mélyebben érző, hősibb női szerelmesekhez.

Egy pillanatra kitérek Mozart nem színpadi, hangszeres zenéjének jellemvonásaira is, amelyek zenei képletei között vizsgálódva arra a meglepő eredményre juthatunk, hogy bizonyos jellegű művekben a színpadi szereplők köré csoportosuló jellemvonások éppen olyan módon találkoznak, mintha megannyi Paminával, Taminóval, Éj királynőjével, Elvirával találkoznánk.²¹ A g-moll szimfóniák – közülük is a sokat emlegetett és legközismertebb K. 550. szimfónia – vagy a g-moll vonósötös *A varázsfwola* két szerelmesének jellemvonásai

¹⁸ L. Példatár, 18–19.

¹⁹ L. Példatár, 20–22.

²⁰ L. Példatár, 23–24.

²¹ Siegmund-Schultze, Walther, *Mozarts Melodik und Stil*, Leipzig, 1957, 111–140.

közül a legfontosabbakat csoportosítják különböző tételeikben. A d-moll vonósnygyesben és a d-moll zongoraversenyben az Éj királynője és Elvira boszú-hangja tűnik fel sokszor visszatérő, ismétlődő feldolgozásokban.

Végezetül felvetődik a kérdés, hogy milyen mértékben volt tudatos Mozart jellemalakító művészete és eszközeinek használata? Ismert levélrészletei azt támasztják alá, hogy magasfokú művészi, esztétikai tudatosság vezette az alkotásban. Hogy minden egyes esetben mennyire használta természetesen, vagy öntudatlanul a köznyelv vagy a sajátos, egyéni stílus kialakult, kész formuláit, az nem döntő kérdése típusalkotó esztétikájának. Ha azonban nem gondolta volna végig időről időre a tartalomtól a technikáig alkotásait, valószínű épp a valóság mozgásához, folyamatosságához való eleven hűség frissességét veszítette volna el. Jellemek helyett csak manírok, affektus-mozaikok és szimbólumok halmazává vált volna művészete.

Példatár

I. **Andante** A VARÁZSFUVOLA
No. 17. Pamina

Ach, ich fühl's, es ist ver - schwunden

1. Pamina No. 17. áriájának kezdete

Larghetto A VARÁZSFUVOLA, No. 4.
Az új királynője

Zum Lei - den bin ich aus - er - ko - ren,
denn mei - ne Toch - ter feh - let mir;

2. Az Éj királynő No. 4. áriájának részlete

Allegro IDOMENEO, No. 7. Idamante

m'uc - ci - de il do - lor

3. Idomante No. 7. áriájának részlete

2. **Menuetto Allegretto** g-moll vonósötös
K. 516. II.

f p

o-moll szimfónia

4. A K. 516. g-moll vonósötös II. tételének részlete

Menuetto d-moll vonósnygyes
K. 173. Menüett

f

5. A K. 173. d-moll vonósötös II. tételének részlete

3- DON GIOVANNI, No.16.
Donna Elvira
Ah, ta - ci in - gius - to
co - rel

6. Donna Elvira tercettbeli bevezetőzénéje

C-I

7. A K. 550. g-moll szimfónia I. tételének részlete

6. Larghetto Tamino
Dies Bild - nis ist bezaubernd schön, wie noch kein Auge je ge - sehnt!
o, wenn ich sie nur fin - den könn - tel und e - wig wä - re sie dann mein...

8. Tamino No. 3. áriájának kezdete

A VARÁZSFUVOLA, No. 7
Pamina: Pamina, Papageno
Mann und Weib, und Weib und Mann rei - chen an die Gott - heit an;
Papageno:

A VARÁZSFUVOLA, II. 28. jelenet
Pamina: Tamino: Ta - mi - no mein! o, weich ein Glück! Pa - mi - na mein! o, weich ein Glück!

9. Pamina-Papageno No. 7. kettősének részlete

A VARÁZSFUVOLA, II. 29. jelenet
Papagena: Papagena, Papageno
uns - rer Lie - be Kin - der schen - ken, uns - rer
Papageno: Lie - be Kin - der schenken, so lie - be, klei - ne Kin - der - lein

10. Papagena-Papageno II. felvonásbeli (29. jelenet) duettjének részlete

Adagio, ma non troppo g-moll vonósötös
K. 516. III.

11. A K. 516. g-moll vonósötös III. tételének részlete

Allegro molto g-moll szimfónia
K. 550. I.

12. A K. 550. g-moll szimfónia I. tételének főtémája

io. Larghetto A VARÁZSFUVOLA
No.3. Tamino

Ich fühl' es, ich fühl' es

13. Tamino No. 3. áriájának részlete

ii. Adagio Esz-dúr vonósnégyes
K. 171. I.

14. A K. 171. Esz-dúr vonósnégyes I. tételének részlete

Andante g-moll szimfónia
K. 550. II.

15. A K. 550. g-moll szimfónia II. tételének részlete

13. Allegro DON GIOVANNI, No. 2.
Recitativo és duett

Donna Anna:

Fug - gi, cru-de - le fug - gi, la - sci che mo-ra an- ch'i - o

16. A Don Giovanni No. 2. duettjének részlete

Allegro assai A VARÁZSFUVOLA, No. 14.
Az éj királynője

Der Höl - le Ra - che kocht in mei-nem Her - zen

17. Az Éj királynőjének No. 14. áriájának kezdete

Allegro d-moll vonósnégyes
K. 421. I.

18. A K. 421. d-moll vonósnégyes I. tételének részlete

Allegro d-moll zongoraverseny K. 466. I.

19. A K. 466. d-moll zongoraverseny I. tételének részlete

17. **Papageno:** **A VARÁZSFUVOLA, I. Finale**

a

o wär ich ei - ne Maus, wie wollt ich mich ver - stecken! Wär
ich so klein wie Schnecken so kröch' ich in mein Haus!

20. Papageno dallama a Varázsfuvola I. fináléjából

Allegro assai Requiem, Dies irae

b

Quan-tus tre - mor est fu - tu - rus, quan - tus tre - mor est fu - tu - rus

21. A Requiem Dies irae tételének részlete

18. **Romanza** d-moll zongoraverseny K. 466. II.

dolce

22. A K. 466. d-moll zongoraverseny II. tételének részlete

Allegro molto c-moll zongoraszonáta K. 457. I.

c

23. A K. 457. c-moll zongoraszonáta I. tételének részlete

20. **Andante** **A VARÁZSFUVOLA, No 17.** Pamina

a

Sieh, Ta - mi - no, die - se Trä - nen der Lie - be Seh - nen
fühlst du nicht der Lie - be Seh - nen fühlst du nicht der Lie - be Seh - nen

24. Pamina No. 17. áriájának részlete

Műfordítás-pályázat 2010

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár a Nyelvek Európai Napja és Németország újraegyesítésének 20. évfordulója alkalmából műfordítás-pályázatot hirdet fiatal, műfordításkötettel nem rendelkező műfordítók számára.

A pályázatra **Jan Wagner Quittenpastete** című versének magyar fordítását várja a zsűri (Lator László költő, műfordító, a zsűri tiszteletbeli örökös elnöke, Lackfi János költő, műfordító, a zsűri elnöke, Halasi Zoltán, költő, műfordító és Virág Bognár Ágota, a könyvtár munkatársa).

A vers a könyvtár weblapján – www.oik.hu – olvasható és letölthető.

Pályadíjak:

I. díj:	50.000 Ft
II. díj:	30.000 Ft
III. díj:	20.000 Ft

Különdíjakat ajánlott fel a budapesti Goethe Institut és a Magyar Fordítóház Alapítvány.

A legjobb pályaművek megjelennek a Napút folyóirat Káva Téka mellékletében.

A pályázat jelíges. A jelígével ellátott pályaműveket **2010. augusztus 20-áig** várjuk **4 példányban** a könyvtár címére:

ORSZÁGOS IDEGENNYELVŰ KÖNYVTÁR 1462 Bp., Pf. 469.

A borítékra írják rá: „Műfordítás-pályázat”

Kérjük, hogy pályaművükhöz lezárt borítékban mellékeljék nevüket és címüket. Egy pályázó több pályaművet is beküldhet.

A pályázat eredményhirdetése, értékelése és az ünnepélyes díjátadó 2010. szeptember 24-én, pénteken lesz a könyvtár Olvasótermében (Budapest, V. kerület, Molnár u. 11.).

További információk:

Virág Bognár Ágota
T: (1) 318-2772
virag.agota@oik.hu

Támogatók: e-on Hungaria Zrt., Kirchoff Hungary Kft., Fővárosi Német Önkormányzat, Germandentalcenter, Goethe Institut (Budapest), Magyar Fordítóház Alapítvány, Napkút Kiadó, Harrassowitz Kiadó.

Médiatámogatók: Barátság, ÉS, nemzetiségek.hu, Nagyítás, Új Könyvpiac.

Hetedhét

Gunnar Wærness

Teremj világ!¹

Kezdő ének

Köszönöm Uram hogy meghallgatod
zaklatott énekem félig formált szavaim
darabokra zúztam kitöröltem mindet
mégis örökké visszatérnek
most hallja hát mindenki e magasztos szókat
fennkölt nem kíván lenni kimondom mégis
„halott vagyok” nem lódítok nem szenvedek
mert halott vagyok tisztára mosott szájjal
miképpen tiszta a test is
a test képtelen önálló életre kelni
arra tanígtattam magam halkan fohászkodva hozzád
hogy oly nagy vagy Te mint az atyám
anélkül hogy atyám lennél és oly erős
mint a fiam ki négykézláb kúszik körülöttem
anélkül hogy felismerne és lesi mozdulataim
anélkül hogy tudná hogy én vagyok az apja
vagy az anyja áhítozom utánad
anélkül hogy hinném hogy létezel hogy én létezem
de megszületett az ember tengerben fogant
ahol kezdetben halként létezett
majd a hal siklóvá változott
túlélte partra csúszott
disznóvá változott túlélte erdőben élt
majommá lett egy napon felfedezte a kezét
olyasmit tett, amire egyik testrésze sem képes
szerszámmá vált egészen
le tudta győzni
és túlélte de hiányzott
emberré lett
és üres kézzel járul hozzám
aki tudom, mielőtt megérkezne
kicsoda és mit kíván

¹ Gunnar Wærness *Teremj világ!* (Bli verden, Forlaget Oktober, 2007) című kötetének kezdő és záró verse. A könyvet a Napkút Kiadó szeptemberben magyarul megjelenteti.

Epilógus

a szavak
 magasztos szavak
 mint kapuban tolongó nép
 s bevalljuk, félelmünk nem csitul
 vajon mi vár reánk
 mi lesz a dolgunk
 ha felérkezünk a mennybe
 fölépíteni az arcot egy száj körül
 ami nem akarja elárulni saját nevét
 de emlékszik a másokéra
 félünk csókkal illetni a szegénységet
 a szürke házban a szürke asztal körül
 ahol a kő édestestvére a kenyérnek
 és csak a testmeleg választ el
 Nemlétet a Léttől

Kovács Katáng Ferenc fordítása

Gunnar Wærness 1971-ben született norvég költő, szerkesztő. 1993-ban végezte el a telemarki Íróakadémiát. 1999-ben jelentkezett első verskötetével (*Kongesplint – Királyszilánk*). Ezt újabb versösszeállítások követték (*Takk – Köszönöm*, 2002; *Hverandres – Egymáséi*, 2006; *Bli verden – Teremj világl*, 2007). Közben drámakötete jelent meg 2005-ben (*Byens ansikt – A város arca*).

Björn Kuhligh német költő 1975-ben született Berlinben. Számos irodalmi folyóiratban publikál, s 2006 és 2009 között a berlini open poems elnevezésű irodalmi műhely egyik vezetője volt.

Monika Rinck német költőnő 1969-ben született Zweibrückenben. A prózaíróként is tevékeny szerző több kötetet jegyez, s emellett műfordítóként, dalszövegíróként is számon tartja a szakma.

Björn Kuhligk

Pécsi rapszódia

Ott jön az asszony, kit szeretek
virágzó gesztenyefák alatt
könnyedén lépeget

ideül az asztalomhoz, ó
a szépség múzeumába vidd
és dicsérd az eget

mely alatt szentségel, míg a pincér
a bort kitölti, dicsérd
teli száját

a jobb vállának íve alatt öklömnyi
anyaggyet hordoz, megcsókolom, amint
a villamos a park előtt megáll

ott jön az asszony, kit szeretek, a sarkon túl
haja lassacskán őszbe fordul, mikor
oldalról megpillantom, lám, megszépül

ott jön az asszony és mégsem, inkább a
következő az, tán a dombról, az orgonailatból
kit szeretek, ahogy lassan, a sarkon túl

Monika Rinck

Vége volt

vége volt – legalább a nyárnak biztosan
a napnak csak néhány kontrasztra telt még
és hol lebukott, lebukott.

vasárnap jóval hűvösebb, de
most még nem – mily fény az, mely
megnyújt minket, s tőle a homlokzatok
a jobb sarokban megtörnek, zord árnyékok
mértana – egy összekötött csomagocska
a summája e nyárnak – várok azért
Benn doktor úr is félresöpri még
a kövér rózsákat –

Mohai Szilvia fordításai

George F. Walker

Szerelmes bűnözők¹

„Ha az ember olyan dolgokban hisz, amiket nem ért meg, akkor szenved.”

(Steve Wonder)

Személyek:

JUNIOR Dawson 19 éves, GAIL udvarlója

GAIL Quinn 18 éves, JUNIOR barátnője

WILLIAM 45–65 év közötti csavargó, enyhe kelet-európai akcentussal beszél

HENRY, „idősebb” Dawson negyven-egynehány éves, kisstílű bűnöző

SANDY Miles 19 éves, sovány, fúrge mozgású

WINEVA Dawson közelebb van a negyvenhez, mint a harminchoz, valamikor földanya, jelenleg kisstílű bűnöző

A darabot először a Factory Theatre mutatta be Torontóban 1984. november 7-én.

Helyszín: *különböző helyszínek egy nagyváros munkásnegyedében. A színpad legyen egyszerű és szuggesztív, megfelelő helyet biztosítva ötletes világi gítási megoldásoknak.*

Idő: *Nyár eleje.*

Megjegyzések: *WINEVA nem egyszerűen misztikus, de veszélyes is. Agytekervényeinek kiugró egyenetlenségei eltakarják személyiségének bizonyos részeit. A legveszélyesebb rész marad takarva a legtovább. A torontói előadásban igyekeztünk úgy váltogatni a jelmezeit, hogy azok fokozatosan hozzák felszínre az igazi énjét. A jelmezváltás körülbelül így zajlott:*

4. jelenet – férfias megjelenés, de divatos puhakalapban, derékban megkötött fehér ingben és fekete nadrágban

5. jelenet – bőrdzseki, az ötvenes évekre jellemző „lennyalt” frizura

7. jelenet – valamilyen katonai jellegű ruha

8. jelenet – katonai viharkabát és svájcisapka

9. jelenet – háremhölgyek által viselt buggyos és áttetsző nadrág, fekete, rövid ujjú trikó, ékszerek és politikai jelvények

¹ A szerző utasítása szerint a megfelelő írásjelek gyakori elhagyása szándékos. Mivel azonban az angol mondat szerkesztés az írásjel kitétele nélkül is lehetővé teszi a kérdő mondatok szabályos voltát, a magyar szövegben szükség esetén a mondat után zárójelben jeleztem egy kérdőjellel, hogy az eredeti mondat kérdő szórendű volt. Ahol a magyar mondatban van olyan szó, amely a kérdő mondat jellegre utal, ezt a jelölést nem alkalmaztam. *(A fordító)*

Ha az előadást szünettel tartják, akkor az az ötödik és hatodik jelenet között legyen.

A darab szövegében az írásjelek használata pontosan az író utasításainak felel meg. Így például a kérdőjelek gyakori elhagyása szándékos.

Első jelenet

Félhomály.

Iskolaudvar. GAIL és JUNIOR egy kis füves lankán ölelkeznek. A lány a hátán fekszik, két keze a feje alatt összekulcsolva. A fiú egyik lába a lány combján nyugszik, feje a lány pulóvere alatt van. A fiú többször is különféle kéjes, tompa hangokat halat. A lánynak eleinte tetszik a helyzet, de fokozatosan nyugtalanság, majd türelmetlenség vesz erőt rajta.

Valamivel távolabb, mögöttük, egy csavargó összegörnyedve a falnak támaszkodik.

GAIL Junior?... Junior.

JUNIOR *(tompá hang)*

GAIL Az isten szerelmére, Junior, most már menj tovább... van más része is a testemnek. A szex nem a mellem macerálását jelenti. Tudod te, hogy mennyi időt töltesz a pulóverem alatt?

JUNIOR *(tompá hang)*

GAIL Kezdem azt hinni, hogy van valami bajod.

JUNIOR *(kidugja a fejét)* Szeretem őket. Most... más nem jut eszembe.

GAIL De ilyenkor én tétlen vagyok. Mit csináljak veled, amikor a fejed ott bent van. Már unom, hogy csak a hajadat simogassam.

JUNIOR Nekem az elég. A hajam érzékeny. És az felizgat. *(Visszabújik a lány pulóvere alá.)*

GAIL Nem arról van szó, hogy ez nem jó... érted, csak néha már unalmas. De azért, tudod, jó... Junior, te szoptató voltál. (?)

JUNIOR *(kihúzza a fejét)* Nincs nekem semmi bajom a mellekkel. Soha életemben nem volt semmiféle mell-mániám. Egyszerűen csak kedvelem a tiedet... ez minden, de tényleg. És imádok a pulóvered alá bújni. Próbáld megérteni.

GAIL Mit próbálsz megérteni. (?)

JUNIOR Hogy imádok a pulóvered alá bújni.

GAIL Hogy lehet ilyesmit megérteni. (?) Legalább mondd meg az okát. Imádsz a pulóverem alá bújni, mert...

JUNIOR Mert miért. (?)

GAIL Nem tudom. Te mondd meg.

JUNIOR Nem tudom. Csak csinálom. Próbáld megérteni.

GAIL Hagyjuk abba. Inkább beszéljünk.

JUNIOR Még öt perc. *(Ismét bebújik a lány pulóvere alá.)*

GAIL Most ne.

JUNIOR *(tompá hang)*

GAIL Junior. Gyere ki onnan.

(Gail belemarkol a fiú hajába és megcsavarja. Junior felüvölt. Hirtelen felül. Csend. Gail felemeli a fűvön mellette heverő dzsekijét, felveszi és felhúzza a cipzárat.)

JUNIOR Feleségül jössz hozzám. (?)

GAIL Megint álmodoztál, mi. Összeházasodunk és mindig kettesben vagyunk. Huszonöt-harminc évig a fejed a pulóverem alatt. Talán még be is íratathatnánk a házassági fogadalom szövegébe. Mint feltételt.

JUNIOR Állandóan azt kérem, hogy gyere hozzám feleségül.

GAIL Így van, de csak most kezdem érteni, hogy miért. Eddig azt hittem, azért, mert félsz.

JUNIOR Félek? Mitől. (?)

GAIL Hogy soha senki se megy hozzád.

JUNIOR Soha senki mást nem is kérnék. Mit érdekel engem, hogy más nem tenné meg... vagy megtenné-e.

GAIL Mit?

JUNIOR Én mindig rólad álmodom. Te vagy az én üdvösségem.

GAIL Utálom, amikor ilyen hülyeségeket mondasz. Szerintem azt sem tudod, hogy mit jelent ez a szó.

JUNIOR Te vagy, aki megmentesz engem.

GAIL Mitől?

JUNIOR Az igazi sorsomtól.

GAIL Ami...

JUNIOR Egy nagy túró.

GAIL Siralmas. Utálom, amikor így beszélsz.

JUNIOR Egy nagy túró, ami eddig volt, és egy nagy túró, ami ezután lenne nélküled.

GAIL Hagyd ezt abba, jó. (?)

JUNIOR Te miért kedvelsz engem. (?)

GAIL Szeretlek, drágám.

JUNIOR Biztosan azért, mert én szeretlek.

GAIL Igen, biztosan. Te nagyon szeretsz engem. Az ilyen nagy szerelem csodálatos egy férfiban. És én csodállak, mert képes vagy rá.

JUNIOR Igen. Ezt egyszer már elmagyaráztad nekem. Érthető volt, és akkor fel is fogtam. Később aztán elmeséltem egy barátomnak, de ő csak nevetett. Jobban hangzik, amikor te mondd. Mondd.

GAIL Akik igazán szerelmesek, azok adnak egymásnak valamit. Te a teljes odaadásodat adod nekem. Már az első csóknál is így volt.

Átfogtál a karjaiddal, lehunyta a szemedet és csak tartottál. Nem volt a világ legklasszabb csókja, de azt mondtam magamban, itt van egy srác, aki tud arra figyelni, amit csinál... Érted?

JUNIOR Igen. Feleségül jössz hozzám. (?)

GAIL Majd ha lesz állásom.

JUNIOR Nekem van állásom.

GAIL Tudom, hogy neked van állásod. Nem felejtettem el. A kérdésedre az volt a válaszom, hogy majd ha lesz állásom.

JUNIOR Miért. (?)

GAIL Te is tudod, hogy miért. Na, miért. (?)

JUNIOR Hogy ne kelljen attól félned, hogy én mindent elszúrok.

GAIL Nem. Ó, istenem. Siralmas. Lehet, hogy mindent elszúrsz, de nem ez a lényeg. Csak azt akarom, hogy legyen valami mód arra, hogy a dolgokat irányítani tudjam. Hogy közben tudjam tartani a dolgokat, bármi is történik.

JUNIOR Hát ez a bármi is történik csak az lehet, hogy mindent elszúrok. Sokat gondolkodtam már rajta, de semmi más baj nem lehet.

GAIL Vannak a világon olyan dolgok is, amelyek nem tőled függenek. Tönkremehet a gyár. Kirúghatnak. S a többi. Arra kellett volna szavaznod, hogy a szakszervezet irányítsa azt a helyet.

JUNIOR Én azt akartam. De az egyetlen szervezet, amelybe beléphetnék, az a kommunisták kezében van.

GAIL Ki mondta. (?)

JUNIOR Nem tudom. Valaki ezt híresztelte.

GAIL Többet kellett volna megtudnod.

JUNIOR Miről? Arról, hogy ki híresztelte, vagy a kommunistákról?

GAIL Minkettőről.

JUNIOR Hogyan?

GAIL Például megkérdézhettél volna engem. Én megmondtam volna, hogy annak a végnek éppen egy kis vörös fenyegetés kellene.

JUNIOR Neked egyetemre kellene járnod, Gail. Olyan okos vagy, hogy bármi lehetne belőled.

GAIL Kösz. *(Feláll.)* Pont a te tanácsodra van szükségem.

JUNIOR Most miért rágtál be. (?)

GAIL Nekem te ne mondd meg, hogy mit kellene csinálnom. (?)

JUNIOR Ez nem parancs vagy afféle volt.

GAIL Figyelj ide. Ne szokjuk meg, hogy mindig arról beszélünk, hogy mit kellene csinálnunk. Hogy mit csinálhatnánk. Ostobaság így élni. Úgyhogy az ilyen gondolatokat máris irtsuk ki magunkból. Beszéljünk csak arról, hogy mit akarunk csinálni. Én egy elfogadható állást akarok szerezni. Pont.

JUNIOR Én meg meg akarok nőszülni.

GAIL Remek. Akkor már van is terveink. Egy cél, amit el akarunk érni.

(Junior is feláll. Átkarolja a lányt.)

JUNIOR Klasszul nézel ki. Amikor felálltál, elragadó volt a tested. Amikor beszéltél... úgy beszéltél, mint egy ügyvéd. Tökéletes vagy.

GAIL Te is.

(Megcsókolják egymást.)

JUNIOR Szükségem van a tanácsodra.

GAIL *(gyanakodva)* Igen?

JUNIOR Holnap meg kéne látogatnom apámat.

GAIL Igen.

JUNIOR A börtönben. Börtönben van.

GAIL Igen, tudom, Junior.

JUNIOR Szerinted elmenjek. (?)

GAIL Nem akarsz. (?)

JUNIOR Tudod, olyan idétlen. A legidétlenebb ember a világon. Még dísztárcsát se tud lopni. Rossz csekkeket ír és a rossz bankban akarja beváltani. Kisstílu bűnöző. Ez is elég baj. De ráadásul kurva rosszul csinálja.

GAIL Mit akarsz ezzel mondani?

JUNIOR Ő az én örökségem.

GAIL Tudod, Junior, hogy mit jelent ez a szó. (?)

JUNIOR Az örökség a sors másik vége.

GAIL Micsoda. (?)

JUNIOR Ha az ember az életben minden dolgot egy vonalzó mellé tenne... akkor az örökség van az egyik végén és a sors a másikon.

GAIL Aha, értem. És akkor?

JUNIOR Mi hasznom van abból, hogy látom. (?) Azon kívül, hogy ismét kapcsolatot teremtek.

GAIL Mármint a vonalzó két vége között. (?)

JUNIOR Igen, azt hiszem.

GAIL Talán csak sajnálsz őt. És ajándékot akarsz neki vinni.

JUNIOR El van keseredve. És mégis csak az apám. De félek tőle. Annyira idétlen, hogy az már ijesztő.

GAIL Miért nem találsz ki valamit, amit használhat a börtönben. (?) És azt vinnél neki. Jótékonyági akcióként.

JUNIOR Holnap hoznak ítéletet. A látogatásom után. Ezért hozták át a városi börtönbe... Tehát?

GAIL Tehát mi?

JUNIOR Azt hiszem, meg tudom saccolni. Legalább öt év. Vagyis olyasmit kellene vennem neki, ami tartós.

GAIL Tudom, hogy beszélni akarsz erről, tényleg beszélni... de nehéz,

igaz. (?) Állandóan ezt csináljuk, Junior. Beszélünk az apádról. Engem használsz fel arra, hogy megértsd, mit jelent a számodra. Jobb lenne, ha egyszer s mindenkorra tisztáznád a magad számára.

JUNIOR Nélküled?

GAIL Ma este. Még a látogatás előtt.

JUNIOR De nélküled.

GAIL Én hazamegyek.

JUNIOR És én mit csináljak?

GAIL Itt maradhatsz. Itt csend van, tudsz gondolkodni.

JUNIOR Igen. Talán. Akkor most elmész. (?)

GAIL *(megcsókolja a fiút)* Nyugi, drágám. Nem olyan nagy dolog. Túlságosan nagy ügyet csinálsz belőle. Próbáld meg csak annyit foglalkozni vele, amennyit megérdemel.

JUNIOR Ez jól hangzik.

GAIL *(elindul)* Majd hívj fel.

JUNIOR Vigyázz magadra. Igyekezz haza. Azon az oldalon menjél, ahol égnek a lámpák. Ne beszélj senkivel. *(Gail elmegy.)* Menj minél gyorsabban. Nem, inkább szaladj. Csodálatosan tudsz szaladni. Menj. Én majd figyellek! Senki sem követ. Szaladj.

JUNIOR leül. GAIL visszajön. Határozott tekintet.

GAIL Ide figyelj. Nyugodj meg. Minden nehézség nélkül haza tudok menni. Ezen a környéken nőtem fel, és addig is elboldogultam, amíg nem ismertelek téged. Most elmegyek. Nem szaladok, csak megyek. És nem lesz semmi bajom! Úgyhogy, nyugodj meg!

(Elmegy. Csend. Junior hátradől a környékére. William, a falnak támaszkodó csavargó, hirtelen felül.)

WILLIAM Mi... Mi ez a... Kérem, ne öljön meg. Kérem. Nem eszek

szemetet. Ne etesse meg velem. Döglött legyek vannak benne... Kérem. Mi... Hol. *(Körülnéz.)*

(Junior csodálkozva nézi. Hosszú csend.)

JUNIOR Rosszat álmodott?

WILLIAM Megint szemétevéos álmom volt. Mindig visszatér. Minden perce szörnyű... Hol van a barátnőd?

JUNIOR Elment.

WILLIAM Veszekedtetek?

JUNIOR Nem. Maga jól van?

WILLIAM Megnézem. *(Végigtapogatja a testét.)* Eddig rendbe'. Lássuk a lényegét. *(Benyúl a nadrágjába.)* Csontszáraz, ahogy mondani szokták. Minden rendbe'. Rád ismerek. Az egyik környékbeli srác vagy.

JUNIOR Maga meg az egyik környékbeli csavargó.

WILLIAM Ilyen kicsi korod óta ismerlek. Tíz-tizenkét éve. Bizony, sokat változtál azóta.

JUNIOR Maga viszont nem. Szerintem még most is ugyanaz a kabát van magán.

WILLIAM Sötétben suhanó hajók. Bizonyos értelemben azok vagyunk. Városi hajók. Bár én semmit se szállítok. Abszolút üres vagyok.

JUNIOR Hogy?

WILLIAM Mondom, évek óta tudunk egymás létezéséről, és soha nem vettük tudomásul... Sohasem beszélgettünk.

JUNIOR Anyám nem engedte, hogy csavargókkal beszélgessek.

WILLIAM Szegény asszony, azóta bizonyára megenyhült.

JUNIOR Meghalt.

WILLIAM Ó. Akkor mi az akadály. (?)

JUNIOR Nem... is tudom.

WILLIAM Odamehetek hozzád. (?)

JUNIOR Persze.

WILLIAM Vagy gyere te ide. Ahogy neked jobb.

JUNIOR A fűvön kényelmesebb.

WILLIAM Ahogy gondold. *(Nehezen áll fel.)* Én egyébként, azt tapasztaltam, hogy nappal jó a fű, de az esti pihenéshez jobb a beton. Ott nincs harmat, tudod. Nem lesz nedves. Utálom, ha vizes vagyok. Az én életformámban az a legrosszabb. Önkéntelen hólyagműködés. A lehető legrosszabb dolog a világon. *(JUNIOR mellé ül. Kezet nyújt.)* William.

JUNIOR Junior.

WILLIAM William... William.

JUNIOR Igen. Elsőre megértettem.

WILLIAM Nem azért ismételtetem, csak valamikor volt hozzá egy vezetéknev, és próbálom felidézni, hogy mi az.

JUNIOR Komolyan mondja?

WILLIAM Csak semmi sajnálat. Majd eszembe jut. Azt hiszem, K-val kezdődött. William K... K... Na mindegy, nem erőltetem. Nem akarok vérzést. *(Nyög, eldől.)* Úristen. Micsoda fájdalom. Biztos a lépem.

JUNIOR Figyeljen ide, az italbolt még nyitva van. Hozhatok magának egy üveg valamit. *(Felemeli Williamet.)*

WILLIAM Te jó ég, te azt hiszed, hogy alkoholista vagyok. Milyen hamar ítéleznek, Uram. Mi, a világ szelídjei, teljesen védtelenek vagyunk. Kiátkozott bennünket a társadalom.

JUNIOR Bocsásson meg. Azt hittem... szóval, láttam már, amikor meghúzta a laposüveget.

WILLIAM Ó. Szoktam inni. Sokat iszom. És gyakran. Csaknem egyfolytában. De tudom, és most relatív értelemben mondom, hogy mennyi az elég. Ezért őszintén és vicc nélkül mondom, hogy nem vagyok alkoholista. Csavargó, az

igen. A kettő között bonyolult különbség van. De rólam ennyi elég. Te miért nem mész a haverokkal szórakozni. (?) Nyomogatni a gombokat a játékautomatákon. Csapolt sört inni. Elvesztegetni a napokat. Meg még a hónapokat is, ahogy a legrosszabbak már megtették.

JUNIOR Gondolkodnom kell.

WILLIAM A barátnődről?

JUNIOR Ő is benne van.

WILLIAM Csinos lány. Nagyon hátrázott. Őt is figyeltem az évek során.

JUNIOR Igen?

WILLIAM Csak tisztos távolból. Semmi taperolás. Biz' isten. Soha hozzá se nyúltam. Persze a gondolataimért nem vállalok felelősséget, és azok elég gyalázatosak.

JUNIOR Maga kicsit fura alak.

WILLIAM De úriemberként cselekszem. Amikor egyáltalán tudok cselekedni. Mi a probléma. (?) Az akadály – az abszolút dolog, amivel küszködsz.

JUNIOR Semmi olyan, amit meg tudnék fogalmazni. Csak annyi, hogy hogyan kellene ellavírozni. Csinálni valamit. Fennmaradni.

WILLIAM A fennmaradás a kor igazi problémája. Én magam is naponta küzdök vele. Úgyhogy gyakran már azon gondolkodom, hogy egyszerűen feladom és hagyom magam a nyomor mélységeibe taszítani. Az abszolút mélybe. Elegem van már ebből a burzsoá létből.

JUNIOR Uram, én tudom, hogy mit jelent ez a szó, és ez nem illik magára.

WILLIAM Hadd hangsúlyozzam még egyszer a relativitás szabályait.

JUNIOR Micsodát?

WILLIAM Az én perspektívámból nézve még elég messze van az a

- mélység. Ahhoz képest egyértelműen középosztálybelinek érzem magam.
- JUNIOR De hát maga csavargó.
- WILLIAM Az igazság az, hogy csak színlelek. Igen, nekem bankszámlám van! Bármikor vehetek ki pénzt. Elmehetek egy szállodába, és felhozathatok egy bifszteket. Egész éjjel lubickolhatok a kádban. Konyakot ihatok. Remekül élhetek.
- JUNIOR Akkor miért nem él úgy! (?)
- WILLIAM Miért kellene úgy élnem! (?)
- JUNIOR Miért ne. Vagyis akkor miért nem. (?)
- WILLIAM Fantasztikus érzéked van a logikai vitához. Azt hiszem, először az első kérdésre válaszolok. Azért nem teszem meg azokat a dolgokat, mert nem az a sors rendeltetett nekem.
- JUNIOR Micsoda?
- WILLIAM Éppen beszélni akartam neked a „mélység hívásáról”. Messziről visszhangzó hangjáról. – Gyere le, William – mondja. – Tudjuk, hogy jönni akarsz.
- JUNIOR Azt mondta, a sors. Maga tud valamit a sorsról?
- WILLIAM Én vagyok a modern értelmezés feltalálója.
- JUNIOR Nekem van egy kis problémám a sorssal.
- WILLIAM Akkor nekünk többet kellene beszélgetnünk.
- JUNIOR Nem. Az rossz dolog. Nekem most mennem kell. *(Feláll. William visszahúzza.)*
- WILLIAM Ülj le. Amitől te félsz, az a sors mint az agy és a lélek fogalma. Én viszont tiszta közgazdaságról, politikáról, társadalmi mintákról beszélek. Egyszer majd elmondom neked az életem történetét, hogy megértsd.
- JUNIOR Az klassz lesz. Hamarosan sort kerítünk rá. *(Feláll.)*
- WILLIAM Miért nem lehet most. (?)
- JUNIOR Azt hiszem, most járok egyet. Járkálás közben jobban tudok gondolkodni.
- WILLIAM Én jól tudok beszélni, akár ülve, akár járkálás közben. Nem is kell figyelned. De most komolyan: zavarnálak. (?) Nagyon vágyom valakinek a társaságára.
- (Egymásra néznek. Csend.)*
- JUNIOR Rendbe' van. *(Felsegíti Williamet.)*
- WILLIAM Merre megyünk. (?)
- JUNIOR Csak sétálunk.
- (Elindulnak.)*
- WILLIAM Mindig nehéz elhagyni azt a helyet, amit szeretünk. Viszlát, fal. Viszlát, beton. Viszlát, fű. Hol is tartottunk. (?) Ja, igen. Az életemnél. Az én abszolút történetem...
- (Elmennek. A színpad elsötétül.)*

Második jelenet

A városi börtön beszélője. Egy asztal, két szék. Az egyikben Junior ül, a másikon az apja, Henry.

- HENRY Szóval, hallottad, mi történt Joe Meecherrel. (?) A mosodába' valaki megkéselte. Most kórházba' van. Nem tudják elállítani a vérzést. *(Megrázkódik.)* Meg fog halni. *(Csend.)* Téged nem nagyon izgat a dolog.
- JUNIOR Nem. Joe Meecher egy szar alak.
- HENRY Ő a keresztapád.
- JUNIOR A frászt.
- HENRY Anyád sose említette. (?) Joe tartott a keresztvíz alá. Ő a te is tenverte keresztapád.

JUNIOR Majd imádkozom érte, jó?

HENRY Te nem szoktál imádkozni.

Ezt nem veszem be. Csak mutass egy kis részvétet.

(Csend.)

JUNIOR Beszéltem az ügyvédeddel.

HENRY Hagyd békén az ügyvédemet.

Ha beszélsz vele, az gyakorlatilag konzultálásnak számít. És akkor száz dolcsit is hozzáírhat a számlámhoz.

JUNIOR Apa, neked államilag kirendelt ügyvéded van. Te nem fizetsz neki.

HENRY Te hülye. Hogyne fizetnék.

Amikor kiszabadulok. Letiltják a fizetésemből.

JUNIOR Ha kapsz állást.

HENRY Ez magától értetődik.

JUNIOR Ha kiszabadulsz.

HENRY Ez magától... mit beszélsz.

(?) Mi az, hogy ha kiszabadulok.

JUNIOR Az ügyvéded szerint te gyakorlatilag visszaeső bűnöző vagy.

HENRY Az ügyvédem nem is vesz engem emberszámba! Abból is látszott, ahogy a tárgyaláson piszkálta a fogát. Legszívesebben szájba vágtam volna, hogy az összes foga kihulljon.

JUNIOR Neki ehhez semmi köze. A bírótól függ.

HENRY Most már nyugtalan vagyok. Sikerült felidegesítened. Remélem, örülsz neki. Húsz évre hűvösre tettek.

JUNIOR Csak arra gondoltam, jobb, ha felkészülsz rá.

HENRY Csupa szív vagy. (Csend.) Igen, csupa szív vagy. Hallottad, amit mondtam. (?)

JUNIOR Igen. Ne haragudj. Figyelj csak. Talán a bíró megsajnál téged. Tulajdonképpen milyen messzire jutottál a büntény színvonalától. Ötven méterre?

HENRY Még mindig jársz azzal a lánnyal. (?) Grace-szel.

JUNIOR Gailnek hívják.

HENRY Csinos, mi. (?) Meg egészséges is, ugye. (?) Csak jártatom a számát.

JUNIOR Igen. Nézd csak, hoztam neked valamit. (Egy kis csomagot tesz az asztalra.)

HENRY Mi az. (?)

JUNIOR Egy toll.

HENRY Toll?! Parker golyóstoll? Mindig szerettem volna egyet.

JUNIOR Azt hiszem, olyat már nem gyártanak. Ez egy napelemes szkriptomatikus toll. Szinte magától mozog a papíron. És óra is van benne. Gondoltam, hasznát veszed.

HENRY Tévedtél. (Felveszi a dobozt.) De azért kösz. Majd később kibontom.

JUNIOR Van rá garancia. Betétet is lehet kapni hozzá. Jó kis toll.

HENRY Sokba került? (Junior megvonja a vállát.) Hogy megy a munka?

JUNIOR Jól.

HENRY Csomagszállító vagy, ugye?

JUNIOR Kisegítő.

HENRY Kis dolgok? Vagy nagy dolgok?

JUNIOR Egy papír-írószer vállalat. Kis dolgok. Többnyire küldöncöket használunk. Egy csomó cuccot kell vinni a repülőtérré. Határidőre. Ilyesmi.

HENRY Csak arra vigyázz, hogy ne csapjanak össze a hullámok a fejed fölött.

JUNIOR Vigyázni fogok.

HENRY Fölöttem összecsaptak. Egyszerűen összecsaptak. Mielőtt összecsaptak, nem követtem el bűncselekményeket.

JUNIOR Elég fiatal voltál, amikor összecsaptak azok a hullámok, nem?

HENRY Ezt hogy érted?

JUNIOR Tizenhét éves voltál, amikor először elfuseráltál egy betörést. Ki tudja, hány volt azelőtt.

HENRY Az volt az első. És mindjárt az elsőnél elkaptak. *(Nevet.)*

JUNIOR Igen. Én is így képzeltem. A fenébe is, apa, tudtad volna már akkor venni a lapot?

HENRY Milyen lapot. (?)

JUNIOR Hogy neked ez nem megy valami jól.

HENRY Fiatal voltam. Még az egész élet ott volt előttem. Az embernek számítania kell néhány kezdeti sikertelenségre. Ezt a tanácsot adom én is neked. Számíts néhány kezdeti sikertelenségre.

JUNIOR Nagyszerű tanács.

HENRY Figyelj csak. Nincs sok időnk. Beszélni akarok veled Ritchie bátyádról.

JUNIOR Őt is megkéselték. (?)

HENRY Nem. Ő kint van. Jó kapcsolatai vannak. Arról van szó, hogy fel fog keresni.

JUNIOR Miért. (?)

HENRY Néhány vállalkozásban egy kis segítségre van szüksége.

JUNIOR Szó se lehet róla.

HENRY Szüksége lenne arra, hogy a házban időnként bizonyos dolgokat tároljon.

JUNIOR A francba is, szó se lehet róla.

HENRY Majd fel fog hívni.

(Csend.)

JUNIOR Figyelj ide. Gondolkodtam magunkról. Rólad meg rólam. Szerintem be kéne fejezni a kapcsolatunkat.

HENRY Miket beszélsz, te idióta. (?) Én az apád vagyok, te meg a fiam. Ez nem kapcsolat. Ez a sors.

JUNIOR Mi?

HENRY Hát ... a sors.

JUNIOR *(feláll)* Azt sem tudod, mit jelent ez a szó!

HENRY Nyugodj meg. Ülj le. Ülj le!

JUNIOR *(leül)* Mennem kell. Elkések a munkából.

HENRY Segíteni fogsz Ritchie bátyád-nak. Ő a testvérem, és te tartozol nekem ennyivel.

JUNIOR Miért. (?)

HENRY Rendbe' van. Nem tartozol nekem. De ebből neked is jut egy kis pénz. Szükséged van mindenre. Amit csak meg tudsz szerezni. A jövőd még bizonytalan. Nem vagy berendezkedve. Nem kellett volna abbahagynod a tanulást. Ma már senki sem hagyja ott az iskolát tizenhat éves korában.

JUNIOR Most tizenkilenc éves vagyok. És jól megvagyok.

HENRY A jövőd meg egy nagy túró. Ne haragudj. De nagyon valószínű, hogy néhány éven belül te is bűnöző leszel.

JUNIOR Soha.

HENRY Én gondolkoztam ezen. A vérrünkben van.

JUNIOR Miket beszélsz. (?) Megőrültél, hogy ilyeneket mondasz. (?)

HENRY Mindig van egy pillanat, amikor becsületesnek kell lenni. Ha nem akarnál szembenézni az igazi sorsoddal, akkor maradnod kellett volna az iskolában.

JUNIOR *(feláll)* Már megint ez a szó. Halvány gőzöd sincs arról, hogy mit jelent, de állandóan ezt vágod a fejemhez. Valamit azonban ne felejts el. Egy oka van annak, hogy otthagytam az iskolát. Mégpedig az, hogy egy napsütéses napon ültem az angolórán, te úgy döntöttél, hogy kirabolod az utca másik oldalán lévő bankot. Mint mindig, akkor is csúnyán ráfáztál. Nekem, a barátaimnak és a tanáromnak végig kellett nézni az osztályterem

ablakából, hogy megbilincselnek és belöknek a járőrökcsiba. Szégyen. A szégyen miatt hagytam ott az iskolát. Nem pedig amiatt a kurva sors miatt.

HENRY Nem akarok beszélni az istenverte múlttól. (*Junior leül.*) Most figyelj ide, őszinte leszek. Tartozom Ritchie bátyádnak ezzel a szíves-séggel. Ha átverem, kinyírat valakivel. Itt bent is vannak haverjai. Beszélned kell vele, ha jelentkezik.

JUNIOR Nem tehetem.

HENRY Most mondtam el, hogy mi a helyzet, te hülye. Az életemről van szó.

JUNIOR Nem tehetem.

HENRY De meg fogod tenni.

JUNIOR Nem.

HENRY Azt mondtam, hogy meg fogod tenni. Mondd, hogy igen.

JUNIOR Nem.

(*Henry hirtelen megragadja Junior haját. Keményen odaveri a fiú fejét*

az asztalhoz. Junior nyög. Henry felemeli Junior fejét.)

HENRY Mondd, hogy igen.

JUNIOR Nem.

HENRY az asztalhoz veri JUNIOR fejét.

JUNIOR nyög. HENRY felemeli JUNIOR fejét.

HENRY Mondd, hogy igen.

JUNIOR Nem.

(*Henry gyors mozdulatokkal háromszor egymás után az asztalhoz veri Junior fejét. Junior leesik a székről és fogja a homlokát. Henry feláll. Ránéz Juniorra. Megrázza a fejét.*)

HENRY Őrség! (*Nézi JUNIOR-t. Pattint egyet az ujjával.*) Hé, kelj fel. Állj fel. Gyorsan kelj fel. Ül vissza a székre. Bajba akarsz keverni? Kelj fel. (*Junior feltápáskodik és leül.*) Jó fiú vagy ... Őrség!

A színpad elsötétül.

Szaffkó Péter fordítása

George F. Walker (1947) kanadai dráma- és forgatókönyvíró. Ő hazája egyik legtermékenyebb és egyben legismertebb drámaírója mind Kanadában, mind nemzetközi szinten.

Edoardo Sanguineti

Négy haiku

1.

hatvan Hold:
egy haiku szirmai
a szádban:

2.

kivilágított akvárium
békákat küld
a ciszternákba:

3.

újbor:
meleg habját
érezem a nyelveden:

4.

fehér lap
mint minilábnyomaid
a friss hóban:

Dupla haiku

épphogy leszopom
csöppnyi ajakad,
és elélvezlek

lankadt madragóra,
viagra nékem mézed,
rózsás-halovány:

Terebess Gábor fordításai

Edoardo Sanguineti (1930–2010. május 18.) az egyik legnagyobb olasz költő. Életében összesen hat haikut írt.

Nádasdi Éva
Variációk II.

Most este van.
 Ring az idő,
 csobog az élet.
 Vajon örülsz-e
 reggeli telefonjaimnak?
 Arany-szálak gombolyodnak
 a szeretet és a szerelem
 hullámozó patakjában.
 Ó, Ofélia, dolga volt Hamletnek...
 Nézd, én kivárom az én
 időmet, másként igazságtalan
 a lét, nem gondolok erre,
 a másik világ igazságot oszt majd.

Variációk III.

Jaj anya,
 képzelj engem dédmamaként...
 ott is ring az idő,
 csobog az élet-patak.
 A mi létünk oly szorosan
 együvé tartozó, hogy szinte
 nincs szó közöttünk. 90 év a tiéd,
 az enyém hússzal kevesebb,
 mégis én megértelek téged,
 és nem szólok vissza,
 bár a torkomig szalad
 az én igazságom, de lenyelem,
 meg ne sértsem a te igazságodat...
 Ha élek még 4-5 évet:
 dédnagymama lehetek.

Rokonaim közül ki hasonlít rám?

Varga Borbála

Szénhegy. Valaki jön.
Mit vársz?
Tüzet.
Az nem lesz, de adok egy fotelt. Így kényelmesebb.

★

Gyönyörűségem hazament.
Otthon vált
bíborba gyöngyházfehérbe
alvó testet
védtelent.

★

hecsedlibogyó
az ág hegyén őszbe néz
tőle elpirul

★

Köd szitál élém.
Szaladunk az erdei utaknak együtt.

★

Hé, Vasziljevszka, van tejed?
Most vettem!
Dobjál fel!
Kinek?
Nekem.
Ki vagy te?
Nem tudom.
Akkor feldobom.

★

tengerparton
Egy regényt akart írni, de nem tudta, hogy kezdje el.
Egy életen át tanulmányozta hozzá a neveket.

★

füvek
milyen hatalmas kegyelem
hogyan embernek születtem!

★

ujjad alatt, a gyűrűsujj alatt
felkeményítette a bőrt a gereblye
de karcsúbbá tette derekadat

★

tüske nő az erdőben
furulya az asztalon
a kutya kéri a húst
bátyám: csíráztatott zsiráf
a falak kicsíráznak
a falak rothadnak

Kirilla Teréz
A kék bánatfonat

Füst száll az égre:
vékony, szürke selyeming
a világ testén.
Arcomhoz emelt kezem
húzza-tépi szálait.

Takaróm alatt
velem alszik a bánat.
Kezed arcomon.
Égtem a fájdalomtól.
Tenyered tűpárna volt.

Az est pikkelyébe szúrsz.
Bíborszínű a folyó.
Ingem letépted.
A lelkem tűz. Ezernyi
fehér tükör közt lobog.

Szederszínű vér.
Rózsaszírom a vízben.
Emeld poharad!
Alkonyat többé nem lesz.
A hamuból ezüst hull.

Forró fényfoltok
vergődnek a falakon.
Egy láthatatlan,
gömbölyű amforában
habzik meztelenséged.

Gyűrűm eldobtam.
Tárva-nyitva a világ.
Fekete virág
a könny, kelyhében tűzi-
játékot szít a halál.

Szárnyam fennakadt
a tiltott fa gyümölcsén.
Vállam azóta
is sajog. Szépséged is
fáj, mint a kiűzetés.

Soha egyedül.
Szőlő gurul a gödör
alján. Úgy terült
el halotti ágyán, mint
feszés húr a hegedűn.

A felgöngyölt ég
árkán üszkös kardvirág.
Fekete viasz
csorog a fák sebeiből.
Krisztus Urunk vére az.

Kőlapok tánca.
Órjító hangfoszlányok.
Hol lüktet vérem?
Remegő ereimben
vagy átüt az ég burkán?

Kék kocka, rejts el!
Üregedben lobognék!
Kristály-arcod is
mosnám! Éleid közt
hét keringőt lejtenek!

A fehér bánatfonat

Szívem hevesen
ver. Őrült harang volna?
Nézd, a szárnyam lágy,
lehull, akár a függöny.
Nem vér, csend kering bennem.

Zöld, fanyar fürtök
a szőlőtőn. Fekete
hajamról csepeg
a veríték. Kelyhembe
sosem csorog már nektár?

Testem lázban ég.
A hajnal rózsás lángja,
akár egy vadat,
elűzte az éjt. Forró
sókristályt szór rám a szél.

Tengeri kagylót
tapasztottam fülemhez.
Tavasszal fecske
bukkan fel a vízből,
vagy a halál mered rám?

Fehér sírkövön
napégette nárciszok.
Reggel bánatom
a tengerbe hullattam,
korallá lett a mélyén.

Legyezők tánca.
A feledés ereje
áttetsző kristályt
csiszolt lelkemből. Késsel
hasított lepedőt rá!

Bennem fészket vert
a bánat. Szent olajat
sajtolok fészek-
fürtjeiből: tetején
úszik az ég kanóca.

A kupola zöld
tóként csillog, a kereszt
habos rézgirland.
A borban Isten lebeg,
sorsa szakadt csipkerajt.

A magány nem éj,
hanem fekete kaktusz,
s nem a hold-krátert,
szívemet szúrta át tűje.
Angyal, vidd magnóliád!

A tengermélybe
lépcső vezet. Moszatok
füzére leng-dől,
mint hervadt borostyán-híd.
Szirének, az örök szót!

Dal, te konok gömb,
mozdulatlan mértanod
kristály-szavára
táncot lejt a végtelen.
A homály extázisa!

Szigeti Jenő

Üdvözlőlapok Bibionéből

1.

Az öreg fenyők ölébe bújt
a péntek esti csend.
Elfáradtak a harsogó kabócák,
s fájni kezdett a dobhártyánkra
simuló konok némaság.
Lassan, a szelíd hangú alkony
rezgő fényű ölében,
Isten is szóhoz jutott bennünk.

2.

Régen néztem a tükörbe,
belül is ritkán láttam magamat.
Ahogy romlik a szemem
a múlt idővel, a másikban
láttni kezdem
a másik önmagam.

3.

A napolaj illata úszik
a sós tengeri szélben,
mint a biztos röptű sirály.
Karak, háta, lábak, fenekék
– barnuló mai napimádók –
hevernek szerteszét a homokon.
Balkán visongó nyelvzavara
reszeli porrá a csöndet.
Csak az ember, az ember
néma, halott.
Elfedi a napolajszagú
tömegmagány.
S úgy élünk itt,
mint akiket Krisztus is
magára hagyott.

4.

A szieszta csendje zuhant a partra.
Egyedül maradtam a homokon heverve.
Hunyt szemű félálomban
rád gondoltam, bocsánatodért epedve.
Eszembe jutottak köznapi bűneim:

leevett és tintafoltos ingeim, nyakkendőim sora,
munkába tékozolt éveim, s a múltba fulladt,
semmivé hervadt, kihunyt pillanataim,
melyekben elillant álomként az életem.

5.

Igazán vak az, ki belülről nem lát.
Fehér botja az ostoba gyanú.
Lehet száz vagy ezer tanú:
bízni a másokban csak az tud, ki belülről lát.

6.

A vers csak rólam szól,
mert a tenger zöldje megénekelhetetlen.
A parti homokot ki lehet mérni,
de a lét marad érthetetlen.
A gondolatok bennünk
nyugovóra térnek,
és marad a tenger,
az ég,
a homok.

7.

Elszállt a nyár, s mi sem vagyunk már,
csak emlékeink lebegnek a kék Adria felett,
mint forró nyári nap nyomán
a csalfa délibáb.
Elszálltak a napok
s homok szívta fel a gondolatot.
A leander az esti szélben
a kerítésen át, illatot integet.

Hegedűs János
 Vers Áginak

(Zsujta és a többi...)

(1.)

Orrlyukamon jön vissza a pálinka,
 végig mar, hányást provokál.
 Boldogan botladozom a gazban,
 abban az elvadult barackosban,
 ahol valamit végleg otthagytam,
 valami meg folyton visszajár.

(2.)

Sunyin osonnak a napok: négy, nyolc vagy tizennyolc napja nem láttalak,
 és te mindig megtalálsz: konyhában, utcán, beszélsz hozzám,
 kis világomban, nézd, ülj ide tévedéseim mellé.

Mióta megismertelek, nem dörgölődzöm Fortuna szeszélyes öléhez,
 nem játszom el a pénzem, igaz, keveset eszek, sokat iszom,
 az én időm sáros kis utcákon ballag, és néha nadrágomba törli bakancsát.

(3.)

Ez az év is kidöglik alólam, akár egy ló,
 mely félúton hagy a szarban.
 Nem tudok rólad.

(4.)

Mint valami elhányt tárgy,
 ez a nap is megadja magát.
 Nincs mit bánnom – kifordul a szemét közül – eggyel kevesebb,
 s több, ami elmaradt.
 Egy vert sereg hagyatéka.

Parancs nélkül,
 kinek van jelenteni valónk, hogy vagyunk?
 Magányos posztunk nem öröklődik,
 s a barlangrajz, mit hagyunk,
 megfajtotlan omlik alá.

Szöveg – dráma – lidérc

(Tompá Gábor)

*„Elkeserítelek, színész barátom:
a deszka reccsen és nem rólad szól az este.
Nincsen végállomás az Araráton,
annak, ki életét és nem Istent kereste.”
(Noé színháza)*

Létrehozni egy szöveg koreográfiáját, teret, amelyben lehetőségessé válik a szöveg, talán hasonlít a valódi színjátékhoz, a jelenre hozott szöveghez, a *jelenet*-hez („a színház az aktualitásból él”), ahol megtörténik az *igazság* – jelentsen egyelőre bármi olyat ez a szó, ami *valóban* megtörténik. A szöveget színpadként érteni azonban nehézségeket rejt, hiszen, ahogy Tompa Gábor vallja, a színpadon jelen lévő színész eszköze, mégpedig törékeny eszköze a művészetben megtörténő valóságnak vagy valóságos megtörténésnek, ami azt is jelenti, hogy nem feltétlenül, vagy egyáltalán nem rendelkezik az alkotó szuverenitásával. A szöveghez viszonyítva tehát: a színház valóságával elsősorban nem a nyelv, hanem a színész testének médiumán keresztül találkozunk. Ami a szövegben a nyelv, az a színházban a színpad, a tér, a mozgás, a tárgy és a test. A színész egyúttal zenész, pontosabban hangszer, s e dramaturgia szerint ennek a parancsoknak engedelmeskedik: *úgy énekelj, mintha te magad lennél a hangszer.*

A jelenet azonban mindig egyszeri és megismételhetetlen (hiszen az aktualitásból él), sem az előadás kontextusa, sem maga az előadás ugyanúgy többé soha nem rekonstruálható, örökre elveszett. A színész (azaz az ember), úgy tűnik, sokkal törékenyebb hangszer, kevésbé időtálló anyag, médium, mint a nyelv. E törékeny művészet, a jelen vagy a jelenet művészetének létrehozója, megálmodója nem a színész (noha neki is megvan/meg lehet a saját álma saját magáról), hanem a rendező: az ő szava, ígéje lesz testté a színpadon: „a dráma a rendezés folyamatában feltöltődik: ‘az ige testté lesz’” – mondja Tompa Gábor. Mely megtestesülés – ezt mindig tartjuk szem előtt – törékeny, mint minden test, mint a megváltás akrobatikája maga. A színészi mutatvány egy *atleta christi*, egy isteni kötéltráncos mutatványa.

*

Az előadás vagy egy jelenet aktualitását jól szemlélteti egy eset, amelyet Tompa Gábor 2004-ben kiadott interjúkötetében mesél el Slawomir Mrożek *Tangójának* rendezése kapcsán. A beszélgetés 2000-ben zajlik, éppen amikor Romániában az országgyűlési választásokon a szélsőjobboldali Nagy Románia Párt, élén Corneliu Vadim Tudorral – nemcsak a magyar kisebbség számára – katasztrófát sejtető támogatással kerül a parlamentbe. A választások estéjén kiszivárogtatott eredmények hatására a kolozsvári kocsimákban állítólag ilyesmit suttoztak egymás fülébe a magyar értelmiségiek: „Mindenki

menjen szavazni, egyébként katasztrófa lesz.” Vadim Tudor programjában egyéb finomságok mellett a magyar kisebbség kitelepítése, illetve saját demokrata nemzetársainak felkoncolása szerepelt. Tompa Gábor ezekről az eseményekről elmélkedve idézi fel diploma-rendezését a nyolcvanas évek elején, a *Tangót*, amelynek első romániai bemutatója egyébként egybeesett az októberi forradalom ötvenéves évfordulójával: „akkor megértettem Mrožeknek azt a mondatát, amikor Eugéniusz, aki hatalmának birtokában falhoz állítja családjának többi tagjait, azt mondja: 'Vége a tréfának. Már ötven éve csak tréfáltok.'”

Az elbeszélésből látható, hogy hányféle idősíki tapasztalata sűrűsödhet egy jelenetben, s ez a megörökíthetetlen, ha tetszik történetietlen pillanat miként segít hozzá, ha nem is a történelem, hanem saját, történelemben való létünk megértéséhez. Az ünnep, az évforduló (az „éppen ötven éve történt” dramaturgiája most, 2007 szeptemberében, Budapesten számunkra is ismerősnek tűnhet) mint egyfajta intézményes szellemidézés, a kísértet (újra) megjelenése, mely kísértet kísértetként mégis először jelenik meg – hogy ne mulasszuk el itt Jacques Derrida *Marx kísértetei* című könyvére való utalást sem –, magával a színházi jelenettel egyenlő. A(z ötven éve) nem jelen lévő jelenése, amikor a Király (vagy az Apa) visszatér, hogy parancsoljon Hamletnek, aki (ennek következtében?) kizökkenetnek érzékeli az időt; vagy az idő kizökkenése, mert ünnep van s az ünnepi szellemidézés kiváltotta, épp csak pillanatnyi katasztrófa: valahogy így érthetjük a *színház törékeny aktualitását*.

Mrožek *Tangójának* szereplői maguk is élő kísértetek, szellem voltuk színpadi reprezentációi, emellett fontos felfigyelnünk arra a konfliktusra, amely a három generáció különféle világakarásait színre vivő szereplők közötti relációkat generációk közötti küzdelemként, egyben tehát az időben az idővel folytatott küzdelemként teszi értelmezhetővé. Eugéniusz bácsi, a nagypapa generációja, a régi, kiszámítható és konvencionális normák révén kényelmesen berendezett polgári világrend, egyfajta bugyuta konzervativizmus megtestesítője; Stomil, a középső generáció, a polgári világ konvencionális ellen lázad, individualista és liberális, a haladás híve, önmagát megvalósítani kívánó, de szintén bugyuta és dilettáns művész. Végül Artur, a legfiatalabb generáció, akinek nincsenek normái, de mivel apja már elvégezte a lázadás „munkáját” és lerombolta a normákat, már lázadó sem lehet. Az első felvonás második felében nyíltan fölvetődik a generációk közötti küzdelem kérdése, ugyanakkor a magyar fordítás lehetőséget kínál Artur dilemmáját a Hamletével egybeolvasni. Amikor Artur elmondja, hogy rendet és elveket szeretne a világban, Eleonorától a következő replikát kapja: „Én is csodálom, hogy miért épp te, a legfiatalabb, kívánsz mindenáron elveket. Mindig épp *fordítva* volt.” Arturra tehát nem érvényes az a szabály, hogy a fiatalok lázadnak, a világ fordítva működik, az idő a visszájára fordul. Ő ugyanis úgy látja: „Már a nagymama is abban a világban öregedett meg, amely *kizökken*t a normájából.” „The time is out of joint” („Kizökken az idő”¹) – kiált föl Hamlet éppen az eskü pillanatában, amikor vállalva küldetését, társaival megesküsznek a kísértet megbosszulására.

¹ Arany János fordítása

Mi az ünnep? Mit jelent (!) a jelenet kitüntetett pillanata? Hogyan? A jelentés a jelen jelenete vagy jelenléte? A jelentés, ami időhöz kötött, pusztán egy kísértet? *Jelentés, jelenet, jelen, jel* – mi közülük van magukhoz és egymáshoz ezeknek a jelenéseknek? A jelentés a jel jelenése a jelenben, vagyis a jelentés csak most van, most, amikor írok? Mi az, ami előhív(hat) egy kísértetet a történelemben ugyanúgy, mint a színpadon, a jelenben? Kísértetek laknak a történelemben is? Most, amikor ezt a témát választottuk (Tompá Gábor, Tompa László unokája, a kolozsvári Magyar Színház igazgatója, rendező, költő) pusztán azzal a célkitűzéssel, hogy metszéspontokat (színház és szöveg), törésvonalakat (kizökkent idő), távolságokat (Budapest és Kolozsvár, vagy Kolozsvár és Budapest), elválasztottságot tegyünk nyilvánvalóvá, improvizáljunk, a pusztán utólagosság jutott osztályrészünkül. Mivel nem láttunk egyetlen jelenetet sem, pusztán rendezői jegyzeteket, színházzal kapcsolatos gondolatokat, interjúkat és verseket. Ma: nincs előadás. Improvizálunk. Egy heterogén (szöveg)jelenetet.

Milyen ez a jelenet? Álljon itt egy talán éppen ide illő idézet: „A középkori japán költészetben mindig nagyon tetszik nekem, hogy elvből lemond a kép végső jelentésének még sejtetéséről is, amelyet, mint valami szőrejtvényt, csak a legvégén lehet megfejteni. Ezek a versek semmit sem jelölnek önmagukon kívül...” De, s talán éppen ezt üzeni nekünk egy kolozsvári rendező, ebben az idézetben egy olyan kijelentés van elrejtve, ami mellett nem lehet elmenni. A kijelentés olyasmit jelent ki, amit máshol ugyanő a művészet etikai dimenziójának nevez, ami a jelet és a jelentést, pontosabban a jelenést és a mindenkori jelent, azaz a valóságot, nem kölcsönös egymásrautaltságukban engedi érteni, mint ahogyan első olvasásra tűnhet. A kép végső jelentése nem azért hiányzik, mert nincsen jelentés, hanem mert jelentése végtelen. Azért mond le „elvből”(!) a jelentésről, hogy annál többet mondhasson, s eközben egyáltalán nem szűnik meg a művészi kép és a valóság – ahogyan ő fogalmaz: az élet – közötti jelölői viszony. A kép nem zárul magába azzal, hogy kizárja önnön megfejtését, hanem megnyílik, kitárja magát, és messze fölé emelkedik annak, hogy pusztán öncélúságát jelentse be.

Mármost, hol található ebben az emelkedésben, ebben az „elvből” kijelentett kijelentésben az etikai dimenzió? Éppen abban, hogy mindezt „elvből”, akarva, a végtelent, a jelölés végtelenségét akarva, a valóság – azaz az élet – nevében teszi. Egy további idézet talán jobban megvilágítja mindezt: „...nem szabad elfelejteni, hogy a művészi képnek elsősorban nem asszociációkat kell kiváltania, hanem az igazságra kell emlékeztetnie a nézőt.”

Már a kijelentés intonációja is parancsolóan etikai, de ennél is fontosabb az a látszólagos paradoxon, amit a következőképpen foglalhatunk össze: *egy kép, amely nem jelent önmagán kívül semmit, az igazságot jelenti.* Van valami platóni és egyben kísérteties abban, ahogyan Tompa Gábor fogalmaz: „az igazságra kell emlékeztetnie”. Mit jelent itt a *kell* kényszere? Olyasmit, amit csak az *emlékeztetés*, vagyis az *örökség* parancsa felől érthetünk meg. Ha azt mondanánk, hogy a kép az igazságot *jelenti*, valóban semmit sem mondanánk. De azzal együtt, hogy *emlékeztetnie* kell az igazságra, azt is mondjuk:

egy emlékkép előtűnik, hogy emlékeztessen az igazságra, vagy – és itt ismét Derrida Hamlet-értelmezésénél tartunk, ahol a kísértet, mint a visszatérő múlt, örökség, a történelem képe, Hamletet emlékezteti egy – küldetésre („Kizökönt az idő; – ó, kárhozat! / *Hogy én születtem helyre tolni azt.*”). Az etikai parancsolat tehát mindig a múltból érkezik a jelenbe, miközben egy kép vagy jelenet formáját ölti magára.

Értjük tehát vagy érteni véljük a parancsolat irányát: a múltból tart a jelenbe. De mi maga az üzenet? Mit üzen a kísértet vagy a kísértet jelenése maga? Mit üzenhet a múlt? És mi ez a platóni hangvétel? Hogyan? Platón kísértete szól Tompa Gáborral 1984-ben (micsoda utópisztikus dátum, egy múlt utópiája?!)? Miről beszél? Természetesen az igazságról, erről a számunkra enyhén szólva is gyanús valamiről.

Itt az ideje, hogy az igazságról beszéljünk!? A leggyanúsabb ebben a felszólításban éppen az igazság. De gyanús az ige többes száma is. Kihez intézzük ezt a felszólítást? Ki ez a „mi”? Kinek van joga felszólítani másokat az igazságról szóló beszédre? Ki ismer magára ma bármilyen „mi”-ben? Bármilyen „mi” eleve két részből áll: én és a többiek, eleve osztódunk, eleve pártosak vagyunk. Nem beszélhetünk az igazságról, csak beszélhetek az igazságról? És ha van „mi”, lennie kell „ti”-nek is: *mi*, akik az igazságról beszélünk, szemben *veletek*, akik hazudtok, vagy legalábbis nem az igazságról beszéltek. És ha nincs „mi”, akkor *mi* van? Az igazságról szóló beszéd előbb vagy utóbb politikai beszéllé válik – vagyis még inkább gyanússá.

Az etikai parancsolat, érkezzon a múltból vagy máshonnan, etikai mivoltában feltételezi az igazságot. A parancsolat parancsolat jellege pedig feltételezi, hogy amire kényszerít minket, megkérdőjelezhetetlen. A parancsolat követésre szólít fel, nem pusztán cselekvésre, hanem egy bizonyos módon való cselekvésre: a helyes cselekvésre. A cselekvés pedig feltétlenül a jövőre irányul, valami olyasminnek a létrehozására, ami még nincs, vagy valaminek (az időnek) a helyre tolására, mert kizökönt; korrekcióra ott, ahol valami elromlott. A jövő felé taszít minket ez a parancsolat, mely a múltból érkezett és egy művészi kép formájában jelent meg. Ha azonban a jelen korrekcióra szorul, akkor cselekvésen a jelen (legalábbis részleges) megtagadását és a jövőnek valamilyen másik elv mentén való akarását kell értenünk. A parancsolat így valamiképpen forradalomra, forradalmi cselekvésre szólít fel. Itt az ideje, hogy egy szöveg igazságáról beszéljünk, melynek címe *A remény imperatívusza*.

Régi szöveg ez is, 1988-ban írta Tompa Gábor, érzékelve azt az apokaliptikus hangnemet, amelyen a művészet az ezredvégen kezdett el önmagáról beszélni: „A ’világvége’ divatjában mindig az adott kultúra önmagára kiszabott halálos ítélete fejeződik ki. Szorongás és bűnélvézet jellemzi, mint társait, a sci-fit, a horrort, a zombie-t, a new wawe misztikus pornográfiáját és megannyi más, mai spiritualista divatot. A tömegkultúra satanikus divatpózái mégsem a felismerést, hanem a vereséget erőszakolják: sematizálják a bűntudatot, megszoktatják velünk a szokhatatlant.” Nem is az lesz itt számunkra a fontos, hogy elviekben egyetértünk vagy ellentmondjunk ennek a kijelentés-sornak, hiszen mindebben a szerző részéről sincsen elvi állásfoglalás. Jellegzetesen a jelenségek (a satanikus divat, a zombie, a horror, a pornográfia) jelentését kutatja, és, ami még meglepőbb, arra szólít föl egy a címbe foglalt parancsolat formájában,

hogy a reménytelenből merítsünk reményt. A remény imperatívusza – minde-
nekelőtt ez egy jó cím, hatásos cím, arra szólít föl, hogy el *kell* olvasnunk, amit
e cím alá foglalt a szerző, illetve hogy – reménykednünk *kell*. A *remény impe-
ratívusza*: kétszeres felszólítás, tautológia, hiszen mi más a remény, ha nem a
jövőben való reménykedés, egy jövő akarása (még inkább a jövő akarása), és
mi más a parancsolat, mint egy múltból érkező felszólítás, ami a jelenbe kódolt
jövő (a bukás, a vereség, a büntudat) megváltoztatására irányul. A reményre
vonatkozó parancs (*Reménykedjete!*) itt is, mint Tompa Gábornál oly sokszor,
egy bizonyos evangélikus szólam hatását kelti, színházias, patetikus hangnem,
ahogyan egy igazságról *kell* beszélni.

Mit akarhat, ha akarhat, üzeni egy mai kolozsvári rendező húsz évvel ez-
előtti írása? Pusztán egy múltbeli akarás, egy múltbeli színház, egy múlt jelene
(a nyolcvanas, kilencvenes évek kolozsvári, marosvásárhelyi, sepsiszentgyör-
gyi, tompagábori színházai), vagy, mint minden múlt és emlékezés, magában
foglal egy parancsolatot is? Mire vonatkozik ez a parancsolat, abban a formá-
jában, ahogyan mi olvasunk egy parancsolatot? A színházra, a történelemre,
a művészetre, az igazságra? És egyáltalán, végre mi az igazság? Hogyan segít
hozza e két kiemelt parancsolat: a *művészi kép igazsága* és a *remény impera-
tívusza* az igazság megértéséhez? Jön-e valamilyen üzenet bármilyen határon
túlról és a múltból, akkor is, ha véletlenszerű a téma (nem hiszünk a véletle-
nekben), az, hogy ma és itt éppen Tompa Gáborról akartunk beszélni, akkor
is, ha mindennél inkább fennáll e szöveg aktualitásának törekenysége? És itt
kénytelenek vagyunk számba venni, hogy amit akkor mondott, talán ma már
nem érvényes: „Ma elsősorban a *kezd*t, a nem *számítható* kezdet kultúrájára
lenne szükség...”, hiszen ez 1988-ban hangzott el. Megtörtént-e azóta a „nem
számítható”, az új, amire a remény imperatívusza vonatkozott? Vannak-e új s
új kísérteteink?

*

A '89-es forradalom Erdélyben nem feltétlenül a művészi kép forradalma volt,
mégis több erdélyi költőt készítetett arra, hogy művészi tevékenysége mellett,
vagy annak rovására a politika vagy a közélet színterein próbáljon szerencsét.
Többféle „remény”, amit itt nem célunk vizsgálni, készíthette erre a döntés-
re Markó Bélát, Szócs Gézát vagy másokat, azonban a lírai beszéd „mi”-je, a
költőszerep lappangó vagy nyílt szakrális, közösségi, kódolt ellenzéki funkciója,
úgy tűnik, megszűnt vagy arányai radikálisan megváltoztak. Talán mondhatjuk,
hogy ma ugyanez mintegy negatívan van jelen, az ilyen jellegű szerepvállalás
ironizálásaként, a küldetésszerűség komikussá tételében. Mindez, valószínű-
leg, nemcsak egy a „költő-papokat” érintő változás, hanem magát a közössi-
get, a közösségi identitást is radikálisan átformáló társadalmi átalakulástól, a
mediatizált társadalom és az új politikai és karrier-esélyek megjelenésétől is
függött. A közösségről való beszéd, a képviseleti beszédmód jogát az iroda-
lomtól a politikai képviselet, egy politikai párt vette át.

A szekuritáté (Securitate) kísértetei után azonban új, másféle fantomok
ütötték föl a fejüket, s ezek a kísértetek, a történelmi emlékezetből szándéko-
san vagy önszántukból előtűnő elődök, apák, ősök, lidércek sokkal kevésbé
rendelkeztek olyan, jövőre irányuló etikai parancsolattal, mint a dán királyfi ap-

jának kísértete. Kovács András Ferenc írja Tompa Gábor *Lidércbánya* (igen, itt már néven nevezi a kísértetet) című kötetének fülszövegében:

„Mert fellelősök görbe csontja már por,
S még áskálódnak zordon bányarémekek,
Hogy költők szája hordjon kányaprémet,
Ha Helsing-örként jelszót ont magából!”
(*Félbalkezes szonett*)

Ez a kötet, ahogyan a cím is utal rá, nyíltan számba vesz néhány kísértetet, amelyek kereskedelmi árucikké váltak Erdélyben. A múltbeli kísértetek mediális rajzásáról van szó (hiszen a kísértet ugyanúgy nem jelenvalóként van jelen, mint a tévé képernyőjén látható, virtuális vagy digitális kép), az Erdély iránti, mint a múlt iránti nosztalgiáról, a hamis idillről, a nosztalgiaturizmusról és az ezek következtében kiépülni látszó kultúrhaszugságról, illetve – ahogyan Tompa Gábor fogalmaz – a „vidékiesség” és „nyájszellem” kísértő veszélyéről. A koncepció, amit ebben a kötetben Tompa Gábor fölrajzol a kísértetekről, alapjaiban érinti mindazt, amit eddig Hamletről, a múlt üzenetéről, etikáról igyekeztünk megfogalmazni. Az új kísértet-koncepció alá nemcsak a *Lidércbánya*-ciklust, hanem a szinte tíz évvel korábban megjelent, Kovács András Ferencsel közösen írt négykezes-kötetet is besorolhatjuk (*Depressio Transylvaniae*), mégpedig az „ellenállás a kísértetnek” címszó alá.

Az intuíció, hogy az Erdélyi Szellem (a 'szellem' szónak mind 'szellemisség', mind 'kísértet' jelentésében) eleve egy üzenetet tartogat, hogy maga a föld, maga a hely, sőt maga a név (Erdély) mágikus erővel bír, a magyarországi szellemisséget, pontosabban egy bizonyos magyarországi szellemisséget is megbűvölt. Érdekes fordulat (kizökent idő): nem a múlt jön a jelenbe, hanem a jelen tart(ana) a múltba, ami arra utal, hogy a jelen a múltnak egy másik jövőt (jelen jelent) akarna, ami viszont arra, hogy a jelen nem kap semmi olyan üzenetet a múlttól, ami a jövő fele tolná. Zavaros képlet. De egy olyan képre vagy jelenetre utal, amelyben Hamlet nem az Apa szellemét, hanem Yorick koponyáját, egy nem élő *szellem* szellemét bűvöli, tőle várva üzenetet. Egy jelzővel toldva meg Tompa Gábor szellemes szóalkotását: a bűntudatba süppedt zombie, a nekrofil temetői „mélymagyar” álmodozása képezi a jelenet tárgyát. Ideje idézni:

„Egy holdvilágos decemberben,
amikor befagy minden álom,
lidércet bányásztunk a kertben,
hogy álmodozunk mindenáron.

(...)

de álomtalan éjszakáink
magyar statisztikáinkra törnek,
s hogy ne küldjük Ábelre Káint,
hódolnánk álmosabb elődnek...”
(*Lidércbánya a kertben*)

Honnan e rengeteg kísértet? És melyik közülük az igazi? Ahogyan Tompa Gábor fogalmaz 2004-ben: melyik „az igazi erdélyi szellemiség”? Hogyan lehet egy kísértet valóságára fényt deríteni?

Ha e szövegszínház jellegzetes közlésmódja a kérdés volt, ez az utolsó kérdés a jelen jelenetére vonatkozik, a jelen színházára, a jelen kísérteteire, az erdélyi szellem és kísértet, vagy átfogóbban, a magyar szellem és kísértet létmódjára és parancsolatára. Válasz, vagy inkább csak válaszút gyanánt két lehetséges útvonal felvillantására vállalkozunk.

Az egyik a turista-szellem, a visszatérés, vagyis az ismétlés neurózisára utalna, amelyet Freud a halálöszttönnel és a kísértetiessel köt össze nevezetes *Homokember*-elemzésében. A halálöszttön, amely bizonyos helyekhez, legyenek akár lelkiek, mint a „haza ténye”, vagy topográfiaiak, mint amilyen a „vadregényes” földrajzi adottságokból előhívható erdélyi szellem vagy kísértet egzotikum, s az egzotikum iránti vágyhoz járuló *gyarmatosító szellem* (ők is *mi* vagyunk, következésképp *ők* is a *mieink*), úgy tűnik, még mindig az 1988-as Tompa Gábori-i parancsolat érvényét erősíti. A bűntudat, a zombie és a misztikus pornográfia (pl. a „szerezzünk *egyszerű* (!) erdélyi barátnőt” mint jellemző turistanosztalgia) jelenléte, a halálöszttön, olyan „felelősségre” (Tompa Gábor) szólít föl (kit is?), ami a „kezdetnek” mint nem „számítható kezdetnek” a parancsolatával közelít az nyolcvanas évek rendezői jegyzeteinek, esszéinek kísérteteként a jelen felé, felénk.

A másik útvonal egy olyan kérdésre adott válaszok lehetőségét vizsgálná, amely kérdés egyszerre nyelvi-retorikai („költői kérdés?”), egyszerre hermeneutikai, és egyszerre horzsolja a létező és lehetséges politikai nyelvek alakzatait. A kérdés már egyszer szerepelt ebben a szövegben, de érdemes újból, új kérdésekkel tetézve megismételni. Létezhet-e olyan nyelvi alakzat, trópus, szókép, amely a „kik azok a mi?” kérdését úgy tudná alkalmazni, hogy a létező magyar nyelveket (minden egyes magyar nyelvet, hiszen nagyon sok van) elvonja a politikai alakzatok megosztó, elkülönítő és megbélyegző hatalma alól ugyanúgy, mint az erőszakos egységesítés hazug gyarmatosító szelleme és diktatúrája alól? Egyáltalán, szükséges-e ilyen alakzat? Létezik-e ez a kérdés, amely a „részek” és az egész viszonyaira vonatkozik? Nem eleve elhibázott kísérlet-e a magyar nyelvek kísérteteinek parancsolataira várni és hallgatni? Vagy csak a kísérteteknek, a kísértetek tele-mediatisztikus rajzásának való ellenállás lenne a jelen(et) törékeny aktualitása? Létezik-e a remény, vagy legalább a remény reménye, a jövő akarása és imperatívusza? Ez az alakzat a magyar nyelv nem tudásának regiszterében lelhető-e csak föl, ahogy Tompa Gábor sugallja, amikor arról beszél, hogy a magyar nyelv megóvása mellett azért fölösleges agítani, mert egyszerre ivódott belénk végérvényesen és elpusztíthatatlanul, és egyszerre megtanulhatatlan: „...a nyelv esetében a mindent tudás, amit sosem érsz el, és a semmit tudás egyenlőek.”

Aligha tagadható, hogy a fentiekhez hasonló, jövőre vonatkozó kérdések mindig a végre vonatkozó kérdések is egyben. De a végről szóló beszéd, örök közhely, mindig is a kezdetről szóló beszéd. Befejezésül, a számtalan magyar nyelv közül, e szöveg(színház) véletlenszerű koreográfiáját és az improvizációt most már végtelennek és lezáratlannak meghagyva, erre a paradoxonra idézzük föl a sok közül az egyik első magyar nyelv példáját, a *Halotti Beszédét*. Ez a

szöveg elsőként, vagyis abban a mivoltában, hogy először beszél, hogy egyike az első magyar nyelveknek, először is és mindenekelőtt egy halottról beszél, egy halott kísértet nevében kíván hozzánk szólni.

Borbély András

Felhasznált irodalom:

Ichim, Florica, Tompa Gábor, *Beszélgetések hat felvonásban*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004, ford: Váli Éva

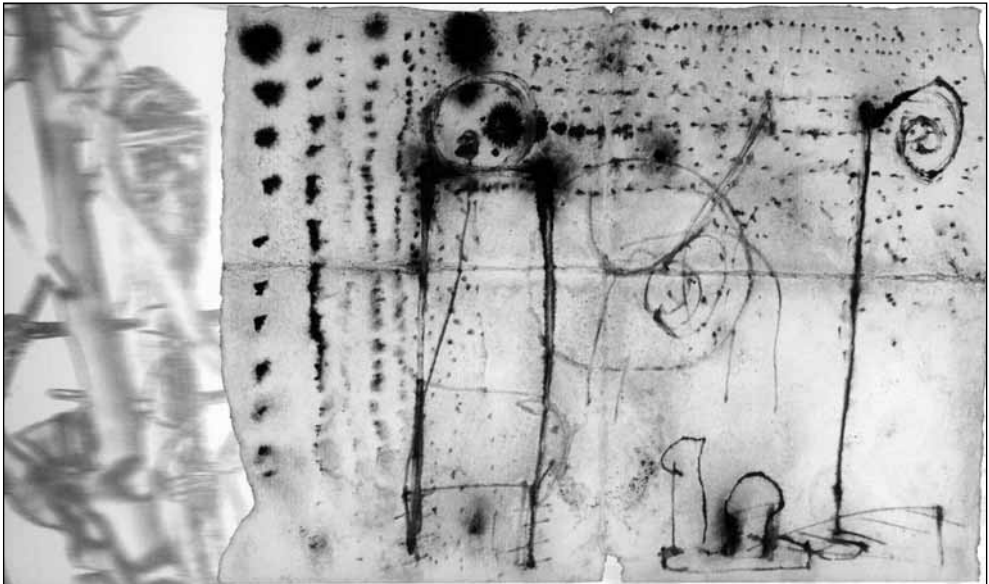
Kovács András Ferenc–Tompa Gábor, *Depressio Transylvaniae*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 1998. (Versek – négykezesek)

Tompa Gábor, *A késdőfés gyöngédsége*, Kolozsvár, Korunk Baráti Társaság, 1995. (Ésszék)

Tompa Gábor, *Lidércbánya*, Versek (1997–2004), Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004.

Tompa Gábor, *Noé színháza*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004. (Versek)

Tompa Gábor–Visky András, *Romániai magyar négykezesek*, Pécs/Bukarest, Jelenkor/Kriterion Könyvkiadó, 1994. (Versek – négykezesek)

Miért Istendráma?

Háy János: *A Gézagyerek*

A darab címe alatt ezt olvashatjuk: „Istendráma két részben”. Háy műve kijelöli magának az értelmezés irányát, helyesebben mondva felkínál egy értelmezési utat, melyet a szerző – mintegy erdőjáró modorában – már kitaposott; az olvasó dolga, hogy eldöntse: milyen irányba haladjon, merre menjen tovább. Vannak azonban lehetőségek, melyekkel érdemes számolni: mivel az „Istendráma”-paratextussal a szöveg elején találkozunk, nem lehetünk biztosak benne, a témameghatározás jó úton indít-e el bennünket, hiszen „a látott szellem ördög is lehet”¹. A szerzői témamegjelölés, vagyis az az irány, melyet nekünk, szinte útjelzőként a szöveg elé helyeztek, olyan város felé is irányíthat, melyet nem biztos, hogy megtalálunk, és olyan felé is, amelyhez – barátságos idegenvezető segítségével – célba is érhetünk.

Az irodalomkritika büszkesége, ha bebizonyíthatja önmaga előtt és önmaga számára, mennyivel felkészültebb, megalapozottabb elméleti tudással bír, mint a szerző. Genette *Transztextualitás* című írásában – a barthes-i „szerző-halált” követve – kijelenti a műfaji meghatározásról, hogy az voltaképpen „nem magának a szövegnek a dolga, hanem az olvasóé, a kritikusé, a közönségé, akik igenis elutasíthatják a paratextuálisan követelt státust”.² A felvetés – ebben az esetben bizonyos műfaji (regény, líra stb.) intenció ellen indított tiltakozás – valóban jelentős újítás, a szövegrész problémáját nem is ebben, hanem inkább annak retorikájában érezni: a „szöveg” fogalma elé a francia teoretikus voltaképpen hadsereget állít rohamra készen, állig fegyverben: „olvasó, kritikus, közönség”, s utána – immár magas pulzusszámon – hozzáteszi: „igenis elutasíthatják”. A genette-i feltevés nagyszerűségét az kívánja hitelesebbé tenni, hogy szerzője saját „felfedezését” úgy értékeli, mint egy lovagi csörte második fordulóját: eddig csak az ellenfélnek volt módja támadni, most azonban fordult a kocka... A komplikáció nem abban van, hogy megfordult a háborús szerencse, hogy az adok-kapokban újonnan elcsattanó pofonok most olyan arcot sértenek fel, mely eddig csak pofozott – a gond itt az, hogy a genette-i pofon jogosabbnak érzi magát a másiknál, elveszíti a lovagi jó modort, s ezzel pártokra osztja közönségét. Kiszakadva az allegóriából – s talán az is elképzelhető, hogy a defenzióban abba a hibába estem, ami miatt Genette-et elmarasztalom –, úgy vélem, az elmélet ilyen heves kifejtése közben nem kell csodálkoznunk azon, ha az irodalomértelmezés – ahogy a bekezdés elején utaltam rá – büszkén mutogatja elméleti fölényét. Genette gondolata – miszerint a műfaji meghatározást érdekesebb a *kognitív funkciók* felől kijelölni – olyan hagyományt teremtett, mely nemcsak büszkének és jogosnak érzi önmaga elméleti műveltségét, hanem semmisnek a másikat (a szerzőt): ám akkor járna el nagyvonalúan, ha mindezt egyenrangú félként tenné.

¹ William Shakespeare, *Hamlet*, ford. Arany János, Európa Könyvkiadó, Debrecen, 1981, 83.

² Gérard Genette, *Transztextualitás*, ford. Burján Mónika, Helikon, 1996/1–2. 85.

Éppen ezért, valamelyest revideálva Genette elméletét, *A Gézagyereket* a szerzői paratextus felől szeretném megközelíteni, végigtekintve a szerző által generált elvárás-horizonton. Az Istendráma vizét egy láthatatlan kéz kavarja fel; ezzel kezdődik a konfliktus, ez indítja be az eseményeket: a faluban lévő kőfejtő tulajdonosa, akit senki sem ismer, senki sem látott, azt a döntést hozza, hogy Gézát, a mikroközösség autista tagját alkalmazni kell a kőfejtőben. A tulajdonosnak nincs neve, mindössze nemzetiségével utalnak rá, „a német”: tehát olyan figura, aki nincs itt, nem látják, mégis köze van a falu lakóihoz, ő az, aki az egyetlen megélhetést biztosítja számukra. A német érthetetlen, szinte felfoghatatlan tevékenységét – ti. hogy fenntartja a falu bányáját – próbálják értelmezni, felülvizsgálni. Legtöbbször azonban megfejthetetlen marad a rejtély.

„Szóval a németnek az is mindegy, érted, neki mindegy, nem igaz, bazmeg, hogy ebből épül föl az ország, ebből a kőből, most meg semmire se jó, meg senkinek se kell itthon, ezt nem értem, a németnek mért éri meg jobban, mint nekünk, érted, ezt nem értem egyszerűen”³ – Banda.

Ez a láthatatlan kéz teszi lehetővé, hogy Géza abból a monotóniából, melyben él, kiszabadulhasson. Édesanyja azt szeretné, ha úgy élnének ezután, mint a többi munkás: fia felszállna reggelente a buszra, ledolgozná az idejét, munka után – rendes, dolgozó ember módjára – a munkatársakkal elmenne kocsmába, majd hazajönne, s reggel kezdődne minden elölről. Úgy tűnik, Gézában is megvan az elhatározás, hogy kiszabaduljon élete állandóságából.

„Nem mondják majd, hogy Gézagyerek? Azt mondják, a Kőnéző? Azt mondják, a Géza kőnéző a fejtőben? Hogy Kőnéző Géza, azt mondják. Kőnéző Géza, azt, nem azt, hogy Gézagyerek?”⁴ – Géza.

„Mert én nem vagyok hibás, papa. Én nem vagyok hibás. Én ilyen vagyok. Ez nem olyan, mint a betegség, papa. A mama azt mondta, hogy a papa arra várt, hogy majd elmúlik, ahogyan a kanyaró, ahogyan a piros foltok [...] De én nem vagyok hibás, papa, én ilyen vagyok”⁵ – Géza.

Mindkét szövegrészben a feltételezett változás jövőbe kivetített öröme jelenik meg. Az elsőben: ha Géza új munkát kap, új sarzsit is kap, az új rang pedig új megnevezést implikál. A Gézagyerek kifejezést – mely magában foglalja azt a vélekedést, hogy a harmincon túli férfi még mindig nincs túl azon a szinten („gyerek”), melyet testi fejlettsége megkövetelne – végre levetheti magáról, új nevet kaphat. Az új név pedig együtt járna a közösség újfajta reakciójával, Géza erre is apellál („azt mondják”). A másodikban: egy posztumusz bizonyítás a halott papa felé, aki – Géza szavai szerint – másként magyarázta fia „baját”, egyfajta betegségként, melyből (idővel) ki lehet gyógyulni. A papa elképzelt világát, annak önámítását tudná munkájával felülírni, s ezt a magyarázatot talán a papa is elfogadná: „én ilyen vagyok.”

Ahogy Géza bekerül a munka körforgásába, különféle stációkon megy keresztül. Minthogy munkája teljesen ismeretlen az addig tapasztalt munkák között, ezen stációk elnevezései magyarázhatók a dolgozó csoport szó-

³ Háy János, *A Gézagyerek*, Új Palatinus, Budapest, 2005, 247.

⁴ Háy, *i. m.* 219.

⁵ Háy, *i. m.* 219–220.

kincsének hiányából; ha valaminek még nincs neve, életbe lép a retorikából származtatott *katakrézis* (melyet Quintilianus is részletesen tárgyal),⁶ vagyis az a *figura*, mely a névvel nem rendelkezőnek nevet ad, mégpedig olyan módon, hogy a nevet – analógiával – a hozzá legközelebb eső tárgy, fogalom stb. felől kölcsönzi. Ezért történhet meg, hogy Gézát első napján, az utazás reggelén a buszsofórhöz hasonlítják, hiszen munkahelyén neki is széken kell majd ülnie, s megnyomni egy gombot, ha történne valami. Ez az első stáció. A másodikban – immár a kőfejtőben – a székben ülő Gézát királynak nevezik. „Tisztára, mint egy király ott főnt.”⁷ Azt a tényt, hogy az „elnevezés” nem áll meg ezen a ponton, azzal magyarázhatjuk, hogy a *katakrézis* még nem találta meg azt a nevet, mely legközelebb áll az eddig névvel nem rendelkezőhöz. Az utolsó névadási próbálkozás már sikeres, Gézát, az autisztikus férfit istennel vetik egybe: „Olyan vagy, mint egy isten... Géza, ahogy ott ülsz”⁸ – mondja Herda Pityu. A sikeres névadás azonban mást is hoz magával: eredményezi, illetve aktualizálja azokat a toposzokat, melyek a vallásfilozófia folyamán Isten attribútumai lettek.

„A Géza nem bánt senkit, érted, a Géza szeret mindenkit, a Géza egy isten hozzád képest, érted, egy isten, mi a faszt csináltál vele, mi a faszt, te barom!” – Banda.

„A Gézát meg hagyjad, a Géza egy isten hozzád képest, egy isten. Az mindenkit szeret, még téged is” – Szomszéd férfi.

Géza munkába áll: napokon keresztül székben ül, s az előtte elgördülő köveket figyeli. Munkahelyi tragédiája azzal kezdődik, hogy ezt a műveletet képtelen reflektálatlanul hagyni: szemben az otthoni „kőnézéssel” (lakásuk padlójának figyelésével) éppen azért, mert ennek a munkának tétje van, ez a munka voltaképpen nem egyszerű figyelés, annál bonyolultabb cselekvés: „felügyelet”. „[...] nem történik semmi, és én nem állítom meg a szalagot, csak nézek”⁹ – panaszkodik anyjának. Mint egy nyomozó, kutatni kezd, a maga módján szemtanúkat „hallgat ki” („Ide figyelj, Géza, ide figyelj, most az jó volna neked, ha meg kéne nyomnod, mert én ott heverek véresen a szalagon, rajta a köveken, az jó lenne?”),¹⁰ s vele azonos sorstársakat keres.

Géza: „Értem, a kutya, ahogy a kutya, mi van vele, a kutyával?”

Banda: „Ha nem lenne, érted, mindent elszajréznának, semmink nem maradna... érted, mint ahogyan azok is, ott vigyáznak mindenre egész nap, meg éjszaka is, érted?”

Géza: „Mint a kutyák, azok is istenek, a kutyák [...]”¹¹

Az összehasonlítás sikeres, Géza elfogadja az analógiát, isten és kutya munkája – úgy tűnik – megfeleltethető egymásnak: mindketten másra vigyáznak, abban az esetben is, mikor ez a „más” nem reflektál a világra (a kutya akkor is

⁶ Vö.: Marcus Fabius Quintilianus, *Szónoklattan*, ford. Adamik Tamás (et al.), Kalligram, Pozsony, 2008, 553.

⁷ Háy, *i. m.* 226.

⁸ Háy, *i. m.* 248.

⁹ Háy, *i. m.* 250.

¹⁰ Háy, *i. m.* 256.

¹¹ Háy, *i. m.* 267.

ugat, ha az ember alszik).¹² Gézának azonban nem elég az elméleti egyeztetés, mondhatnánk úgy is, nem elégedett isten munkájával (tehát a sajátjával sem), az ominózus tréfa előtt már magát kárhoztatja: „hülye vagyok, mint a kutyák, akik az udvaron csaholnak, olyan hülye vagyok, vah, vah...”¹³ Ezt követi Banda és Herda tréfája: a lezuhanó kő által agyonütött kutyatetemem (!) a futószalagra teszik, Herda pedig úgy állítja be a helyzetet, mintha Bandával történt volna szörnyűség: Géza tökéletesen reagál, megnyomja a gombot, leállítja a futószalagot: ő megtette a feladatát.

„Megnyomtam, megnyomtam, már megnyomtam, csak a lendülettől megy még, mindjárt leáll [...]”¹⁴

„Holnap jövök, Laci bácsi, holnap jövök, az a munkám, én nem tehetek róla, megállítottam, én megállítottam. Itt leszek holnap, Laci bácsi.”¹⁵

Ezek Géza utolsó szavai a kőfejtőben, s búcsúzása is beszédes: „Itt leszek holnap”. Az öröm, hogy beteljesedett munkafeladata, felülírja a gyász obligát elvárásait, otthon már arra készül, majd ő bejelenti a halottnak gondolt Banda Lajos feleségének az öreg halálát, s azt is, hogy minderről nem ő tehet, csak a munkáját végezte. Géza elvárásai okozzák állapotának újabb változását: gondolkodásába nem fér bele, hogy munkaköre abban teljesedik ki, ami voltaképpen ellentétes a munkával kapcsolatos feltételezéseivel: hogy a kőfejtőben is azt teszi, amit otthon: ül és néz. Ez a fajta bináris gondolkodás, mely a vélekedéseket igen-nem oppozícióban tárolja, nem tud felülkerekedni azon, hogy Bandát este életben találja a kocsmában¹⁶: „Halott a Lajos bácsi, meghalt, én nem megyek oda, nem megyek, mert nincs ott a Lajos bácsi.”¹⁷ Másnapra Géza visszasüllyed abba az állapotba, amiben a dráma elején megismertük: ül, s házuk kövezetét bámulja.

„Hiába nézem, nem tudom eldönteni, a fehér van-e a feketén, vagy a fekete a fehéren, hogy melyik a szalag és melyik a kő.”¹⁸

¹² Idegen nyelvi példát is hozhatunk erre a furcsa felfedezésre, az angol *dog* (kutya) megfordítva istent (*god*) jelent.

¹³ Háy, *i. m.* 285.

¹⁴ Háy, *i. m.* 288.

¹⁵ Háy, *i. m.* 289.

¹⁶ A következő fejtegetést azért helyezem lábjegyzetként a szövegbe, mert egy másfajta tudományág szakterminusait tartalmazza: a formális logikából ismert következtetési formula, a „Modus ponens” (ha p akkor $q \rightarrow p$, következésképpen: q) mintha meghatározná Géza életét. Az állításváltozók (p , q) helyére illesszünk a szöveg fabulájából vett premisszákat: p : Lajos bácsi halott, q : aki halott, nem ülhet a kocsmában \rightarrow Lajos bácsi halott, következésképpen: q , vagyis nem ülhet a kocsmában (a formális logikában ezt a viszonyt kifejezhetjük a *kondicionálás* állításoperátorával is: \supset). Géza ezt a logikai képletet képtelen felülírni, nem tudja elfogadni, hogy a realitás rácsófol az ezekből a premisszákból tett konklúzióra. S ez okozza a darab kezdeténél jóval sztoikusabb, pesszimistább személyiségváltozását is. (A „Modus ponens”-ről részletesen: Margitay Tihámér, *Az érvelés mestersége*, Typotex, Budapest, 2007, 201–204.)

¹⁷ Háy, *i. m.* 294.

¹⁸ Háy, *i. m.* 295.

A *Gézagyer*ekben megjelenő istenkép mintha példát akarna statuálni: egy láthatatlan figura közbenjárásával („a német”) lehetőséget ad a közösség tagjának, hogy a körforgást, melyben élnek, megváltoztassa, átértelmezze. Stációkon vezet keresztül kiszemeltjét (Gézát), szinte maga mellé állítja, hogy mindennek következtében: újra földre dobja. A dráma istene fura egyveleg: őriz valamit keresztény mivoltából (egy-isten), de az antik világot is reprezentálja: a darabban minden körbe-körbe forog, önmagába tér vissza, a reggelente érkező busz minden hajnalban lefullad, a beszélgetések is mintha ugyanazok volnának, s egymás szomorú variánsaiként hangzanak el.¹⁹ Ám ettől egyedül Géza szenved, az autista felnőtt, aki – éppen a körforgás felismerése által – egyedülként képes kiemelkedni társai közül. Bukása annak bizonyítéka, hogy a végtelen, megszakíthatatlanul egy pont körül mozgó életből nincs szabadulás, nincs menekvés; s hogy ez a rendszer talán hibás (azaz a teremtésben nincs rendjén valami), Gézának jut egyedül eszébe: „És ha történik valami hiba. [...] Mondjuk a földön valami hiba. [...] Hogy akkor kijavítja-e?”²⁰ Már mint isten... Édesanyja válasza, immár átérezve fia problémáját: „Nem tudom, kisfiam... lehet, hogy nem.”²¹

Dömötör Vilmos

¹⁹ Mintha Arisztotelész istenével találkozánánk: ha minden mozog a világban, a kilencedik szférán túl lennie kell valaminek (valakinek), ami (aki) a rendszert mozgatja: egy mozgató, mely mozdatatlan: ez a kéz helyezte a dráma szereplőit ebbe a mókuserékbe, illusztrálva azt, hogy nincs menekvés.

²⁰ Háy, *i. m.* 295.

²¹ *uo.*

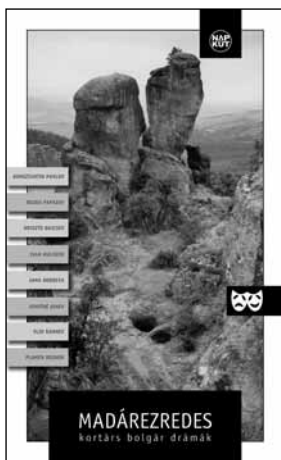

Bontani!

A *Madárezredes* című antológia nyolc „kortárs bolgár” drámát tartalmaz. Ha az alcím is így adja, így jelöli nekünk, „kortárs bolgár”, akkor nemigen lehet szó nélkül elmenni a szókapcsolat mellett. Azt hiszem, a „kortárs”-ság drámai műveknél máshonnan, máshogy mutatkozik meg, mint prózaműveknél vagy költeményeknél. Drámáknál a „kortárs” fogalma egyszerre tágít és szűkít: tágít, mert formai, stílári szempontból bármit meg- és beenged, ha úgy tetszik: egy kortárs drámába minden belefér – s ezen a ponton még rokon a többi műnem „kortárs” alkotásaival, hisz ugyanazt a „kortárs” szabad(os)ságot kínálja fel.

Csak hogy a „kortárs” címke a dráma alkalmazott (értsd: színházi!) természeténél fogva szűkít is, mert a dráma magva, a veleje mégis időtlen kell legyen. Azaz, nem maradhat csak „kortárs”.

És mi adja egy dráma magvát? Szigorúan dramaturgiai szempontból: a történet és a karakterek. Ezek természetesen összefüggenek: egy nagy történetben a figurák is naggyá válnak, illetve egyetlen halhatatlan drámai hős is képes a legbanálisabb történetet is sors-, idő- és térfelforgató üzenetté tenni. Ezekhez a dramaturgiai pillérekhez képest, azt kell mondjam, a dráma (kortárs vagy nem kortárs, inventív vagy konzervatív stb.) stílusa, formája, nyelve tulajdonkép-

Madárezredes (Kortárs bolgár drámák). Napkút Kiadó, Budapest, 2009

pen mellékes. (Finomítsuk: másodlagos.) Spiró György „spirógyörgyös” kiszólásával élve: „egy drámában vért akarok látni” – azaz vagy a történet vérezzen, vagy legalább egy szereplő. De ha már az egyik vérzik, nagy baj nem lehet...

„Kortárs tájban” prózaművet, verset naggyá, maradandóvá, de akár csak észrevehetővé tenni sokkal bonyolultabb, mint egy drámát. Drámaíróként nem feltétlenül kell „kortárs hangon” nyilatkoznod „kortárs té-

máról”, hogy meghalljanak. A „kortárs hangot” majd a rendező, dramaturg és egyéb színházi (!) alkalmazottak hozzákomponálják. Mert nekik meg ez a dolguk, őket ez minősíti. A drámaíró pedig az, hogy ehhez a munkához mennyi tehetséges és formálható alapanyagot ad. Betonból nem lehet mai Rómeót kifaragni, de Rómeót sem lehet betonba önteni, mert – úgy mond – a rendezőnek „az tetszik”.

A fentiek mentén a *Madárezredes* valamennyi darabja „kortárs” dráma: mindegyik ad valami „kortárs új”-at, de egyik sem lépi túl drámaságának határait, azaz: „ősien” színpadképes, teátrális marad.

Ami a „bolgár”-ságot illeti. Hogy mi is ez? Ezt a kérdést természetesen csak azoknál a szövegeknél lehet (és érdemes) feltenni, amik egyáltalán felkínálják. Konsztantin Pavlov *Perszifedronját* például el lehet olvasni „bolgár” szem nélkül, de valamivel

szűkebb lesz a látvány. A homályos kihallgató-szobák hangulatát sejtető *Perszifedronban* (vagy a szerző egy másik, magyarul ugyancsak olvasható színművében, az *Antik tragédiában*) a bolgárság-téma – színházi értelemben szerencsés módon – mítosszá tágul, és így a szerző le is mond a direkt „bolgár” célzatosságról. Helyesebben céloz ő (egy Ügynököt nem lehet nem célzásnak venni!), ám hangjai inkább pusztába kiáltott szavak.

Pavlov apokaliptikus vízióinak érzelmi töltete még nyilván a mélyen (de mennyire hogy!) átélt személyes tragédiákból táplálkozik (elhallgattatás, fájdalom az elbutuló, merev társadalom, a kulturális és morális katasztrófa látán) – ám a szerző távlata már jóval nagyobb a személyes érintettségénél: egy egész nemzet csinál hülyét magából s pusztul el menthetetlenül, amikor az *Antik tragédiában* a fantom-bálványt (Perszifedront) dicsőíti, ugyanazt, aki a *Perszifedron* című darab végén összevissza lövöldöz „három önmaga” körül. Ezek a Perszifedronok, ezek az isteni hatalommal felruházott, holott tartalmatlan név-gólemek nem egy boldog, gyermeki képzetrel rekonstruált („közbolgár”) múlt túlélni képes lényei. Teátrális szempontból remek figurák és jelképek, jedermannok – időtlenné tágítják Pavlov darabjait, amelyek ezért sohasem csak „bolgárok”. A *Perszifedron* azért nemzetközi remekmű, mert a tarkón lövés mindeütt tarkón lövés...

Bojan Papazov *A varnyú csípje meg* című „misztikus tragikomédiája” még ennyire sem bolgár. Műfajok, hangok, esztétikai minőségek keverednek benne, de nem a stílári sokszínűség vagy a nyelvi rétegek pompás vegetációja tesz jó darabba (ezek inkább csak „érdekessé” formálják), hanem a nagyon is em-

beri családi tragédia- és megtisztulás-történet.

A varnyú csípje meg, mondjuk, „purgatórium-dráma”, amelyben az Ábrám-nemzetség minden tagjának poklot kell járnia ahhoz, hogy megszülethessen Bedrosz, a nemzetség jövője és letéteményese, pontosabban: az egyetlen esélye. Rituális és fájdalmasan reális találkozik a darabban, Juhász Ferenc hosszúverseinek, Bodor Ádám novelláinak, de akár a friss Nobel-díjas Hertha Müller regényeinek ordítóan konkrét egyetemességéhez hasonlatosan. Mert bizonyos pillanatokban a hétköznapi is rituális az ember számára. És ez a bizonyos pillanat mindig eljön, ha a másik ember feltűnik melletted. Mintha a világ „problémásabbik fele” csak Ádámot és Évát meg Káint és Ábelt venné észre a Bibliában. Hiába, szexről és halálról a maguk komolyságában csak az ún. „kevésbé fejlett” országokban tudnak írni.

Hriszto Bojcssev kötet-címadó *Madárezredese* is csak annyiban bolgár (vagy magyar, vagy szerb, vagy...), amennyiben egy elmegyógyintézet tartalmasabb jelkép az Emmsen innen. Peter Weiss *Marat/Sade*-jának charentoni pszichiátriája, úgymond, az abszurd játék elengedhetetlen része, de a román származású Matei Vişniec darabjában (*A kommunizmus története elmebetegeknek*), vagy a *Madárezredesben* nem játék, nem vicc, nem speciális, egzotikus helyszín, hanem Kelet-Európa és a Balkán gyűjtője, feneketlen kútja.

Ezért a *Madárezredes* története sem válik abszurdá, hanem nagyon is természetes marad. Az abszurd dramaturgia általában túloz (lefelé vagy fölfelé, de mindig sarkít, metsz, pengeélesen exponál), Bojcssev darabja azonban emberközeli marad – és

így tudja sérülésmentesen (jóféle hatásvadászattal) kimutatni, kinyerni a szépséget a történetből. Az ironikus vagy az abszurd nemigen tud mit kezdeni a *szép*, a *megható*, a *könnyes* vegytiszta fogalmaival; fel tudja (általában fel is akarja!) csillantani őket, de direkt a sorok között, ellentétezőve, parodizálva vagy parabolává téve – azaz mindenképp kissé megváltoztatva. A *Madárezredes* viszont reménytelen pőreségében képes ezt megmutatni.

Ivan Kulekov *Törbe rejtett döglött órák* című darabja „nyugat-európaiban” abszurd. De ő is csak nyelvében és beckett-i, de inkább Harold Pinter-i dramaturgiai mesterkedéseiben az. Sztorijában nem. Mert az konkrét és gyilkos. A *Törbe rejtett döglött órák* egy Ingmar Bergman-i, Lars Norén-i perzselésű „családi tűzfészek”, ahol a tévé-magányból csak az ártatlan (biblikus!) gyermek (vagy Kulekov szerepnevével: „Hímnő”) tud visszatérni az igazi nyelvhez, az ősi törvényhez, az autentikus élethez. Érdekes, Kulekov időnként maga „bolgarizálná” a történetet (ilyen kiszólásokkal, mint: „az idő csak Bulgáriában öl”, vagy: „A bolgárok mindig nagyon szegényen éltek – egyetlen menyasszonyi ruhában esküdött az egész falu”), az olvasó mégis sokkal tágabb, szélesebb merítésűnek érzi azt. Ugyanis Kulekov visszalöki az univerzális tragédiák terébe, mikor ilyeneket ír: „az ember csak a taknya hegyével tér el az állattól”, vagy: „A pokol nem más, mint az apád és anyád!” Ez sem *ügy* kortárs és *ügy* bolgár dráma tehát.

Az egyetlen író, Jana Dobrova *Homokpuzzle* című darabja szeretet-himnusz a magány és a kommunikációképtelenség világában. Állításait, könyörgéseit, hogy merjünk (és tudjunk!) beszélni a másikkal, hogy

számoljunk le a démonainkkal és az önzésünkkel, hogy muszáj alkalmat teremtenünk a vallomásra, az igazmondásra: muszáj meghallanunk. Ő is küld egy megváltót nekünk, mint Kulekov: Mária nevű szereplőjének infantilizmusa (finomítsunk: furcsasága, értsük meg: tisztasága) az egyedül egészséges attitűd. Mindenki más csak magyarázkodik, okoskodik, vagy egyszerűen figyelmetlen, felelőtlen, vagy még egyszerűbben: ostoba.

Dimitré Dinev *A bíró háza* című darabja Pavlov *Perszifedronjához* hasonlóan új mítoszt teremt. Csak Dinev hozott anyagból dolgozik: a Minotaurusz-történetből. Ám *A bíró háza* csak erősíti a nemesen megfoghatatlan legendát azzal, hogy hétköznapi, emberi kis történetekkel, kis sors-játékokkal (például bohózatos szerelmi háromszögekkel, szinte franciás, jól megcsinált félreértésekkel, átöltözésekkel, bujkálásokkal) emberközelié teszi. A darab hol Beckett-mélyen bölcs és szentenciózus, hol Feydeau-szerűen elegánsan pikáns, hol Tennessee Williams-esen szentimentális, hol Goldonira emlékeztetően bohócos és vaskos-vásári – és mindegyikben erős. Szigorúan színházi szempontból az antológia legnagyobb lélegzetű darabjának tartom.

Elin Rahnev *Bab* című, „éjszakai bárba, dzsesszklubba, cukrászdába, kamaraszínházba” írt színdarabja olyan szívmeleg történet, mint Örkény István *Macskajátéka*, Franz Xaver Kroetz *További kilátásokja* vagy Hanoch Levin *Az élet, mint olyanja*. Az öreg házaspár talán utolsó csatáját vívja meg, amikor bevallják egymásnak a múlt nagy titkait, hogy aztán megtisztulva lassan befejezhessék az életnek nevezett bab-játékot. Purgatórium-dráma ez is; de fájdalmas, vasárnap délutáni, halálközeli dohogása ellenére sem

magány-dráma. Nem, Rahnev Asszonya és Férfija *nem* magányos. Bár a gyerekek „távol vannak”, és már mind a ketten „unják a hagymát”, az életüket összekötő „bab”-ot, vagyis a másik embert képtelenek nem szeretni.

Plamen Dojnov *Mások hangjai* című darabja egy pompás (ha úgy tesszük: profi) színházi ötletre épül: Margarita, a középkorú, épp elhagyott nő bértelefonhívásokat vállal olyanok helyett, akik nem mernek valamit elmondani, elárulni, vallani, lihegni, suttogni, kiabálni a másoknak. Ez egy „realista” kiindulópont, dobbantó, némi franciás je ne sais quoi-val. Csak-hogy, amint egyre beljebb fúródnak „kicsi-hőseink” a mások életébe, a történet egyre szürreálisabbá (líraibbá), egyben tragikusabbá válik. Mint-ha két külön darabot írt volna meg Dojnov, ám olyan ügyesen oldja egymásba e kettőt, hogy szinte észre sem vesszük. A szöveg vérbeli drámaírót

igazol, aki a színpad érdekében mer hatásvadász is lenni. Olyan szerzót, akit a drámaírás technikája és a színházi megvalósítás lehetőségei is izgatnak. Aki kihívásokat, feladatokat tartogat a rendezőnek.

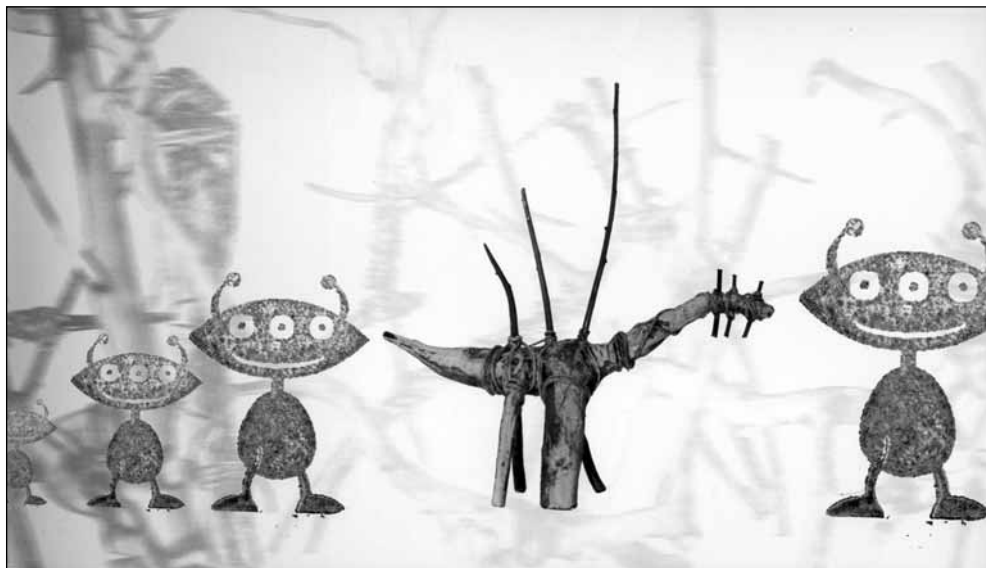
A *Madárezredes* csupa színházbarát darabot tartalmaz, ez nem kérdés. Persze az sem kérdés, hogy egyiket-másikat majd nehezebben „bontják fel” a szakemberek. De az egész színházi szakma – pestiesen szólva – „nagy tévedésben van”, ha azt hiszi, hogy ez a felbontás nem az ő feladata. Beszéljünk tisztán: a magyar szakma például előszeretettel „takarít”, söpör mindent a háza táján, ami elsöre neheznek tűnik. Ez baj. Felelőtlenség.

Bontani kellene.

Muszáj bontani.

Ez sem kérdés.

Deres Péter

Nyelvek a végtelenhez – véges terjedelemben

Bedecs László: *Nyelvek a végtelenhez*. Napkút Kiadó, Budapest, 2009

Egy ilyesfajta vélemény talán meglepőnek tűnhet egy, a hagyományos olvasói elvárás szerint száraz, szenttelen, tanulmányokat és könyvkritikákat tartalmazó kötet esetében, de úgy vélem, Bedecs László legutóbbi kötete határozottan érdekes és élvezetes olvasmány.

A pozitív első benyomást erősítheti a könyv szép kivitele is – a Napkút Kiadó *Kútfő Bibliotéka* sorozatának harmadik darabja puha kötésben, barátságos zöld-fehér alapszínnel, a borítón Frida Kahlo egyszerre nyomasztó és bájosan szürrealisztikus festményével illusztrálva kínálgatja magát ízletes szellemi csemegeként a költészetéről szóló írások iránt érdeklődő, fogékony olvasónak.

A kötet huszonnyolc könyvkritikát és rövidebb terjedelmű tanulmányt foglal magában, melyeknek közös jellemzője, hogy a kortárs magyar irodalom jelentősnek ítélt szerzőiről és köteteiről szólnak. Támadhatna persze az a benyomásunk, mint

ahogy az irodalomtudományi tárgyú tanulmánykötetek esetében talán jellemző tendenciának tekinthető, hogy íme, megint egy sebtében, szellemtelenül összeválogatott, a szerző utóbbi három-négy évben megjelent kritikáit, recenzióit kötetbe foglaló könyvről van szó, hízlalandó kritikusunk publikációs listáját és szakmai tekintélyét. A helyzet azonban korántsem így áll. Bedecs László kötete meglátásom szerint sokkal több, mint egy fiatal irodalomtörténész-kritikus utóbbi években íródott rövidebb munkáinak mindenfajta koncepció nélkül összeválogatott gyűjteménye. A könyvben olyan alkotók köteteiről van szó, mint *Tandori Dezső*, *Fecske Csaba*, *Baka István*, *Várady Szabolcs*, *Turczai István* vagy *Marno János*, s ezek persze csupán példák az elemzett-recenzált költők közül. Közös bennük persze, hogy szinte kivétel nélkül mind az idősebb költőnemzedék mára már kanonizált, reprezentatívnak tekinthető, számos-számtalan díjjal kitüntetett alakjai, akiknek lírai beszédmódja és irodalmi jelentősége már most, a jelen irodalomtudományi diskurzusában is termékeny elméleti viták tárgyát képezi.

Bedecs konzisztensen válogatott saját tanulmányai közül, e válogatás eredménye pedig egy olyan tanulmánykötet lett, mely körülhatárolható koncepciót, irodalomtörténet-írási vállalkozást valósít meg. E vállalkozás célja nem más, mint hogy egybegyűjtse azon reprezentatív szerzők utóbbi években megjelent műveit, melyek a kortárs magyar költészet lírai beszédmódjainak keresztmetszetéül szolgálhatnak. A kötetből valóban megtudhatjuk, nagyjából kik azok, illetve hogyan, milyen poétikai elvek szerint írnak azok a már nem pályakezdő,

sokkal inkább idősebb és évtizedek óta kanonizált kortárs magyar költők – legalábbis a szerző álláspontja szerint –, akiket irodalmi jelenünk pillanatában érdemes olvasni. S persze amennyiben érdemes őket olvasni, azt is megtudhatjuk, mi is teszi őket olvasásra érdekessé. A könyv nem csupán egyszerű kritikagyűjtemény, hanem merítés az utóbbi évtized magyar költészetéből, s e hálóban talán kortárs irodalmunk legértékesebb alkotói, művei akadtak fenn. A szerző következetesen keresi a választ többek között az alábbi kérdésekre. Mennyiben változtak az elmúlt évtizedben a költői megszólalás feltételei? Hogyan tekinthetünk ki a jelen poétikai horizontjából a múlt horizontjára? Milyen viszonyban van a ma alkotója a hagyománnyal, folytatja-e vagy megtagadja azt, esetleg ellentmondásosan viszonyulva hozzá egyszerre mindkettőt megcselekszi? A kötet kritikái, tanulmányai persze önmagukban is megállják a helyüket, hiszen jórészt egy-egy szerző egy-egy konkrét kötetét értékelik, helyezik el napjaink irodalmi diskurzusában. E tanulmányok mégis kezelhetők egy nagyobb irodalomtörténeti vállalkozás részfejezeteiként is, melynek célja nem kevesebb, mint a fentebb ismertetett kérdések megválaszolása. Az elemzésre választott művek listája jól példázza azt az ellentmondást is, hogy utóbbi évtizedeink magyar irodalmában mennyire megrendült a világ mondhatóságába és megérthetőségébe vetett hit, ugyanakkor mennyire jelenvalóan tapintható napjaink idősebb magyar lírájában is a világ költői szó általi leírhatóságának és megérthetőségének igénye.

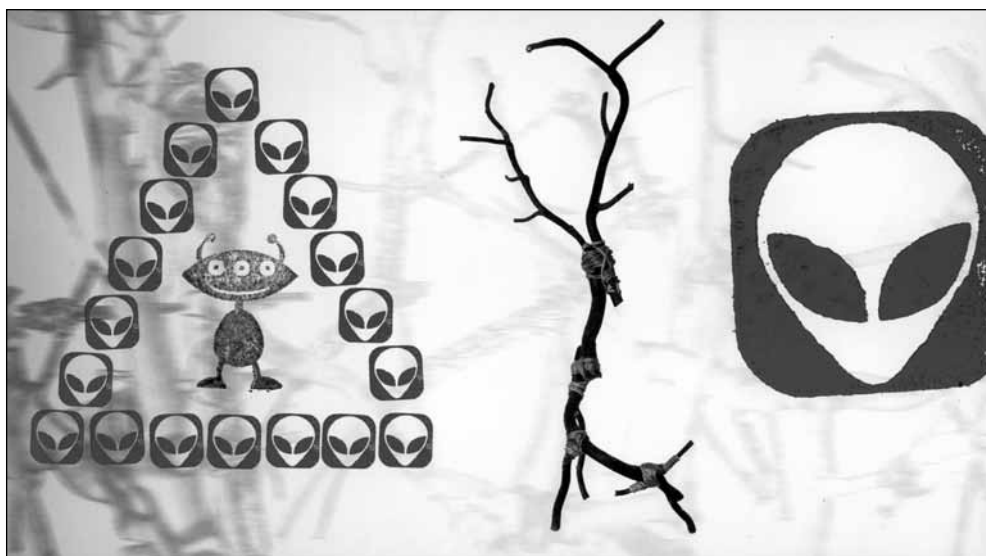
Külön kiemelhető erénye a kötetnek, hogy Bedecs nem töltötte meg a hasonló szövegeket sok esetben szárazzá, szenvtelené változtató szaktudományos hivatkozásokkal, lábjegyzetekkel. Épp ellenkezőleg, talán ha az idestova harminc írás közül három-négyben található elvéve egy-egy hivatkozás, lábjegyzet. S bár a kötet maga kétségkívül irodalomtudományi munka (tudományossá nyilván nem pusztán a jegyzetapparátus emelheti), nem idegeníti el magától az olvasót azáltal, hogy pusztán szűk szakmai közönségnek, mintegy a beavatott keveseknek szólva elveszen a tudományosság látszatát kétségkívül erősítő hivatkozások és idegen szakkifejezések dzsungelében. A szerző stílusa sokkal inkább esszéisztikus, közvetlen, az átlagolvasó – már amennyiben lehet még manapság e szót használni – számára is érthető, élvezhető. A hivatkozások sok helyütt való mellőzése a szerzőnek arra is lehetőséget biztosít, hogy a kanonizált szakmai vélemények citálása helyett saját, eredeti gondolatait és interpretációit ossza meg olvasójával. Saját véleményével pedig nem egy helyütt sokkal mélyebbre hatol és eredetibb következtetésekre jut, mint ha megrekedne a hatástörténeti tudatból kifolyólag a jelen pillanatában éppen kanonizáltak számító szerzők és művek túlzott citálásának igencsak elterjedt gyakorlatánál.

Kiemelném továbbá, hogy a kötet invenciózus, eredeti témákat felvető tanulmányokkal zárul, olyanokkal, melyekkel a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzus vajmi keveset foglalkozik. Egyrészt figyelemre méltó a gyerekkersek nyújtotta lehetőségeket vizsgáló tanulmány, másrészt a digitális korszak költészetéről elmélkedő írás, s végül, de nem utolsósorban a napjaink fiatal magyar költészetéről írott, összegző jellegű ismertető is. E témákat a szerző talán nem véletlenül hagyta köteté végére. A kanonizált, ismert, idősebb költők művei között való forgolódást, a jelen irodalmi nagyságai előtti főhajtást

kitekintés, a jövő, illetve kortárs magyar irodalmunk berkeiben valamennyire marginalizált témák felé fordulás követi. Ez pedig, úgy vélem, egy ilyesfajta irodalomkritikai mű keretei között mindenképpen példaértékűnek tekinthető. Egy elemző munkának mindenképp csak erényére válhat, ha a jelen horizontjából nem csupán a tradíció és a múlt történeti horizontja felé tekint vissza, hanem mintegy Janus-arccal egyszerre pillant a jelenből a múltba és a jövőbe, felvetve a különböző poétikai horizontok átmetszésének lehetőségét.

A végtelenhez szóló nyelvekről való elmélkedés terjedelme, még ha Umberto Eco vagy Derrida alapján úgy is gondoljuk, a mű befogadása szempontjából nyitott, lezáratlan, azaz mintegy végtelen, sajnos, mivel nyomtatott formában megjelent könyvről van szó, nagyon is véges. E véges kereteken belül azonban talán nyújt annyit, amennyit egy hasonló témában íródott, kisebb műveket koncepciózusan elrendező könyvnek az olvasó számára nyújtania kell.

Kántás Balázs

Németh Péter Mykola

Az ember tragédiája színről színre a géniuszok rendszerében

(Vázlatpontok és szempontok egy készülő tanulmányhoz)

*„Magyarnak lenni annyit jelent,
mint az öt géniusz világában
egyensúlyt teremteni.”*

(Hamvas Béla)

Igen, beleszületni, belenőni Európába, a Kárpát-hazába, a magyar nyelvű kultúrába. Ha hihető, hogy már jóval a születésünk előtti időkben évezredek szándékkal eldölt az, hogy mikor, hol és kikkel fogunk együtt élni, egész egyszerűen csak lélegezni, itt, ezen a glóbuszon, ebben a platóni árnyékvilágban, továbbá ha belátjuk, hogy sorsa helyét az emberi lélek a géniuszról ismeri fel, akkor kell hogy legyen igazságtartalma ennek az állításnak.

S így talán elfogadható az is, hogy magyarnak lenni testileg-lelkileg azt jelenti, hogy az európai kontinens egészére kiható nyolc géniusz: – a déli, a nyugati, az északi, a keleti, a bizánci, az afrikai, valamint az atlanti partok térsége és a sarkvidék ősalakzatai közül – a történelmi Magyarországon jelen való öt alkotóerő világában egyensúlyt teremteni. Fogadjuk el alapállásként ezt a Hamvas Béla-i nagy esszéből, *Az öt géniusz*-ból választott mottót együtt gondolkodásunk, elemzésünk vezérfonalául. Fogadjuk el még akkor is, ha ugyanott és ugyanakkor a költő-filozófus arra a következtetésre jut, hogy a magyarságnak nincs más választása, mint hogy ebből az öt archetípusból, annak egységéből merítsen, mégsem élt, és azóta sem él ezzel a lehetőséggel. Szerinte az „öt géniusz” együttállása emberemlékezet óta még soha senkiben nem öltött testet, nem valósult meg. Hamvas ezzel előrelátón kinyilatkoztatja ítéletét, amit nem kell föltétlen elfogadnunk, azt ti., hogy a magyar történelmi valóságban eddig nem létezett olyan formátumú nagy egyéniség, személyiség, aki egyesíteni tudta volna annak a kultúrkörnek, kultúrának az értékeit, amelybe beleszületett. *Madách az „északi géniusz” szülötte* című dolgozatomban, amely egyik fejezetét képezi tervezett tanulmánykötetemnek, kifejtettem már, hogy Madách szülőföldjének, Kelet-Közép-Európában Felső-Magyarországnak, Nógrádnak, a felvidék régiójának, – ma a szlovákiai Bánska Bistrica/Besztercebánya kerületének –, a Palócföldnek, az Ipoly-táji hazának, szűkebb pátriájának, Alsó-Sztrégovának, Csesztvének, Cserénynek, Sápnek, Ludovának – a „genius loci”-ja, a hely szelleme szerinti sajátos bélyege, láttelepe hogyan mutatható ki, érhető tetten a Madáchok fel- és lemenői, majd a drámaköltő életében és műveiben. Így vég-

kifejletképp már korábban arra a következtetésre jutottam, hogy talán Madách Imre az egyik olyan zseniális alkotó elme, akiben az öt génusz együttállása valósággá lett. S hogy ez valóban így van-e, azt életművének a **génuszok rendszerébe** való elhelyezésével, „hamvasi logikával” elemezve kívánom most megvizsgálni, s ha lehet, úgy egyértelművé tenni. Vállalásomat nehezíti az az irodalomtörténeti tény, hogy több évtizedes kutatómunkám eredményeképp se találtam Hamvas Béla írásaiban vonatkozó utalást arra, hogy ő maga írói szándéka szerint valaha is foglalkozott volna Madáchcsal. Olyanformán se találtam adatot, ahogy az „északi génusz” összefüggésében elemzi például, meglehetősen negatív értékítélettel — miközben ő maga is északi, hiszen Eperjesen látta meg a napvilágot 1897 márciusában — Tompa Mihály, a „wordsworthi”, az igazi metafizikai mélységek nélkül túl istenülő költő, vagy épp Mikszáth Kálmán, a babonás palóc, a „hiszékeny ateista” írói munkásságát. Madách Imréről még csak negatív értelemben se tesz említést Hamvas, a nevét egész egyszerűen le sem írja. Vajon miért nem? Mi lehet ennek az oka? A kérdés megfejtése túlmutathat az életmű egészén. Éppen ezért e tárgykörben, legutóbb Budapesten a Hamvas Körben tartott előadásom kapcsán bontakozott ki polémia, a lehetséges indokokat, magyarázatokat keresve.

Miklóssy Endre urbanista-filozófus meglátása szerint Hamvasnak 1919–1923 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsész-kara magyar–német szakán végzett egyetemi tanulmányaira vezethető vissza többek között az a tudományos vélekedés, amely a magyar irodalom kánonjában Madáchot egyműves drámaköltőként tartja számon. S ezt így, nagy valószínűséggel, alapállásként Hamvas Béla is elfogadta. Sajnálatos, hogy vélekedése bizonyos értelemben még ma is tartja magát. És hát Erdélyi János korabeli kritikáját is gyakran hangoztatták akkoriban azok, akiknek érdekében állt, a drámai mű eszmei tartalmát vizsgálva, az Ördög komédiájának titulálni *Az ember tragédiáját*, amely szerintük nem más, mint „keserű tréfaúzés az eszmékkel”. A Madách által ábrázolt világ színről színre, és a drámai eseményekből levont végkövetkeztetések feloldhatatlan világnézeti és művészeti ellentétekhez vezettek, írja Lukács György 1955-ben, a Szabad Nép lapjain, elhíresült, *Madách Tragédiája* című értekezésében, történelemfelfogásában végzetesen pesszimista hangvételűnek ítélve meg a színpadra szánt művet, mondván 1848/49-et követően, egy vesztett forradalom és szabadságharc után a hazafi becsületessége átcsap a költő, a gondolkodó tragédiájába. „Úgyde, mondják a sötét álmoképek egyeznek a világtörténettel. Ezt én tagadom” – vallja Arany János Madách védelmére kelve, többek között Erdélyi ellenében, mert ő még képes volt arra – mai szóhasználattal élve –, hogy megkülönböztesse a virtuális valóságot az élő valóságtól. Nem így Lukács György, a filozófus, aki szerint „A drámában a valóság azonos azzal, amit a színpadi cselekmény mutat”, így tehát szerinte ezen a sötéten pesszimista madáchi világon, a Tragédián az Isten végszavai sem segítenek, csupán ész feletti happy endet teremtenek, de nem adnak választ a dráma menete szerint feltett kérdésekre. Annak ellenére, hogy Hamvas Béla és Lukács György egy „igen és egy nem” hírében állottak, a korszellem valamilyen oknál fogva, egy bizonyos összefüggésben mintha mégis azonos módon hatott volna gondolkodásukra, így történhetett meg az, s ezt a hegeli ész cselének nevezném, hogy bár más-más megközelítésben, de a madáchi életmű egésze megítélésében,

anélkül hogy tudtak volna egymás véleményéről, látenszen egyetértettek. Ezt a feltételezésemet erősítették meg a Hamvas-tanítványok vélekedései is, s azok a gondolkodók, akik még személyes kapcsolatban álltak a mesterrel, hogy ti. Hamvas világ- és magyar irodalmi értékrendjébe nem igazán fért bele a madáchi életmű. Hamvas nem sokra tartotta Madách verseit, drámáit, komédiáját, bölcséleti és politikai írásait, ezért tudatosan, tapintatból talán, kikerülte azokat, és sajátos meggondolásból inkább nem foglalkozott velük.

Bárhogy is történt, az alábbiakban most mégis megkísérlem kimutatni, bizonyossá tenni a madáchi oeuvre klasszikus remekében: Az ember tragédiájában, színről-színre a nyolc génusz „hatásmechanizmusát”. Első lépésben, vázlatosan, Hamvas Béla nyomán szabadon, sajátos szempontokat adva magának értekezésem megírásához.

A műelemzés szempontjai

< Hatások > tájolási középpontok > ősalakzatok > sajátosságok >

A Lelki tájak hatásai az álomszínekben érvényesülnek mindenekelőtt, a képszerű képzetek sorozatában, amelyeknek legfőbb sajátossága a történelem küzdelmeiben nem részt venni, kívülállóként szemlélni a világot.

Ez alapján a következő színek elemezhetők: Az **Első szín** (A mennyekben); a **Második szín** (A paradicsomban); és a **Tizenharmadik szín** (Az úr).

1. Dél génuszának hatása Pannóniában, azaz a Dunántúl délnyugati részén érvényesül. **Tájolási középpontjai** a görög Athén és a latin Róma.

Dél ősalakzatának jellemzői: oldottság, derű, nyugalom, félálom, egyensúly, csökkent aktivitás, aranykor-ösztön, ritmikus életigény, idealitás, közvetlen életélvezet.

Sajátossága a derűs életeszemély. Itt a Kultúra és Civilizáció hatása és ellenhatása érvényesül.

Dél génusza egyesíti Magyarországot Horvátországgal és Dalmáciával, Isztriával és Olaszország délibb részeivel, Görögországgal, Szerbia déli részével, Provence-szal, Spanyolország keleti tájaival és Kisázsia nyugati sávjával.

A felsoroltak alapján a következő színek tehetők a „déli génusz” szem-

pontjai értelmében elemzésünk tárgyává: **Ötödik szín** (Athén); **Hatodik szín** (Róma).

2. Nyugat génuszának hatása Pozsony és Szentgotthárd közötti nyugati sávban érvényesül; **tájolási középpontja:** Párizs.

Nyugat ősalakzatának jellemzői: civilizáltság, fejlődéseszmé, hétköznapi munka étosza, szociális tagozottság, intenzív művelés, ráció, állandó tanulás, tevékenység, praktikum, lojalitás.

Sajátossága, hogy hagyományát Délről kapja. A kultiváltság és a szociális egyensúly, valamint a civilizáltság következményeként az erős iparosodás jellemzi.

A felsoroltak alapján a következő színek elemezhetőek a „nyugati génusz” szempontjai szerint: **Kilencedik szín** (Párizs); **Tizenegyedik szín** (London).

3. Kelet génuszának hatása az Alföldön érvényesül. Kiszögellési pontja a felföldi Csallóköznel kezdődik, s keleten a partiumi Szatmáron át folytatódik, s délen a délvidéki Szabdkánál fejeződik be.

Tájélopsi pontja a dél-oroszországi sztyeppe világa, amely lehúzódik Kelet-Ázsiába és át Szibériába, egészen Mongóliáig, s a Sárga-tenger irányába mutat.

Kelet ősalakzatának jellemzői: a nomádság és az állandó letelepedés között, szabadság-sóvárgás, letargia és kitörő indulat, tiltakozás minden ellen, ami nem ő, hiúság, kevélység, zaklatottság, irreligiozítás, bomlott szocialitás (egyéniség-fragmentumok), a tanulás és az alkalmazkodás nehézsége, uralmi ösztön, lázongás, ellenkezés, ideiglenesség.

Sajátossága: „A keleti génusz soha semmit, amit a nyugati civilizáció nyújtott, nem tudott ellenkezés nélkül fogadni.”

A felsoroltak alapján a „keleti génusz” szempontjai értelmében elemzésünk tárgyává a **Tizenkettedik szín** (A falanszter) tehető.

4. **Erdély génuszának hatása** a bizánci kisugárzásból ered, amely a földrajzilag zárt Erdély területén érvényesül; **tájélopsi középpontja:** Konstantinápoly, illetve Isztambul.

Erdély ősalakzatának jellemzői: szakadékoság, mély ellentétek és azok áthidalása, humor (groteszk), sokrétűség, kettősség, megalkuvás, bonyodalmak, okos gyakorlatiasság, magas életigény, ízlés, rafinéria.

Sajátossága: a szövevényes gazdagság. Bizác génusza a Balkán nagy része, amely átnyúlik Kis-Ázsiába, de felhúzódik mélyen Oroszországba, Moszkván túlra és a Kaukázusba.

A felsoroltak alapján az „erdélyi génusz” szempontjai értelmében elemzésünk tárgyává egyértelműen a **Hetedik szín** (Konstantinápoly) tehető.

5. **Észak génuszának hatása:** a Pozsony-Sárospatak-Sátoraljaújhely

közötti távon az Északi-középhegység alatti területeken érvényesül.

Sajátossága: hogy tájlopsi pontja nincs, az „északi génusz” minden irányban nyitott, egész egyszerűen középponttalan. Nyugat kulturális provinciája.

Észak ősalakzatának jellemzői: provinciális életrend, természetközelség, önálló kultúra nélkül, félműveltség, laza szociális kapcsolatok, melankólia, gyakorlatiatlanság, szekták, irrealitás.

A felsoroltak alapján a következő színek tehetőek az „északi génusz” szempontjai értelmében elemzésünk tárgyává: **Nyolcadik szín** (Prága); **Tizedik szín** (Prága II.).

Az öt génusz rendszerébe eddig be nem sorolható *Tragédia*-színeket Európában, Magyarországon kívül létező három génusz valamelyike alakzatának összefüggésében tehetjük majd elemzésünk tárgyává, mert a helyet, Hamvas intelme szerint, nem szabad összetévesztenünk a térrel. Vagyis nem jártunk volna el helyesen, ha bármelyik színt csupán az objektív tények ismeretében helyeztük volna el az öt génusz rendszerében. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. S a helynek nemcsak fizikája, hanem metafizikája is létezik – állítja Hamvas –, így nemcsak látvány, hanem génusz.

6. **Atlanti génusz,** amelynek hatása az Atlanti-óceán keleti partvidékén terjed egészen az Északi-fokig, földrajzilag ez, mondjuk, a Golf-áram köre, szellemi szempontból ősi hatalmas civilizáció helye. Ezen az alapon a **Harmadik szín** (Pompás vidék a paradicsomon kívül) elemezhető.

7. **Sarkvidéki génusz,** amelynek hatása Oroszország, Franciaország és

Skandinávia északi részére terjed ki, átlép az Urálon és mélyen behúzódik Szibériába. Így egyértelműen a **Tizennegyedik szín** (Hóval és jéggel borított hegyes, fátlan vidék = az Eszkimó szín) vehető görcső alá.

8. **Afrikai génusz**, amelynek hatása Spanyolországban, Szicília déli felén érződik, de átsugárzik Dél-Oroszországba és Dél-Franciaországba is. Ide végezetül elemzésre a **Negyedik szín** (Egyiptom); **Tizenötödik szín** (Ébredés; A negyedik szín pálmafás vidéke) sorolható be.

Néhány kiegészítő gondolat még

Jó tudni, hogy Kelet–Nyugat ellentétét – a „kompország” adys állítását, „keleti lélekkel Nyugatra igyekezve...” Németh László-i gondolatát – annak ma is létező problémáját csak úgy számolhatjuk fel, ha a nemzet a magyarsága ötrétegűségének tudatára ébred, az alföldi és nyugati közé beiktatja a délnyugati, az északit és az erdélyit, vagyis azt a zseniális erőt, amely a feszültséget feloldja. Szinte minden magyar szellem, de legfőképpen a költők, az apáktól és nagyapáktól örökségbe kapott legbensőbb világuk kibékíthetetlennek tűnő ellentéteit, időről időre, a korábbi évszázadokban is csak így voltak képesek feloldani önnönmagukban.

Ugyanakkor látni kell azt is, hogy Nyugat génusza tulajdonképpen Európa véd-szellemé. Ez a génusz ki-sugárzik az egész kontinensre, ez táplálta és táplálja ma is, globalizálódó világunkban, Európa szellemi erőt: tudósait, művészeit, költőit, íróit, formálva és deformálva földrészünk jövőképét.

Továbbá fontos szem előtt tartanunk azt is, hogy elsősorban nem kultúrtörténeti szempontból vizsgálódunk, amikor *Az ember tragédiáját* elhelyezzük a génuszok rendszerében, merthogy követjük a „hamvasi logikát”, miszerint a kultúrát és civilizációt, a társadalmat és az államot fogalmilag külön kezeljük a „génuszoktól”. Képzetünk szerint a génuszok fogalmi rendszere a szent könyvek tanításai alapján az égiek és a földiek, ennek kapcsán az emberek összefüggésében jön létre oly módon, hogy vissza kell térnünk gondolatilag az alapokhoz – ezt nevezem én VisszaSejtesítésnek –, vissza a „realitások elíziumi mezején át” a metafizisz tradíciójához, ahhoz a ősi örökséghez, hagyományhoz, ahhoz az Egyhez, amelyet a szent könyveinkből: a héber Ó- és a keresztény Újtestamentumból, a Koránból, a Taoból, a Védákból és másféle szentírásokból talán még a harmadik évezredben is megérezhetünk, kiolvashatunk.

Madách
krimi hársfája

Szabó Roland

„Színház”

avagy a Tarkabarka a Kopárságba menekül?

Délután az idősebb fiú egyedül ment el hazulról. Egy házban fölfedezett valamit. Félig meztelen lányt látott az ablakon keresztül az egyik szobában, aki rózsaszínű ingben fésülködött.

Az utcasarokról visszafordult, még egyszer benézett a szobába.

A lány most háttal állt a szoba mélyén, fehér válla szinte csillogott a napfényben.

A fiú bement a ház kapuján... (Anyagyilkosság)

Értekezésem célja a naturalista novellában fellelhető bágyadt színekavalkád kódolt üzeneteinek feltörése, avagy a „jelzős színszerkezetek” XXI. századi lehetséges interpretációi. Ahhoz, hogy ezen novellákat – ti. A Csáth-újdonságokat – posztmodern kori naturalizmusként értelmezni tudjuk, el kell szakadnunk attól a szokástól, miszerint a művet akkori – keletkezési idejének – jelentéskörében értelmezzük csupán; továbblépve, a modern olvasó az, aki saját előfeltevéseinek megfelelően újraértelmezi – esetleg átértelmezi – a szöveget.

Csáth művészete alapvetően a pszichológiai defektusokból táplálkozik, stílusának meghatározó élménye is ez. Ugyanakkor körbefonja rémvilágát a századforduló környékén kibontakozó, alapvetően az esztétikai élményből kiinduló izmusvilág, mely e kopár naturalizmus köré – mintegy burkot képezve – díszítőelemként társul. Novelláinak karakterét két meghatározó egység körvonalazza: egyrészt a szenttelen, rideg, semmiképp sem önértelmező narráció, vagyis a naturalizmus; másrészt maga a téma, a novella szellemisége. Ugyanakkor e két jellegesség korántsem elválasztható, éppen ellenkezőleg, a naturalizmus szüli a szellemet, avagy a szellem a stílust. Beléptet idilli kertekbe, mesés időkbe, látványos díszletekbe. De ott van bennük a nyomasztó csönd, az ösztönök lihegése. Kiteljesednek a vágyak; előtörnek a kínok s bekopogtat a halál. A Csáth-történetnek nincsen miértje, nincs lezárása, oda a megoldás. Nem jutunk el csúcspontokra, csupán lelki mélypontokra, nem élünk meg hagyományos esztétikumot – ezek a novellák nem szépek, hanem kórképmetszetek. Címadásai jellegzetes csáthi szigorról kapcsolódnak az adott novellához – hol denotatív, másszor konnotatív jelentéssel. Az előbbieknél jellemző a konkrét tárgyi megjelölés – *Anyagyilkosság, Trepov a boncolóasztalon, Gyilkosság, A varázsló halála, A béka, Ópium, Apa és fiú*. Utóbbiaknál félrevezető idilli képek, meseszerű alakzatok – *A kis Emma, A varázsló kertje, Délutáni álmom, Egyiptomi József* – felsorakoztatása dívik, holott a történet alapjaiban forgatja ki a címet önmaga giccses álomvilágából.

A színek kódolt stilisztikai jelek, egyfajta bravúros keresztretjtvény építőelemei, igénylik a megfejtést. Megállapításaim meglehetősen sajátosságok,

hiszen az impresszionizmus lételeme a pillanat, az elmúlt pillanatot azonban rekonstruálni nem tudjuk, csupán megkísérelhetjük. Több szín keveredik össze, de alapvetően egy-egy novella esetén a színek rendbeli, illetve hatásbeli szervezőelve mindig megad egyfajta alaphangulatot.

A színeket akár rendekbe is sorolhatjuk, megkülönböztethetünk ún. alapszíneket vagy elsőrendű színeket (*kék, piros, sárga*), másodrendűeket (*zöld, lila, narancs*), alsóbbrendűeket (*barna, rózsaszín*). Ezen túlmenően beszélhetünk ún. kevert színekről, melyeket Kovács Éva tanulmányában másodlagos színeknek nevez (1989: 178). A kevert színek alatt a színárnyalatokat fogom tárgyalni, mint *sötétkék, világoskék, haragoszöld, világosbarna* stb., illetve Kovács Éva nyomán a színesztetikus színek csoportját, melyek az *arany, ezüst, bíbor, opál, szőke* (1989: 178). A *fekete, fehér, szürke* színek esetében a fekete és fehér színek nem lehetnek semlegesek (vö. Kovács 1989: 178), hiszen a fekete mindig valamilyen negatív érzetet hordoz magában, a fehér ezzel szemben pedig kimondottan pozitív színnek minősül, ennél fogva ezek is elsőrendű színekként foghatók fel.¹ A szürke esetében a fehér és a fekete keveredéséről van szó, ami már nem elsőrendűnek, hanem másodrendűnek hat, ugyanakkor a szürke is inkább a negatív stilisztikai hatás felé mutat, tehát nem egyértelmű a besorolása, a szöveggörnyezet függvénye.

Mielőtt a színeket bezárnám képzeletbeli börtönömbe, nem árt, ha áttekintjük azokat a hagyományos fáma szerint is. A *piros* az egyik leglánglebb, legmarkánsabb színek egyike. Szimbolizálja a szerelmet, mely ma már inkább giccsesnek, mint szépnek hat; ugyanakkor magában hordozza az energiát, de az agresszivitást is. Megjelenési formái között a legismertebb a *vörös* (vérvörös), mely a fekete mellett a halálszimbolika részeként is felfogható mint a *vér* színe, de melegséget, vágyakozást, szerelmet és szeretetet is képviselhet. A *rózsaszín* egyfajta naivitást, érzékenységet, inkább kislányos, mint nőies tónust képvisel. A *kék* egyfajta élenkséget hordoz magában; a *víz*, az univerzum színe, hideg szín, de ettől függetlenül nyugalmat és békeséget sugároz. A *zöld* az élet, a természet és a remény színe. A *fehér* a tisztaság, az érintetlenség, a nyugalom tónusa; egyes kultúrákban a *gyász* jele is. Ártatlanság, szűziesség jelképe, de a kórházak színe is (Csáth esetében ez fontos). A *fekete* a *gyász*, a *halál*, az *elmúlás*, a *gonosz* megjelenési formája. Ugyanakkor a *semmi* jelképe is, hiszen szemünk fény nélkül mindent feketének érzékel. Egyfajta titokzatosságot, komolyságot, eleganciát is magában hordoz. A *koromfekete, koromsötét* a fekete nyelvi fokozása, fizikailag lehetetlenség a megvalósulása, hiszen ami fekete, az feketébb nem lehet. A *szürke* szintén a „semmilyen” hatást keltő színek egyike, nyomasztó és unalmas. A *barna* a *föld*, a *termékenység* színe; *teljesség*, *harmónia*, *alázat*, *melegség*. A *sárga* a *Nap* színe; a *fény*, az *élet* szimbóluma, ugyanakkor az *irigység*é is; a *szőke* *haját* a *szépséggel* társítjuk; az *arany* az *érték*, a *fénylő drágaság* nemes színe.

¹ Fizikailag például a fehér kikeverhető ugyan a piros, kék és zöld színekből, ennél fogva nem alapszín; de jelen esetben a színek ilyen szempontból nem értelmezhetők, hiszen stilisztikai hatásukat vizsgáljuk.

Az elméleti alapok és problémák felvetése után kutatásom szisztematikusan az egyes novellák színtérképét kívánja felvázolni, azokból kizárólag stilisztikai oldalról konzekvenciákat levonni s összevetni.

Anyagyilkosság

szőke	rózsaszín	véres	arany	fehér	kék	fekete
3	3	3	3	2	2	1

piros	barna	sötét	sárga	vörös	koromsötét
1	1	1	1	1	1

Háromszori előfordulásban a világos, nem tiszta színek vannak túlsúlyban, a véres kitűnik, amely a vörösnek felel meg színhatásban, erős és markáns szín. Kétszer fordulnak elő a fehér és a kék világos, pozitív hatást sugárzó színek, míg egyszeri előfordulásban az inkább komor hangulat dominál, kivéve a sárgát és a pirost.

Markáns, tiszta a *véres, vörös, fehér, kék, fekete, piros, sárga*; míg inkább valamiféle erősebb vagy éppen gyengébb intenzitásúak a *szőke, rózsaszín, arany, barna, sötét, koromsötét*. Ez utóbbiak árnyalt színek, tompább hatást hordoznak magukban (*szőke, rózsaszín, barna, arany*), vagy éppen erősséget sugároznak (*sötét, koromsötét*).

A novellában a *szőke* az anya személyével összekapcsolt, a *szőke* és *kék* szemű párosítás mindenképpen szépséget sejtet, azonban ellenpontozódik, miszerint az anya csúnya és kövér is egyben, ennél fogva nem tudjuk eredeti jelentésében értelmezni ezt a színt, konfliktust teremt az olvasóban, egy olyan ellentétet, mely elidegenít az anya figurájától.

A *rózsaszín* szintén egy pozitív és naiv szín; bravúr, hiszen Irén selyempongyolája a rózsaszín, az ő inge a rózsaszín, az ő arca a rózsaszín. A feszültség hatástanilag a csúcra mászik fel, hiszen Irén a bűn jelképe, ez a paradox tétel belső konfliktust generál, összeférhetetlen „párosítás”, mégis együtt van. Ugyanilyen jelenség a *fehér* és Irén „párosa”, ártatlanság és szüziesség, avagy a prostitúció.

A *véres* mint a *vörös* egyik formája a halál, gyilkolás, „véres kés” és „véres tengerek” jelzős szintagmákban, horrorisztikus hatást kelt. Az *arany* a fény, az érték jelképeként a novellában is az anya ékszereinek jelzője mindhárom esetben, nyugodt képpel van dolgunk. A *kék* egyrészt megjelenik az anya szemszínéneként, másrészt mint a mécs üvege a bűnlakban. A kapcsolat megragadható: az anya szeretőt tart, ennél fogva ő is szerető; az a bizonyos kék üvegű mécs pedig a „megvásárolható szeretők” házában van. Nyugalmi hatást hordoz magában, hiszen a szex az, ami megnyugtat, a kék pedig közvetve a szexualitással van kapcsolatban – *szőke, kék szemű nő, aki „vonzó”*.

Egyszer előforduló színek: A *fekete* mint a fiúk szemszíne, a gonoszság, valami ördögi szimbóluma. A *piros* mint a regény kötésének színe, melyet az anya olvas, szintén közvetve kapcsolatot teremt a bűnnel, hiszen a könnyűvérség színe (ha például kék a kötés színe, semleges hatása lenne); ugyanakkor

utalhat arra is, hogy valamilyen horrorisztikus históriát rejt a könyv. A *barna* padlással van kapcsolatban, ez a hely a kegyetlenkedések színtere, az a miliő, mely misztikus hatással bír, ugyanakkor az „otthon”, az „anyaméh” is, hiszen a Witman fiúk ott érzik magukat a legjobban és a legnagyobb biztonságban. Ehhez kapcsolható a *sötét* és *koromsötét* utca képe is, mely szintén egyfajta misztikum, gonoszság, de rejtekhely is, olyan hely, ahol el tudnak tűnni, ezáltal biztonságos. A *sárga* napfény egy teljesen szokványos kép, megszokott, semmilyen hatással nem bír, pusztán nyomatékosít. A Witman iúk *vörös* arca a szexuális kielégülés közben szintén rájátszik a vörös szín prostitúcióval összekapcsolható jelentésére, vehemens kompozíció, szexuális düh.

Horrorisztikus; „örömködéssel” összekapcsolt alaphangulatú novellával van dolgunk, a hatás eléréséhez pedig nagyban hozzájárul a nemek és színek harmóniája:

szőke	rózsaszín	véres	arany	fehér	kék	fekete
anya	Irén	–	–	Irén	anya	fiúk

piros	barna	sötét	sárga	vörös	koromsötét
–	–	–	–	–	–

Játék

A varázsló kertje (vö. Kovács 1989: 179)

feke- te	piros	zöld	vak	fes- tet- len	fehér	lila	kék	barna	sötét	véres
2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1

feke- te	piros	zöld	vak	fes- tet- len	fehér	lila	kék	barna	sötét	véres
va- rázsló	–	–	–	–	–	–	–	rab- lók	–	–

Tizenegy szín tizennégyszer fordul elő. A *fekete* mint a varázsló szeme, a gonosz szimbóluma, ugyanakkor a fekete szirmok a varázsló gonosz kertjének uralkodói, hiszen a *piros*, *bíborpiros*, *lila*, *kék* és *fehér* virágok világos, lágy szirmai között vizuálisan a fekete szirmokra fókuszál a tekintet. A *vak* utca, a *festetlen* kerítés, a *sötét* ablakok a varázsló kertjével szembeállítva egyfajta diszharmoniót mutatnak; a színes kert és az azt körbefogó színtelen világ konfliktusa „színeződik” ki. A rablók *barna* köpenye szintén rájátszik a fakó világban való öldökléseikre, a véres munkára. Beleolvadnak a homályba. A szereplők és a hozzájuk kapcsolódó színek viszont tökéletes harmóniót mutatnak.

A varázsló halála (vö. Kovács 1989: 179)

arany	fekete	ezüst	barna	kék	ősz
2	1	1	1	1	1

arany	fekete	ezüst	barna	kék	ősz
lány	–	–	varázsló	varázsló	apa

Hatféle szín hétszeri előfordulásban. Az *arany* és az *ezüst* telített, fényes színek; az *arany* mint a lány szemszíne, a lány értékét hangsúlyozza, ugyanakkor a koporsó kulcsa is aranyból van, azonban nem a halálra reflektál, hanem a koporsóban fekvő „értékre”, talán jó ember fekszik ott? Az *ezüst* szintén valami értékre utal, ismét a koporsóval kapcsolható össze, hiszen a szemfedő csipkéje az *ezüst*; de giccsesnek is hathat akár. Azonban ha e színt összekapcsoljuk az *ősz* hajjal, akkor az elmúlást szimbolizálja, az élet végességét. *Barna* és *kék* mint a varázsló szemszínei, ellentétben vannak egymással, de ez az ellentét nem egészen intenzív, hiszen a *kék* is lehet sötét. Talán a haldokló, a megfáradt, a földbe készülő varázsló szeme barna.

Fekete csönd (vö. Kovács 1989: 177)

fekete	szőke	piros	sötét	barna	fehér	rózsaszín	kék
11	4	4	3	2	2	1	1

fekete	szőke	piros	sötét	barna	fehér	rózsaszín	kék
–	fiú, lány	fiú	fiú	lány	lány	–	fiú

Nyolc szín huszonnyolc előfordulásban. A novella tobzódik a színekben. A *fekete* egyértelmű dominanciája figyelhető meg, mindegyik előfordulásában a csönd jelzőjeként szerepel, sugallva ezzel a gonosz, a misztikum, a halál állandó jelenlétét. A *szőke* a fiú és a lány hajának színe, ebben az értelemben nyugodt összhangban van a szépséggel, tisztaságot sugall. A *piros* mint a fiú arcának színe egészséges kép, nincs zavaró hatása, csakúgy mint ahogy a *piros* és a tűz párosa is megszokott. A *sötét* a fekete egyik alteregója, a fiú *sötét* szemei jelzős szerkezet utal a gonosz jelenlétére az ártatlan kislányban. A *barna* és a tűz kapcsolata a megsült hús képét adja, barnára pörkölődik a cica *rózsaszínű* (ártatlan) bőre és csakugyan *sötétbarna* csokolja a tűz a lány *fehér* (ártatlan, tiszta) testét is (porrá válnak, a földdel azonosulnak). *Kék* arc szintagmában a *kék* mint az arc jelzője a halál mindennapi metaforája lehetne, de itt szó szerint értelmeződik, a fojtogatás azonos a gyilkossággal.

Apa és fiú

fehér	fekete
4	1
–	–

A novella igencsak színszegény, csupán *fekete* és *fehér* kettőssége mutatkozik meg. A fehér minden esetben utalás az orvosi köpenyre, a fehér csontokra; itt negatív szín. A fekete mint a szemüvegkeret színe nem hordoz magában különösebb stiláris értéket. Egyhangúság, érzelemmentes, fásult világ.

A kis Emma

sárga	szőke	vörös	rózsaszín	szürke	sötétvörös	fehér	sötét
2	1	1	1	1	1	1	1

sárga	szőke	vörös	rózsaszín	szürke	sötétvörös	fehér	sötét
–	Emma	Szladek	–	Emma	Szladek	–	–

A novella, tekintettel terjedelmére, nem színgazdag. Egy-egy szín mintegy utalásként jelenik meg. A *szőkeség* Emma szépségét jelentheti, de a *szürke* szemek egyfajta fásultságot visznek a képbe. *Sötét* padlás és *fehér* harisnya egyenlő a romlottság és az ártatlanság ellentétével. A *sárga* ősz (a nyár irigye is lehet akár) az alaphangulatot adja meg, tudniillik valami elmúlik. A *rózsaszín* pántlika a kislányos mozzanatot emeli ki. Szladek *vörös*, majd *sötétvörös* arca pedig a düh fokozását szolgálja.

Egyiptomi József

fehér	sárga	barna	tégla	elefántcsont	fekete	zöld	kék	ezüst	vörös
7	4	4	2	2	2	2	2	1	1

fehér	sárga	barna	tégla	elefántcsont	fekete	zöld	kék	ezüst	vörös
–	–	as-szony	Jóska	as-szony	as-szony	–	–	–	–

A novella tobzódik a tarkaságban; tízféle szín huszonhét megjelenésben. A világosság dominanciája észlelhető. Egyfajta álomkert színei ezek, tele élettel. A *fehér* szín dominál, mely tisztaságot, ártatlanságot ad, a novella alaptónusa. A *sárga* élénkséget ad a fehérnek, melynek relációja az *elefántcsont* is; az asszony tisztaságát adja. A *téglavörös*, a *kék*, a *zöld* az élet, az egészséges lét, az idilli kert színei. A *barna* meleg színeként az anyaság, a megnyugvás és az egzotikum kölcsönzője; a *fekete* megjelenése megbontja e harmóniát, nyugtalanító és elbizonytalanító.

Trepov a boncolóasztalon

fehér	szőke	arany	véres	fekete
2	2	2	1	1

fehér	szőke	arany	véres	fekete
Trepov	Trepov	–	–	kisfiú

A *véres* vízen kívül nincsenek érzékletes színek a novella indítóképében. Egy képkocka juthat eszünkbe a *Schindler listájából*, amikor a fekete-fehér hullaközegben messze távol kikandikál egy piros kabátka. Itt is a *fehér* kabátos hullagyalázók közt a sivár színmonotóniát megbontja a lecsorgó véres víz látványa. Belső konfliktust teremt Trepov *aranyos* uniformisa és *aranyos* rendjelei, a kisember számára elérhetetlen érték jelképei. A végén ott az elmaradhatatlan kép: a *fekete* szemű kisfiú; Csáth „gyerekeinek” egyike.

Nyolc novella, 23 szín, 121 előfordulásban. Kimagaslóan a fekete és a fehér vezeti a listát 19 felbukkanásával; a szőke 10; a barna 9; a piros, kék, sárga és arany 7; a sötét 6; a rózsaszín és a véres 5; a zöld 4; a vörös 3; az ezüst, téglá és elefántcsontszín 2; a koromsötét, vak, festetlen, lila, ősz, szürke és a sötétvörös pedig egyszer fordulnak elő.

A fehér és a fekete hegemoniája adja az alaptónusát a csáthi színvilágnak (vö. Kovács 1989: 176), az expresszív egyensúlymegbontó hatásért felelősek; ez a két véglet, élet és halál, ég és föld, jó és rossz az alaptémái is ennek a művészetnek.

A fehérre hajaz a szőke, az elefántcsontszín és a festetlen is; gyenge és lágy színek. A feketével kulminál a sötét, a koromsötét, a vak és a szürke. A két véglet között, ebben a sivár alaptónusban ott vannak az impresszionista színvilág élénk megfestői is, mint a piros, a vörös, a kék, a sárga, a zöld. Élénk és karakteres színek, energiát hordoznak magukban, megbontva a fekete-fehér sivárságot. Az arany és ezüst pedig minduntalan anyagi értékhez kapcsolódnak, nemes színek. A színárnyalatoknál megfigyelhető a sötétebb irányba tolódás: sötétvörös, koromsötét, haragoszöld.

Konklúzióként: nem a fizikai színbesorolásban látom a lényegét; nem meghatározó, hogy elsőrendű vagy éppen kevert színről van-e szó, hanem jelentősebb szervezőelv az, hogy ezen színek éppen mihez kapcsolódnak, minek avagy kinek a jelzői. Hiszen ez adja a színek stilisztikai szerepét, az érzékeltetés

eszközei: a rózsaszín masnis ártatlan kislány, Emma és a rózsaszín pongyolás prostituált vitathatatlanul nem férhet össze. A naturalizmus színei a komor és meglehetősen kopár színek, az alaptónus adói; egyértelműen győzedelmeskednek az impresszionizmus és a szecesszió tarkabarka képvilága felett.

Szakirodalom:

- Bencze Lóránt 1996b. *A szóképek, az alakzatok és a metaforaalkotás*, In: Szathmári István (szerk.): *Hol tart ma a stilisztika?*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 234–309.
- Bóka László, Csáth Géza *novellái*, Budapest, Franklin Társulat Nyomdája
- Fábián Pál, Horváth Mária 1986. *Stilisztikai elemzési tájékoztató és szöveggyűjtemény*, In: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar: *Mai magyar nyelvi gyakorlatok III.*, Budapest, Tankönyvkiadó, 3–88.
- Fónagy Iván 1963. *A stílus hírtéke*. In.: *Általános nyelvészeti Tanulmányok I.*, Budapest. 91–123.
- Keller Zsuzsa 1971. *Titkok kapuja: Csáth Géza novellisztikája*, Budapest, Acta Iuvenum
- Kemény Gábor 1993. *Képekbe menekülő élet*, Budapest, Balassi Kiadó
- Kovács Éva 1989. *A századforduló novellisztikájának sajátos mestere*, In: Fábián Pál, Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a századforduló stílustörekvéseiről*, Budapest, Tankönyvkiadó, 171–179.
- Kovács M.–Pásztor A.–Zsilka T. 1990. *Irodalomelméleti és stilisztikai fogalmak szótára*, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo
- Szabó Roland 2010. *Csáth titkai*. In: *Mapút 2010/1.*, Napkút Kiadó, 35–45.
- Szabó Zoltán 1988. *Szövegnyelvészet és stilisztika*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
- Szabó Zoltán (szerk.) 2002. *„Arany-alapra arannyal”. Tanulmányok a magyar irodalmi szecesszió stílusáról*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 98–121.
- Szajbély Mihály 1989. *Csáth Géza*, Budapest, Gondolat Könyvkiadó

Balázs Géza

A magyar nyelv változásai a rendszerváltás óta

A magyar nyelv európai történetében megkülönböztetünk ómagyar, középmagyar és újmagyar kort. Az új szakaszon belül korszakhatárnak tűnik 1920, az I. világháború utáni határrendezés, amelynek hatásaként a korábbi Magyarország lakosságának egyharmada (közte legalább 3 millió magyar) az ország határain túlra került. Ennek következtében Magyarország határain túl az azóta eltelt 90 évben megindult a magyar nyelv szétfejlődése: sajátos állami nyelvváltozatok jöttek létre Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában és Szerbiában. Szlovéniában és Ausztriában a nyelv fennmaradásához kevés a magyarok száma. Ezek az állami nyelvváltozatok államnyelvi túlsúlyú kétnyelvűségi hatásokat mutatnak, elsősorban szókészletükben, de nyelvtani jelenségekben is eltérnek a magyarországitól.

Ma a magyar nyelvet Magyarországon 10 milliónyian, a Kárpát-medencében még kb. 2–2,5 milliónyian, míg a világban további 1 milliónyian, azaz összesen kb. 13–14 milliónyian beszélnek.

Az 1990-es rendszerváltás fontos nyelvtörténeti fordulópont a közép-európai nyelvek számára: új nyelvi, nyelvpolitikai problémák jelentek meg az egyesült Németországban, de Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában és persze Magyarországon is.

A másik legfontosabb tényező, amely a nyelvi változásokra hat: a kommunikáció, a nyelv technológiája.

Vitathatatlan, hogy az írás létrejötte és elterjedése (Gutenberg-galaxis) nagy mértékben átalakította a gondolkodást és a kultúrát. A XX. századi mediális forradalom, a XX. század végi és jelen korunkban is tartó informatikai forradalom (poszt-Gutenberg-galaxis, internet-galaxis, technokulturális világ) pedig az eddiginél is jelentősebb és gyorsabb nyelvi változásokhoz, átalakulásokhoz vezet. A rendszerváltás megkönnyítette az utazást, felgyorsította a külső-belső migrációt, ez az idegen nyelvi hatásoknak kedvezett. A kereskedelmi (bulvár) média létrejöttével, az internet elterjedésével korábban csak kisebb közösségek által használt nyelvi regiszterek, a különféle szlengek a nyilvános térbe kerültek.

A magyar nyelv életére a XVI. századtól alapvetően az összetartó fejlődés (konvergencia) volt hatással: több évszázad alatt ötvöződött egységessé a köznyelv. A XX. század végén a határon túli, kétnyelvűsödő magyar nyelvváltozatok, valamint a technokulturális világ betörése kapcsán szétfejlődési (divergens) tendenciákat állapíthatunk meg.

Mindeközben jelentősen változott az embereknek a kommunikációhoz, nyelvhez való viszonya is, a nyelvi, anyanyelvi öntudat, amely végső soron a nyelvek sorsának alapvető meghatározója.

Rendszerváltás és nyelvészek.

A rendszerváltás utáni Magyarországon a nyelvészeknek is szembe kellett

nézniük tudományuk helyzetével, elkezdődött a „nyelvi piac” újrafelosztása. A szocializmus időszakában a határon túli magyarság és magyar nyelv helyzete az erős tabuk közé tartozott. 1992-ben érkezett el az idő, hogy Budapesten konferenciát rendezzenek határon túli nyelvészek közreműködésével. A határon túli magyar nyelvváltozatok kérdése ettől kezdve vitatéma. Korábban főleg a nyelvművelés foglalkozott a kérdéssel, ettől kezdve a szociolingvisztikai alapon álló nyelvtervezés keretébe sorolták. Az egyik oldalon a határon túli magyar nyelvváltozatok önálló, sőt akár „állami” nyelvváltozat jellege mellett érveltek, és példaként a több központú európai nyelveket (például a németet) hozták fel. Mások, félve e nyelvváltozatok leszakadásától, az egységes, közös magyar nyelv mellett érveltek. Egyébként a magyar nyelv máig igen egységes, minden magyar nyelvváltozat minden magyarul tudó számára érthető.

A rendszerváltás utáni történelmi helyzetben azonban a nyelvművelés is sokat változott: jelenségdokumentálásai pontosabbak lettek, internetes adattárakat használ, tanácsai jobban illeszkednek a szociokulturális közeghez. A nyelvművelésből kinőtt a hagyományokat felvállaló, de új tudományos alapokra helyezett nyelvstratégia.

És sok téren kialakult a nyelvi tervezés is. Nyelvi cselekvési programot alkotott a határon túli magyar nyelvváltozatok dokumentálására, sőt egyes esetekben, például a szaknyelvekben, revitalizációjára (újjaélesztésére). A program neve: „határtalanítás”.

Jelentős vita és a mérvadó nyelvészeti körök ellenállása övezte az 1990-es évek második felében fölvetődött magyar nyelvtörvényt, amelyet 2001-ben nagy parlamenti többség-

gel elfogadtak. A törvény voltaképpen nem nyelvtörvény. Nem hivatalosan csak „reklámnyelvtörvénynek” nevezik, mert nem szabályozza a magyar nyelv szóbeli használatát, semmit nem tilt, csak három jól körülhatárolható területen a magyarnyelvűséget előírja. Ez a három terület: üzletfeliratok, reklámok és közérdekű hirdetések.¹ A törvény inkább szimbolikus, mert nagyon sok kivételt engedélyez: régi történelmi feliratokra, szövegekre, nemzetiségi területekre, pontosan nem lefordítható szlogenekre nem terjed ki. A törvény szimbolikussága ellenére az eltelt években a tulajdonosok igyekeznek vagy kettős (idegen-magyar), vagy találó, olykor szójátékos nevet adni üzletüknek.

A nyelvi globalizációt, a reklámnyelvtörvény toleranciáját és a magyar közönség beletörődését jól mutatja a következő, összehasonlításra alkalmas példa. A világon szinte mindenütt működő McDonald’s gyorsétterem-hálózat szlogenjét – „I’m love in it” – tapasztalatom szerint az összes országban lefordították: franciára, németre, spanyolra, arabra, oroszra, de még thai nyelvre is – csak magyarra nem. Természetesen magyarra is könnyen lefordítható, de nem volt rá akarat és igény.

Föltétlenül a viták eredményének kell tekinteni, hogy a magyar nyelvstudomány a rendszerváltás után sokszínű lett, elvei, módszerei vitathatóak, ezért csiszoltabbak. Születtek új magyar nyelvelírások: például a strukturális magyar nyelvten, szerveződik a magyar nyelv funkcionális, kognitív leírása, megújult a hagyományos, eu-

¹ 2001. XCVI. törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről.

rópai alapokon álló magyar grammatika is. Korszerű összefoglalások készültek a magyar nyelvtörténetről és dialektológiáról. Az 1990-es évektől a magyar nyelvészek bekapcsolódtak a nyelvi jogok kodifikálásának folyamatába. Az észteket, letteket és finneket megelőzve megszületett a magyar nyelvstratégia (2001). Kiépült a határon túli magyar nyelvi kutatóhálózat (nyelvi irodák), Budapesten is nyílt magyar nyelvi szolgáltató iroda (2006), megyei kezdeményezésből, a tokaji borvidék szélén, a magyar irodalmi nyelv szülőföldjén létrejött A Magyar Nyelv Múzeuma (2008). Előrehaladtak a magyar nyelvtechnológiai fejlesztések, létrejött a korpusznyelvészetet megalapozó Magyar Nemzeti Szövegtár, és az elmúlt húsz év hihetetlen gyarapodást jelentett a magyar szótárkultúrában is: új értelmező, szinonima-, tájnyelvi, frazeológiai, helyesírási, kiejtési, nyelvhelyességi stb. szótárak születtek. Másik fontos tény: a korábban csak akadémiai és egyetemi nyelvészeti kutatóhálózat mellett megjelentek a magán-kutatóhelyek: a nyelvtechnológiai, szótártani és nyelvhelyességi programok jórészt ezekben folynak. Az elmúlt tíz év magyar nyelvi változásainak dokumentálására két kötetet jelentetett meg a Magyar nyelvstratégiai kutatócsoport: *Jelentés a magyar nyelvről* (2000–2005), *Jelentés a magyar nyelvről* (2006–2010). Elsősorban e két kötet kapcsán foglalom össze véleményemet a rendszerváltás utáni magyar nyelvről.

A nyelvi változások jellemzői.

Antropológiai vagy pragmatikai nyelvészek számára a nyelvhasználat nem egyszerűen kommunikáció, hanem viselkedés. A viselkedés komplex működés, sokszor nehezen ragadható

meg benne a pusztán nyelviség vagy a nyelvi logika, mert a nyelvhasználatot környezeti (ökológiai), szociális, pszichikai stb. körülmények is befolyásolják. Antropológiai, néprajzi megfigyelések, tanulmányok indítottak a nyelvtudomány felé. Ennél fogva elsősorban a nyelvhasználat, vagyis a funkció, a nyelvi pragmatika szempontjából közelíték.

A magyar nyelv változásaival kapcsolatos, leginkább az elmúlt húsz évre vonatkozó megfigyeléseim a hasonló politikai-gazdasági helyzetben lévő (itt az államnyelvi státus a döntő) és hasonló nagyságú (legalább tízmillió beszélővel rendelkező), nagy nyelvi kultúrájú nyelvekre egyaránt igazak lehetnek. Ezek a megfigyeléseim a következők:

1. Az első a technikai determinizmus. A nyelvre ható technológiák alapvető változásokat idéznek elő a nyelvekben. Új nyelvi létmódok jönnek létre. Az íráson túl ilyen a másodlagos szóbeliség (secunder orality), majd pedig az informatika hatására kialakuló „beszélt írott nyelv”, amelyet másodlagos írásbeliségnek neveztünk el. A nyelvre ható technológiák tehát nyelvi változásokat indítanak el, mélyükben azonban a gondolkodás változásai munkálnak. A különféle szó- és írásbeliségek egymásra hatnak (interferálnak). A technológiák szembeszökő eredménye: az ikonikus fordulat (iconic turn), amelynek eredménye az, hogy nő a nem verbalizálódó (nem elmondott, nem elmondható) jelenségek száma.

2. A második az ökolingvisztika. Fokozottan hatnak a nyelvekre a környezeti tényezők. A környezeti tényezők látványosan hatnak a hangállományra, illetve a nyelv hangzására, de következményük kimutatható az agrammatikus formák előretörésében, általában a hangtani-nyelvtani „simító”

(lenizációs) törekvésekben, a nyelvátalakítások, szinonimák, a stilisztikai fordulatok nem tudatos csökkentésében.

3. Globalizáció. Mindezeket a jelenségeket átszövi a globalizmus-lokalizmus önmagában is meglehetősen összetett problémája. A globalizmus fő nyelvi hatása: a sokféleség, a változatok megszüntetése, amely a nyelveken belül és a nyelvek között a sokféleség felszámolásához (konvergenciához) vezet. De a folyamatok soha nem egyirányúak, ellenhatásként egyre inkább számolhatunk a lokalizmussal is, vagyis a helyi hagyományok, nyelvek művelésével (kultiválás, revitalizáció), amelyek éppen ellenkező hatást, széttartó (divergens) folyamatokat mutatnak. Mindezek mellett pedig a kiterjedt világkommunikáció, a világháló, a migráció, az utazások hatására a kultúrákra és nyelvekre egyre több „közöttiség” jellemző: akulturáció, interkulturalitás, multikulturalitás, transzkulturalitás.

A külső hatásokra bekövetkező nyelvi változások pedig egy háromdimenziós modellben ábrázolhatók. A három fő szempont: a mennyiségi, minőségi és a társadalmi. A mennyiségi változások a sok-kevés, a minőségek a konkrét-absztrakt, a társadalmiak a centrum-periféria szélső értékei között oszlanak el.

Ezek együttesen egy összetett nyelvi hatáshálózatot alkotnak, amelyekben „tisztá”, „egyszerű” képletek többé aligha léteznek. Mi, nyelvészek meg tudjuk ragadni egy-egy grammatikai változás tényét, le tudjuk írni lefolyását, de ezek mögött a külső és belső, logikus és illogikus, magyarázható és magyarázhatatlan hatásoknak bonyolult hálózata húzódik meg. Most néhány konkrét magyar nyelvi jelenségben ezekre mutatok példákat – a teljes magyarázat lehetetlenségével.

Hangtani változások. Az elmúlt 30 évben összehasonlító vizsgálatokat végezve egyik nyelvész-retorikusunk a következő jelenségekre hívta fel a figyelmet. Terjed a zárt szájú beszéd, melynek következménye a hosszú magánhangzók röviden ejtése, vagyis csökken a magyar hangzók kvantitása. Gyengült az r ejtése (korábban három-négy pördület, ma már csak egy). A magyar hangzók az m, n, ny kivételével orálisak, viszont egyre gyakoribb a nazális, orrhangzós beszéd. Feltűnő változás zajlik a hanglejtésben (mondatvégek felkapása, az ún. kunkorítás), látványosan megnövekedett a hangerő és beszédsebesség, amely mind visszahat az artikulációs bázisra. Vagyis a magyar hangzóállomány dokumentált módon és viszonylag rövid idő alatt változik. Változik a kvantitása (mennyisége) és kvalitása (minősége). A jelenséget besorolhatjuk a simító (lenizációs) folyamatok körébe, melynek eredményeként a „kényelmes ejtésre” törekszik a beszélő. Mindez ma már nem egyéni jelenség, hanem társadalmi. Az egyik, kísérleti fonetikával évtizedek óta foglalkozó magyar fonetikus a következőképpen összegzi a magyar hangállomány átalakulását: „Végeredményben eltűnnek azok a tulajdonságok, amelyek a magyar beszédet a kiemelten jó hangzású, zeneiségével kellemes benyomást keltő nyelvek közé emelték. Vokalikusból konzonzantikussá alakul.” Ez a lényeg: egy alapvetően magánhangzós nyelv a XX. század végén, a XXI. század elején rövid idő alatt mássalhangzósá alakul. Ez egyértelműen „szegényedés”, határozza meg a fonetikus.

Nyelvtani változások. A nyelvtani rendszerben zajló változások összetettsége folytán sokkal nehezebb az okokra és a következményekre egy-

értelműen, sommásan következtetni. Az én meglátásaim az egyszerűsödés-bonyolultabbá válás dichotómiájában grammatikai területen az „alulszerkesztést”, vagyis a grammatikai szabályok gyengülését, egyúttal a grammatikai és szókészletteni területen inkább az egyszerűsödést, az egysíkúsodást erősítik meg. Természetesen a nyelvi rendszer hasonlítható a folyóhoz: az egyik oldalon „bont”, a másik oldalon „épít”. Az elmúlt évszázadban egyszerűsödtek az igeidők (ma csak egyetlen grammatikai múlt és jövő időt használnak általánosságban a magyar nyelvben), de közben kiépült egy bonyolultabb igeikötőrendszer (nemcsak új igeikötős igékkel, hanem az igeikötők szórendi helyének változtatásával is). Az igeikötős igék hallatlan karrierje különösen a rendszerváltás utáni időszakban indult „be”. Ilyen a be- igeikötő. Kibővültek használati lehetőségei, amelyek vagy követték a nyelvi rendszer szabályait, vagy nem. Például újfajta akcióminőség jelent meg, a totalitás – bekameráz, belámpáz, vagy telítettség – beszik, befröccsözik. De ennél gyakoribb az az eset, amikor más igeikötők helyén jelenik meg a be-, pl. fel- helyett: bedereng, begyorsul, le- igeikötő helyén: belassul, beég stb. A jelenség magyarázata: a magyarban az eredetileg téri viszonyokat tükröző igeikötők általánosulási folyamaton mennek át, a jelentésviszonyok neutralizálódnak, kevésbé differenciáltabbá válnak. Az igényes magyar nyelvi beszélők mindennapi tapasztalata és panasza, hogy egyre több a „szabálytalan” igeikötős ige. A jelenség egyébként a szlengben indult el, de a rendszerváltás óta szinte egyeduralkodóvá vált kereskedelmi médiában, bulvársajtóban fölerősödött.

A magyar nyelv finnugor sajátosságá az ún. „egyesszám-kezdés”, de

ez idegen hatásra változik. Az elmúlt időszakban további, korábban elképzelhetetlen többes számok bukkantak fel főként angol hatásra: káros tartalom – káros tartalmak, uniós politika – uniós politikák.

Egy újabb nyelvtani jelenség az intranzitivitás, vagyis a tárgyatlanná válás, a tárgyvesztés.

Ha Magyarországon utaznak, szinte minden új üzlet kirakatában ezt a feliratot látják: Megnyitottunk. Ez a forma rendkívül elterjedt, bántja a magyarul beszélők nyelvérzékét, de még a nagy nemzeti szövegkorpuszban sem található meg. Mi a baj vele? A megnyit tranzitív, azaz tárgyas ige: utalás van benne a tárgyra: valaki valamit megnyit, például megnyitja az üzletet. Tárgy nélkül nem is használható, nem mondható, hogy Kati megnyit, vagy a bolt megnyit. Egyetlen formában, többes szám első személyben azonban mégis szerepel: megnyitottunk. Tárgyvesztés történt, mint ahogy az sok tárgyas ige esetében. Például: a kinyit ige lehet tárgyas (kinyitja a boltot) és lehet tárgyatlan (kinyit pl. a bolt). A tárgyvesztés nyelvtani változás, újabb lépés egy egyszerűbb vagy szabálytalanabb (agrammatikus) nyelvtani rendszer felé. Újabb és újabb igék vesztek el tárgyukat: pl. Felújítottunk!

Az élőbeszédben a csonkulásos és -i képzős formákkal akár egész mondatok alkothatók: ari (aranyos), csoki (csokoládé), koviubi (kovászos uborka), üzirözi (üzenetrögzítő). Nem minden esetben lesz rövidebb az új forma, ekkor csak a kedveskedő-kicsinyítő jelentésárnyalat miatt alkotják meg: pl. mobcsitelcsi (mobiltelefon).

A különféle rövidülésszerű és ikonikus (képi) technikák ma már egy új nyelvet hoztak létre, az ún. sms-nyelvet, amelyen versek, novellák is szü-

letnek. Tipikus sms-rövidített ünnepi jókívánság: kkü és búék (Kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kívánok). Az sms-ben és interneten használt „csetnyelv” új nyelvi létmódot, ún. másodlagos írásbeliséget jelent.

Az alaktani rövidülések ugyancsak fölfoghatók általános nyelvészeti jelenségnek, kapcsolatba hozhatók a beszédtempó felgyorsulásának igazolt tényével, vagy magyarázhatók „a legkisebb erőfeszítés elvét” megfogalmazó Zipf-törvénnyel.

Szókészleti változások. A rendszerváltás elsősorban szókészleti területen jelentett tömeges változást. Az első föltűnő jelenség a hatalmi szerkezet megváltozásának következménye, a terminológiaváltás volt: a szocializmus politikai, államigazgatási terminológiájának megváltoztatása, részben korábbi, 1948 előtti terminológia újra bevezetése, részben új terminológia alkotása. A hivatali életben emblematikus volt az elvtárs/elvtársnő megszólítás gyors elhagyása. A szókészleti átalakulásban leginkább szembevetendő a szleng-szókészlet, valamint a nyelvi agresszió kifejezőkészségének „felszínre”, a nyilvánosság terébe való kerülése. Erre mondják a beszélők, hogy „durvul a nyelvhasználat”. És természetesen a magyar nyelvet is érinti az angol nyelvi imperializmus. Terjednek egészében angol nyelvű formák (casting, cool, roadshow, shop), magyarosított, magyar toldalékokkal ellátott angol nyelvi szavak ([be]csekkol, bodyzik, shoppingol) és a tükörfordítások. A tükörfordítás lehet tiszta, szolgai és alaktani változással járó. Példák a tiszta tükörfordításra: böngésző (browser), más-ság (otherness), megvalósíthatóság (feasibility), árnyékkormány (shadow

cabinet), költséghatékony (cost efficient). Az alaktani változással járó tükörfordítások egy-egy szóeleme eltér az angol eredetitől: élethosszig tartó tanulás (lifelong learning), értékesítési pont (point of sale), köszöntő ital (welcome drink).

A tükörfordítások közé sorolhatjuk a média által terjesztett új helyzetmondásokat, amelyek eleinte idegenül hangoztak a magyar „fül” számára, de lassan átmentek a hétköznapi nyelvhasználatba: *Maradjanak velünk (Stay with us)*, *Ne menjenek sehova (Don't go anywhere)*, *Legyen szép napjuk (Have a nice day)*. Ezek a jelenségek már a sajátos nyelvi hagyományokat veszélyeztetik.

A magyar nyelv jövője. A fejlett nyelvek közeljövőjében a technológiai hatások miatt a változások, alakulások felgyorsulására lehet számítani. Ám azt is tudjuk, hogy a nyelvi változások nem gyorsíthatók következmények nélkül. Az azonnali következmények között a félreértés vagy a meg nem értés szerepel az első helyen, a távolabbi következmények pedig már a kulturális evolúciót fenyegetik.

Függelék

A magyar nyelvi kultúra főbb eseményei a rendszerváltás óta

1989. Anyanyelvőpolók Szövetsége (5000 fős civil szervezet az anyanyelv védelmére, évente ötször jelenik meg az Édes Anyanyelvünk című lapjuk)
1998. Több egyetemen szakká válik az alkalmazott nyelvészet (Budapest, Szombathely, Veszprém, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc)
1999. Országos Kossuth szónokverseny (a legjobb egyetemista szónokok évente mérik össze tudásukat)

2000. Magyar nyelvstratégiai kutatócsoport (jelentéseket készít a magyar nyelv állapotáról)
2001. XCVI. törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről
2002. Magyar nyelvi irodák létrejötte a határon túl (Dunaszerdahely, Sepiszentgyörgy)
2003. Erős várunk nekünk az anya nyelv (az erdélyi Korondon emlékművet állítanak a magyar nyelvnek)
2006. Magyar nyelvi szolgáltató iroda (Budapest)
2008. ápr. 23. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, „a magyar Weimar”
2009. A magyar nyelv éve (a híres magyar nyelvújító, Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója tiszteletére egész éves program állandó és utazó kiállításokkal, pályázatokkal, kiadványokkal)
- Szakirodalom**
- Adamikné Jászó Anna 2010. *Hová lett a szép magyar beszéd? A magyar hangzó nyelv változásai (1978–2008)*. In: Balázs Géza szerk., 2010.
- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. MTA, Budapest
- Balázs Géza és Zimányi Árpád szerk. 2007. *Magyar nyelvhasználati szótár*. Pauz-Westermann, Celldömölk
- Balázs Géza szerk., 2005. *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)*. Akadémiai, Budapest
- Balázs Géza szerk., 2010. *Jelentés a magyar nyelvről (2006–2010)*. Inter-MSZT, Budapest
- Bolla Kálmán 2003. *A zárt és nyílt 'e' problematikája tágabb összefüggésekben vizsgálva*. 14–27. In: Buvári Márta szerk.: *Köznyelvi kiejtésünkért*. Bárczi Füzetek I. Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány, Budapest
- Crystall, David 1998. *A nyelv enciklopédiája*. Osiris, Budapest
- Horváth Péter Iván 2010. *Fordítási eredetű változások a mai magyar nyelvben*. In: Balázs Géza szerk., 2010.
- Ladányi Mária 2004. *Rendszer – norma – nyelvhasználat: igekötős neologizmusok „helyi értéke”*. 95–116. In: Büky László szerk., 2004. *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI. Nyelvléírás és nyelv művelés, nyelvhasználat, stilisztika*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged
- Schirm Anita, 2005. *Jelentés a mai magyar nyelvről*. 83–116. In: Balázs szerk., 2010.
- Szekeres Ágnes, D., 2010. *Az én cégérem*. in: Balázs Géza szerk., 2010.
- Zimányi Árpád 2010. *Nyelvtani változások a mai magyar nyelvben*. In: Balázs Géza szerk., 2010.

tartson mintegy a természetnek; hogy felmutassa az erénynek önábrázatát, a gúnynak önnön képét, és maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát. No már, ha ezt túlozza valaki vagy innen marad, bár az avatlant megnevetteti, a hozzáértőt csak bosszanthatja; pedig ez egynek ítélete, azt meg kell adnod, többet nyom egy egész színház másokénál. Ó, vannak színészek, én is láttam játszani – s hallottam dicsérve másoktól, nagyon pedig –, kik, Isten bűnül ne vegye, se keresztény, se pogány, se általában ember hangejtését, taghordozását nem bírva követni, úgy megdölyfösködtek, úgy megordítottak, hogy azt gondolám, a természet valamely napszámosa csinált embereket, de nem csinálta jól, oly veszettül utánozták az emberi nemet.

Remélem, hogy mi azt a modort már meglehetősen levetkeztük.

Vessétek le egészen! No, meg aki köztetek a bohócot játssza, ne mondjon többet, mint írva van neki; mert vannak azok közt is, kik magok nevetnek, hogy egy csapat bárgyú néző utánok nevéssen; ha szinte a darabnak éppen valamely fontos mozzanata forog is fent. Ez gyalázatosság, és igen nyomorú becsvágyra mutat a bohóc részéről, ki e fogással él. Menjete, készüljete.

Valami hasonló a színpad, ha nem is pont ilyen...

Zalán Tibor

E számunk szerzői

Baji Miklós Zoltán (1961) – festő, intermedialis művész, Békéscsaba

Balázs Géza (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest

Borbély András (1982) – író, költő, kritikus, Budapest

Csáji L. Koppány (1971) – író, kulturális antropológus, Budapest

Deres Péter (1978) – fordító, tanár, dramaturg, Budapest

Dömötör Vilmos (1983) – egyetemista, Budapest

Duga Boglárka (1976) – keramikus, tollmács, Pécs

Gyimesi László (1948) – költő, író, Budapest

Hegedűs János (1979) – fényképész, Budapest

Hétfvári Andrea (1975) – költő, meseíró, könyvtárostaná, Budapest

Hubay Miklós (1918) – író, drámaíró, eszéista, Budapest

Kántás Balázs (1987) – költő, műfordító, egyetemi hallgató, Budapest

Kirilla Teréz (1972) – PhD-hallgató, Budapest

Koczka Ferenc (1962) – karmester, PhD-hallgató, Szeged

Kocsis István (1940) – drámaíró, történész, Budapest

Kovács katáng Ferenc (1949) – író, műfordító, képzőművész, Oslo (Norvégia)

Nádasdi Éva (1942) – költő, Budapest

Németh Péter Mikola (1953) – költő, esszéíró, szerkesztő, Vámosmikola/Vác

Mohai Szilvia (1983) – író, újságíró, Budapest

Pozsgai Zsolt (1960) – drámaíró, Budapest

Pruzsinszky Sándor (1940) – eszmetörténész, drámaíró, Budapest

Suhai Pál (1945) – költő, tanár, Budapest

Szabó Roland (1984) – középiskolai tanár, Budapest

Szaffkó Péter (1951) – egyetemi docens, Debrecen

Szigeti Jenő (1936) – egyetemi tanár, Budapest

Terebess Gábor (1944) – író, keramikus, könyvtervező, orientalista könyvkiadó, Kerepestarcsa

Varga Borbála (1986) – egyetemista, Kolozsvár (Románia)

Színre szín

„Kiöregedtem? Meglehet. Ám az is lehet, hogy ez az egész civilizáció öregeedett ki, valamilyen falanszter utáni állapotra... Így aztán, ha valamikor, most volna igazán szükség a dolgok lényegéig ható drámaírói pillantásra.” (Hubay Miklós)

„Dráma csak a kétségből születik. Jó dráma biztosan. Ez lehet aztán később tragédia, komédia, mesejáték. A kétség. Valamiféle igazság kétarcúsága. Valami megkettőzött létezési érvelés. A drámaíró elbizonytalanodik valamely ügy, személy, dolog igazságában.” (Pozsgai Zsolt)

„Hamvas nem sokra tartotta Madách verseit, drámáit, komédiáját, bölcséleti és politikai írásait, ezért tudatosan, tapintatból talán, kikerülte azokat, és sajátos megfontolásból inkább nem foglalkozott velük.” (Németh Péter Mykola)

„A színház, nagyrészt, az a forma, amely úgy néz ki, hogy én előtte ülök valaminek, és nézek, fönt meg, a színpadnak nevezett dobogón, a csepürágók ágálnak, én meg vagy nevetek, vagy sírok azon, amit csinálnak.” (Zalán Tibor)

„Mozart operáit mindenkor a szövegíróval együttműködve tervezte meg. Csak azok maradtak fenn, amelyek az olasz opera buffa-szellemét és technikáját követik. A buffát tragikus elemekkel, a singspielt mély életszemlélettel töltötte meg, így egyik sem igazi tragédia, egyik sem igazi komédia.” (Koczka Ferenc)

„Semmi bizonyosat nem tudok arról, hogy 895-ben hogy viselkedtek székelly őseim: kivonultak-e üdvözölni Árpád magyarjait, vagy sem, de abban biztos vagyok, hogy találgatták – amit azóta is találgatnak a székellyek! –, hogy ők vagy a jövevények beszélnek-e szebben magyarul...” (Kocsis István)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Folyóiratunk megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
és a Nemzeti Civil Alapprogram
támogatja.